

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ
ЮНИХ ТУРИСТІВ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

НА ДОПОМОГУ ВИХОВНИКУ ГРИ «СОКІЛЬ» («ДЖУРА»)

ХАРКІВ
2024

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА (ВІЙСЬКОВА) АДМІНІСТРАЦІЯ

**ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА СТАНЦІЯ ЮНИХ
ТУРИСТІВ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**НА ДОПОМОГУ ВИХОВНИКУ
ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)**

**ХАРКІВ
2024**

УДК 37.035
ББК 74.200.5

У збірці представлені методичні рекомендації для підготовки до Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») та розроблені авторські завдання до конкурсів «Тактична підготовка», «Орієнтування та цілевказання», «Рятівник», «Відун». Посібник стане в нагоді для проведення занять гуртків, підготовці та проведенні конкурсів, вікторин гри «Сокіл» («Джура») та інших заходів з національно-патріотичного виховання.

Упорядники: Пристюк Н.П., методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради;
Пушкар І.І., методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Відповідальна за випуск: Редіна В.А., директор Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ РОЇВ ДО КОНКУРСУ «ПЛАСТУН» (ОРІЄНТУВАННЯ ТА ЦІЛЕВКАЗАННЯ)	6
1. Знаходження контрольних точок за допомогою карти, орієнтування на місцевості.....	6
1.2. Орієнтування на місцевості.....	7
1.2. Визначення сторін горизонту за ознаками місцевих предметів.....	11
1.3. Визначення сторін горизонту за небесними світилами та зірками.....	14
2. Рух по азимутах за допомогою компаса	16
3. Цілевказання визначених об'єктів та передача даних засобами радіозв'язку.....	19
3.1. Цілевказання.....	19
3.2 Визначення відстаней на місцевості.....	23
4. Передача даних засобами радіозв'язку.....	28
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ РОЇВ ДО КОНКУРСУ «РЯТІВНИК».....	31
1. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ.....	31
2. СКЛАД МЕДИЧНОЇ АПТЕЧКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЗСУ.....	37
ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «ОРІЄНТУВАННЯ І ЦЕЛЕВКАЗАННЯ».....	46
ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «РОБОТА З ТОПОГРАФІЧНОЮ КАРТОЮ».....	55
ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «РЯТІВНИК».....	71
ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «ВІЙСЬКОВО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА».....	81
ПИТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ВІКТОРИН ДЛЯ ЗАНЯТЬ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ДНЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА, КОНКУРСУ «ВІДУН».....	86
КРАЄЗНАВЧА ВІКТОРИНА «ІСТОРІЯ ХАРКІВЩИНИ».....	125
ВИСНОВКИ	132
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	133

ВСТУП

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [3].

Велика увага педагогів по вирішенню проблеми патріотичного виховання молоді випливає, зокрема, із завдань, що містяться в законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» №2834-IX від 13.12.2022 [10]. В контексті закону, серед методик національно-патріотичного виховання доцільним є використання військово-патріотичних ігор, які вже довели свою ефективність та дієвість.

Цінність військово-патріотичних ігор у контексті виховання патріотизму полягає у вихованні в учнівської молоді відданості принципам та цінностям держави, популяризації здорового і безпечного способу життя, організації змістовног дозвілля, удосконаленні системи військово-патріотичного виховання учнівської молоді. Таким чином, військово-патріотичні ігри володіють необхідним виховним потенціалом для виховання високоморальних громадян-патріотів, які шанують українські традиції, бережуть та примножують духовні цінності, здатні до самореалізації в невизначених умовах сьогодення.

Яскравим прикладом такої гри, яка має потужний виховний потенціал, є Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура») затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання» від 17 жовтня 2018 р. № 845 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 143 від 26.02.2020, № 367 від 13.05.2020).

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, призвело до тяжких наслідків для середньої освіти в Україні. Заклади освіти зазнали людських втрат — під час бойових дій та/або російської окупації гинули педагоги, учнівство та батьки. Сотні шкіл було зруйновано або пошкоджено. Тисячі дітей і педагогів були вимушені змінити місце проживання всередині країни або виїхати за кордон. Щодня всі учасники

освітнього процесу мають долати виклики війни: вимушені перерви у навчанні, перехід на дистанційну або змішану форму навчання, повітряні тривоги та відключення електроенергії. В умовах воєнного стану, багато закладів освіти працює дистанційно. Особливо це торкнулось закладів освіти Харківщини.

Основними рисами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія у процесі навчання із виокремленням часу для самостійного освоєння матеріалу, консультаційний супровід у процесі навчання. Дистанційна освіта має як багато переваг, так і багато недоліків: дозволяє більш зручне використання інтерактивних технологій, дозволяє більш легко залучати у навчальний процес фізично віддалених експертів, фахівців або заміन викладачів, дозволяє краще використовувати принцип наочності. Недоліками дистанційної освіти є потреба у надійному технічному оснащенні, переформатування окремих підходів та тем, покращення методичного забезпечення, перенавчанні викладацького складу та оволодіння новими знаннями, навичками педагогічної майстерності, які будуть працювати у дистанційному режимі за умов недостатньої чи відсутньої візуальної, емоційної та психологічної комунікації із учасниками навчального процесу.

З метою реалізації вищезазначених завдань, Комунальним закладом «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради розроблена система проведення онлайн-вікторин і онлайн-конкурсів за окремими видами змагань програми Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Посібник складається з двох частин. Перша частина – теоретична, в якій представлені методичні матеріали для підготовки учасників гри «Сокіл» («Джура») до конкурсів «Орієнтування та цілевказання», «Рятівник», складені на основі підручника «Військова топографія» (2008 р.), а також навчальних посібників «Військова розвідка» (2016 р.), «Військова гігієна» (2022 р.), «Тактична медицина» (2016 р.) та з урахуванням вікових особливостей учнів. Друга частина – практична, і складається з авторських розробок питань та завдань до конкурсів «Тактична підготовка», «Орієнтування та цілевказання», «Рятівник», «Відун».

Щоб стимулювати пізнавальний інтерес дитини, виховнику треба добирати цікаві завдання, формулювати незвичайні питання, змінювати види діяльності під час проведення підготовки до змагань та намагатися чимось здивувати учнів. Досягти цього можна, поступово нарощуючи складність навчальних завдань, працюючи постійно у «зоні найближчого розвитку» — посиленої складності. Навчатися складно, але, сподіваємось, що матеріали посібника будуть цікавими для учнів та корисними для виховників. Саме інтерес, цікавий контент, навички, необхідні на практиці, змушують долати труднощі і забезпечують учням задоволення від результату й процесу.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ РОЇВ ДО КОНКУРСУ «ПЛАСТУН» (ОРІЄНТУВАННЯ ТА ЦІЛЕВКАЗАННЯ)

Згідно з Правилами та умовами проведення змагань і конкурсів III (Всеукраїнського) етапу Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») проведення Конкурсу «Пластун» (орієнтування і цілевказання) складається з 4-х частин:

1. Знаходження контрольної точки (КТ) за допомогою карти місцевості, орієнтування на місцевості.
- 2) Знаходження «закладки» за азимутом за допомогою компаса.
- 3) Виконання певних завдань на кожній контрольній точці.
- 3) Цілевказання визначених об'єктів та передача даних засобами радіозв'язку.

Необхідні навички для ефективного проходження етапу: вміння орієнтуватися на місцевості за допомогою карти і компаса, кросова підготовка, подолання природних (або штучних) перешкод, вміння вирішувати логічні задачі, знати історію українського війська, володіти найпростішими навичками з виживання, знати правила радіообміну інформацією.

Необхідні засоби для проходження етапу: карта місцевості, олівець, курвиметр, компас Адріанова (або інший з вказаними градусами), маркер, мала саперна лопатка (або ніж).

Військовий повинен володіти наступними вміннями та навичками:

- визначати точку свого розташування на карті в будь-який час доби;
- вміти орієнтуватися на місцевості за допомогою карти і компаса, а також без них;
- володіти знаннями і вміннями з підготовки даних для руху по азимутах; а також, у разі необхідності дати цілевказування для наведення своєї цілі.

2. Знаходження контрольних точок за допомогою карти, орієнтування на місцевості

Одним з важливих умінь військового є вміння правильно і швидко орієнтуватися на різному рельєфі місцевості і в будь-яких погодних умовах, а також знання топографії. Це визначається характером його професійної діяльності.

Топографія – наукова дисципліна, що вивчає методи зображення географічних і геометричних елементів місцевості на основі зйомки поверхні Землі (наземної, з повітря або з космосу) і створення на їх основі топографічних карт і планів.

Орієнтуванням прийнято називати вміння визначати своє місцезнаходження відносно сторін горизонту, оточуючих нас місцевих

предметів і форм рельєфу. При цьому, необхідно вміти визначати напрямок руху, дотримуватись його під час руху і виходити у запланований квадрат з високою точністю.

Орієнтування можна здійснювати за допомогою компасу (визначення сторін горизонту), небесних об'єктів, навколишніх предметів (місцевих орієнтирів), характерних особливостей рельєфу, топографічних карт і навігації GPS, рухом по пеленгу, а також декількома способами одночасно, наприклад, орієнтирами і сторонами горизонту, азимутами і орієнтирами.

1.1 Орієнтування на місцевості

Кожен військовий повинен вміти користуватися різними типами карт. В першу чергу необхідно вміти визначати масштаб карти, і знати умовні топографічні знаки (позначення). У картах, які використовуються на нашій території, мірою масштабу служить сантиметр, а мірою місцевості – метр або кілометр. ***Масштабом карти*** називається ступінь зменшення ліній і відстаней на карті в порівнянні з їх дійсними розмірами на місцевості. Масштаби зображуються дробом або кресленням. У першому випадку масштаб носить назву чисельного, а в другому - лінійного.

У чисельному масштабі за чисельник приймають одиницю, а за знаменник - число, що показує, у скільки разів лінія і відстань на карті менше відповідних ліній і відстаней на місцевості.

Наприклад, масштаб 1/10000 (1: 10000, або 10000), означає, що лінія в 1 см на карті відповідає лінії на місцевості збільшена в 10000 разів. Таким чином, довжина лінії в 1 см на карті буде відповідати лінії на місцевості довжиною в 100000 см, або 1 км.

Лінійний масштаб являє собою пряму лінію, на якій відкладено декілька рівних частин. Якщо лінійний масштаб вказано 100 м в 1 см, то кожен відрізок на карті, рівний 1 см, відповідає дійсній лінії на місцевості рівній 100 м.

Масштаб карти позначається в нижньому обрізі карти за рамкою.

Під умовними знаками розуміють графічні позначення, за допомогою яких на картах і планах показують місцеположення предметів та явищ, а також їх якісні і кількісні характеристики. Вітчизняні умовні знаки стандартні, єдині і обов'язкові для всіх установ, організацій та підприємств, які виконують роботи зі створення та оновлення топографічних планів і карт. Умовні знаки, які використовуються на топографічних планах та картах різних масштабів, узгоджені між собою за накресленням і кольором, а розрізняються лише за розмірами, що суттєво полегшує їх використання [4].

1.1.1. Орієнтування за допомогою карти. При роботі на місцевості необхідно взяти за правило – завжди працювати тільки на орієнтованій карті.

Орієнтувати карту – розташувати її так, щоб північна сторона рамки карти була звернена на північ, а інші відповідно на південь, схід і захід. При такому

положенні карти всі напрямки, спостережувані із місця стояння, на навколишні місцеві предмети збіжаться із цими ж напрямками на карті, а взаємне розташування місцевих предметів на місцевості і їхніх умовних знаків на карті буде подібним.

Залежно від розв'язуваного завдання орієнтування карти може бути виконане приблизно або точно.

Наближене орієнтування здійснюється окомірною. Якщо необхідно орієнтувати карту точніше, то це виконується за компасом, за напрямками на місцеві предмети й за лініями місцевості.

Орієнтування карти за допомогою компаса здійснюється за західною або східною стороною рамки карти або за однією з вертикальних ліній кілометрової сітки.

Для цього необхідно :

- встановити компас на карту так, щоб нульовий діаметр лімба (С-Ю) збігся із західною або східною стороною рамки й був спрямований літерою С за північною стороною рамки;
- повертають карту з компасом доти, поки північний кінець стрілки не підійде до поділки, що відповідає величині відмінювання (якщо відмінювання менше 3° , то воно не враховується).

Карта при роботі в полі звичайно повністю не розгортається і її рамка може виявитися підігнутою. У цьому випадку компас прикладають до кожної з вертикальних ліній координатної сітки, вводячи при цьому поправку на магнітне схилення й зближення меридіанів, тобто поправку напрямку.

Величина магнітного схилення й поправка напрямку завжди вказуються в тексті й на схемі під південною стороною рамки карти.

Правильне орієнтування карти за допомогою компаса показано на рис. 1.

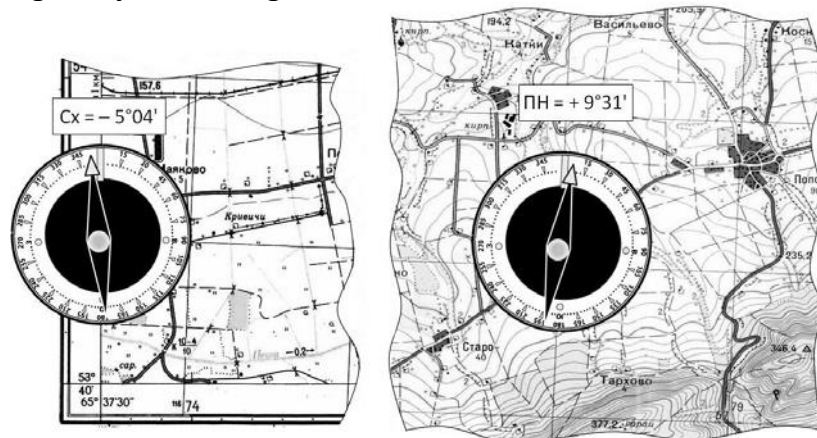

Рис. 1. Орієнтування карти за допомогою компаса

1.1.2 Орієнтування карти за місцевими орієнтирами. При визначенні свого місцезнаходження за місцевими орієнтирами необхідно у точці свого розташування зорієнтувати карту, тобто повернути її таким чином, щоб її рамки

відповідали сторонам горизонту (північ, схід, південь, захід), а зображені на ній об'єкти і особливі форми рельєфу збігалися з напрямком на ті ж об'єкти і форми рельєфу на місцевості.

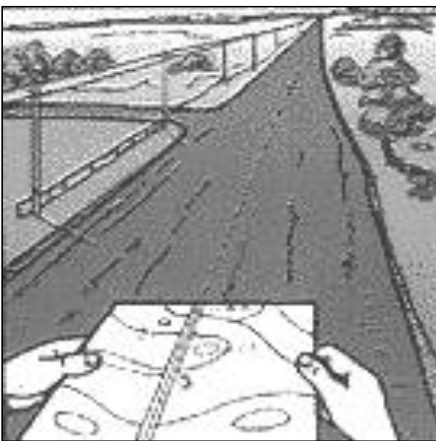
Визначивши розташування орієнтирів по відношенню до сторін горизонту, можна визначити своє місцезнаходження на місцевості і позначити його на карті, а також знайти на місцевості певний об'єкт, позначений на карті.

Орієнтування карти за напрямком на місцевий предмет застосовується, коли відоме місце стояння. Для цього необхідно покласти на карту лінійку, сполучити її з напрямком місця стояння на видимий місцевий предмет (орієнтир) і повернути карту так, щоб орієнтир виявився на лінії візування (рис. 2).

Рис. 2. Орієнтування карти за напрямком на місцевий предмет

1.1.3 Орієнтування карти за лініями (напрямками) місцевості. Для орієнтування карти треба встати на яку-небудь лінію місцевості (прямолінійна ділянка дороги, лінія зв'язку, просіка в лісі, берег каналу й т. п.), що позначена й на карті. Приклавши лінійку до цієї лінії, повернути карту так, щоб напрямок лінійки збігався із напрямком цієї ж лінії на місцевості.

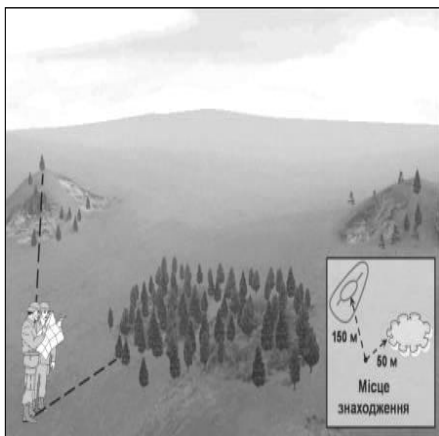

Потім необхідно перевірити, чи всі місцеві предмети, розташовані на місцевості праворуч і ліворуч від обраної лінії, мають таке ж розташування й на карті. Якщо ця умова виконана, то карта орієнтована правильно.

При достатній досвідченості орієнтування карти цим способом виконується окомірною (рис. 3).

Рис. 3. Орієнтування карти за допомогою ліній (напрямків) місцевості

1.1.4 Визначення на карті свого місця знаходження. Визначити на карті місце свого стояння можна різними способами. Найпростіше визначити на карті місце стояння, коли на місцевості воно перебуває поруч із яким-небудь місцевим предметом, зображеним на карті (перехрестя доріг, міст, окремих камінь, характерний виступ лісу й т. п.). У цьому випадку місце розташування умовного знака предмета буде збігатися з місцем знаходження.

За допомогою найближчих місцевих предметів окомірно. Для цього необхідно орієнтувати карту й пізнати на ній два характерних місцевих предмети. Потім, визначивши окомірно своє місце, нанести на карту своє місце знаходження відносно них (рис. 4).

Рис. 4. Визначення свого місця знаходження відносно місцевих предметів

Проміром відстаней. При русі уздовж ліній місцевості (по дорозі, канаві, вулиці й т. п.) місце знаходження можна визначити за відстанню від предмета, що зображений на карті і є на місцевості, за умови, якщо він розташований на лінії руху.

Для цього необхідно виміряти пройдену від предмета відстань до місця стояння й відкласти його в масштабі на карті (рис. 5).

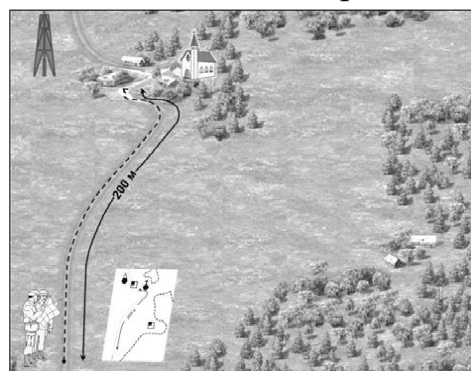
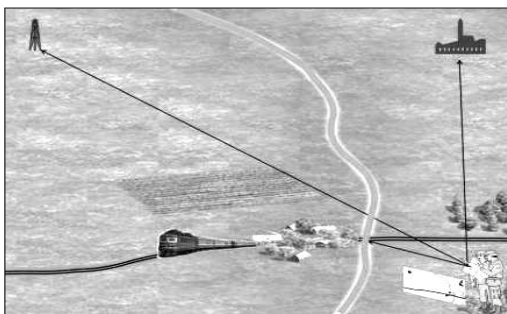

Рис. 5. Визначення місця знаходження промірюванням відстані

Зарубкою. Щоб визначити своє місцезнаходження на карті зарубкою, необхідно орієнтувати карту і впізнати на місцевості один-два орієнтири, зображені на карті та накреслити за допомогою лінійки напрямки від орієнтирів на себе (рис. 6). Місце перетинання на карті цих напрямків і буде місцем нашого місцезнаходження.

Після орієнтування щодо сторін горизонту необхідно визначити своє місце розташування щодо навколишніх місцевих предметів і форм рельєфу місцевості.

Вивчивши місцевість, місцеві предмети, населені пункти і призначені орієнтири, розвідник повинний правильно проводити топографічне орієнтування.

Рис. 6. Визначення свого місцезнаходження способом «зрубкою»

Алгоритм позначення свого місцезнаходження на карті:

- стати обличчям до об'єкту;
- зорієнтувати карту відносно сторін горизонту;
- знайти на карті своє місце розташування;
- провести уявну лінію від місця розташування до зазначеного об'єкту на місцевості;
- по напрямку цієї лінії шукати на карті умовний знак цього предмета.

Алгоритм знаходження на місцевості орієнтиру позначеного на карті:

- зорієнтувати карту відносно сторін горизонту і знайти на ній точку свого місцезнаходження;
- з'єднати лінійкою на карті точки свого місцезнаходження і точку умовного знаку об'єкта, після чого,
- не збиваючи орієнтування карти і позиції лінійки, уявно продовжити цю лінію на місцевість і на уявній лінії знайти відповідний орієнтир на місцевості, враховуючи відстань до нього, яку попередньо необхідно визначити за масштабом карта.

1.2. Визначення сторін горизонту за ознаками місцевих предметів

Під час проведення розвідки можливе виникнення ситуації, при якій, визначення сторін горизонту за компасом, небесним світилам, та іншими стандартними методами, є малоефективним (важкі погодні умови, наявність металевих об'єктів і т.д.). У цьому випадку, сторони горизонту можуть бути визначені за ознаками місцевих предметів, а саме:

1. Північ та південь легко визначити по корі листяних дерев. Так, стовбури осик, тополь з північного боку бувають покриті лишайниками і зеленим мохом.

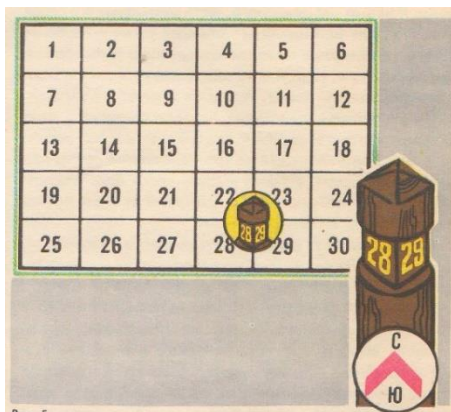
2. Мохи та лишайники тіньовитривалі і вимагають більше вологи. Вони ростуть на тіньовому боці дерева, каменю. Якщо лишайники розрослися по всьому стовбуру, то на північній стороні його все ж таки більше. Він більш вологий та щільний. Це добре помітно поблизу кореня.

3. Кора берези завжди біліша і чистіша з південного боку. Будь-які тріщини, нерівності і нарости покривають кору берези з північного боку. Різниця ця настільки помітна, що по корі берези можна орієнтуватися навіть у густому лісі.

4. На південній стороні стовбурів хвойних дерев (сосна, ялина) кора сухіша, твердіша і світліша, ніж на північній. На південній стороні видно характерні краплі смоли, які твердіють і довго зберігають світло-бурштиновий колір. Стовбур сосни покривається вторинною кіркою, яка на північному боці утворюється раніше. Тому вона тут значно товстіша і темніша, ніж на південній. Після дощу стовбури сосен чорніші з півночі (вторинна кірка швидше набухає і повільніше висихає).

5. За правилами лісового господарства лісові просіки орієнтовані за сторонами горизонту. Так, основні просіки йдуть у напрямку північ-південь, а поперечні – у напрямку схід-захід. Іноді просіки тягнуться на десятки кілометрів.

6. Просіками ліс поділяється на квартали, які в Україні нумеруються із заходу на схід і з півночі на південь, то перший квартал опиняється в північно-західному куті господарства, а останній – на крайньому південному сході. На перехрестях просік ставляться квартальні стовпи, на яких пишуться номери кварталів. Цифри підписують на стовпі так, як на території розміщені квартали: з меншими номерами на північному заході та північному сході, з більшими - на південному заході та південному сході, (рис 7) А ребро між двома сусідніми

гранями з найменшими цифрами вказує напрямок північ-південь [4].

З господарських міркувань, залежно від величини та форми лісу, просіки можуть бути прорубані і в інших напрямках. У таких випадках напрям просік і по відношенню сторін горизонту слід визначити заздалегідь, тільки тоді вони можуть бути орієнтирами.

Рис. 7 Порядок нумерації лісових кварталі

7. Мурашники в більшості випадків розташовані, як правило, з південного боку дерева, пенька або куща. Південний схил мурашника пологий, а північний – значно крутіший.

8. У середніх широтах помірного клімату, зокрема на території України, гілки дерев, що стоять окремо, як правило, більш розвинені, густіші та довші з південного боку. Річні кільця приросту деревини, що виявляються на пні такого дерева, ширші з південного боку і вужчі з північного. Однак у густому лісі ця властивість не зберігається.

9. У районах з жарким кліматом крона дерев ширше і густіше з північного боку і потовщення річних кілець звернене на північ, а не на південь, бо тепла та світла для зростання дерева з південного боку занадто багато, а вологи не вистачає. Тіньова сторона краще зберігає вологу.

10. Гриби, як правило, за краще ростуть з північного боку дерева, пенька чи куща.

11. На відкритих лісових галявинах слід звертати увагу і на трав'янистий покрив. Навесні трава на тіньових північних околицях галявин густіша, ніж на південних. Влітку біля дерев, пеньків, стовпів, великих каменів трава з усіх боків на перший погляд здається однаковою. Однак при більш уважному огляді можна помітити, що на південній стороні вона все ж густіше. Приблизно з

другої половини літа трава починає жовтіти. З північного боку зелений колір зберігається довше.

12. У степу правильно визначити напрямок руху можна за розташуванням норки ховраха. Гризуни, як правило, вхід у своє житло роблять з південної сторони.

13. Бутони (зав'язь капелюшка) соняшнику здійснюють наступний цікавий цикл: о 6-7 годині ранку вони звернені на схід; о 12 – на південь; ввечері з 18 до 21 години – на захід. Приблизно о 22-23 годині соняшник випрямляється - головка (зав'язь) капелюшка стає у зеніт (вертикально), а потім до ранку, приблизно до сходу сонця, зав'язі знову повертаються на схід. Цікаво відзначити, що цей цикл повторюється і у похмуру погоду. Таким чином, по недозрілому соняшнику легко визначити сторони горизонту навіть у похмуру погоду. Капелюшки соняшника що розпустились, а тим більше ті, що відцвіли, знаходяться приблизно в одному положенні.

14. В населених пунктах також можна визначити сторони горизонту. Наприклад, на північних скатах старих дахів будинків або господарських будівель у великій кількості росте зелений мох-лишайник.

15. В силу сформованих традицій і вірувань особливим чином будуються релігійні споруди. Так, вівтарі православних церков і каплиць звернені на схід, дзвіниці – на захід. Хрести на куполах стоять у площині північ-південь. Якщо на хрестах кілька перекладин, то зазвичай опущений край нижньої косої поперечини хреста на куполі звернений на південь, а піднятий – на північ. Вівтарі лютеранських церков звернені також на схід. А їхні дзвіниці на захід. На захід зазвичай звернені вівтарі католицьких церков (костелів). Двері єврейських синагог та мусульманських мечетей звернені на північ.

16. Взимку на добре знайомій з літа місцевості під сніговим покривом можуть маскуватись дерева і цілі гаї, струмки, дороги та інші об'єкти, які могли б служити орієнтирами. Але при уважному розгляді місцевості можна знайти додаткові ознаки, що сприяють орієнтуванню взимку. Так, снігу більше буває на північній стороні дерев, будівель та інших предметів, з південного боку він швидше відтає. Особливо це помітно на дахах будинків та різних споруд. На порізаний або горбистій місцевості, на пагорбах сніг швидше тоне на південних схилах. Сніг у яру, ямі на північному боці тоне раніше, ніж на південній. Пояснюється це тим, що північний схил отримує більше сонячного тепла. Так як промені сонця ніби упираються в їх поверхню, а вздовж південних схилів вони «ковзають».

17. Ранньої весни на снігу навколо дерев, пеньків, різних стовпів, що стоїть на відкритій місцевості, з'являються лунки неправильної форми: вони ніби витягнуті в один бік - на південь. Бо сонце у наших широтах світить більшу частину дня з півдня і найбільше сонячних променів відіб'ється від південного боку дерева, пенька або стовпа. На затінений (північний) стороні лунок нерідко видно гребінець снігу. На початку весни біля південної сторони

будівель, горбків, валунів сніг встигає вже трохи відтанути, тоді як із північного боку він щільно прилягає до цих предметів.

Однак, орієнтування за місцевими ознаками сторін горизонту може носити відносний характер, тому визначення сторін горизонту виконується після багаторазової перевірки первинних результатів і за кількома ознаками, що збігаються.

1.3. Визначення сторін горизонту за небесними світилами та зірками

При відсутності компасу (поломки) або в районах магнітних аномалій, сторони горизонту можна визначити за космічними об'єктами: вдень - за Сонцем, а вночі - за зірками або Місяцем [4].

За допомогою Сонця. Напрямок сходу і заходу Сонця в залежності від пори року різні: взимку Сонце сходить на південному сході, а заходить на південному заході; влітку Сонце сходить на північному сході, а заходить на північному заході; навесні і восени Сонце сходить на сході, а заходить на заході. У Північній півкулі Сонце приблизно знаходиться в 7.00 на сході, о 13.00-на півдні, о 19.00-на заході. Тому точно сторони горизонту за Сонцем можна визначити лише о 7, 13 і 19 год.

Наприклад. Час – 15 год. Визначити напрямок на північ. 15 год – це значить 2 год після полудня. За 2 год Сонце перемістилося від напрямку на південь на 30° вправо (2×15). Виходить, полуденна лінія проходить на 30° вліво від напрямку на Сонце в цей момент, а напрямок на північ – протилежно йому. Визначити сторони світу в сонячний день можна за тінню дерев (рис. 8): приблизно о 10 год тінь від дерева буде вказувати на північний захід.

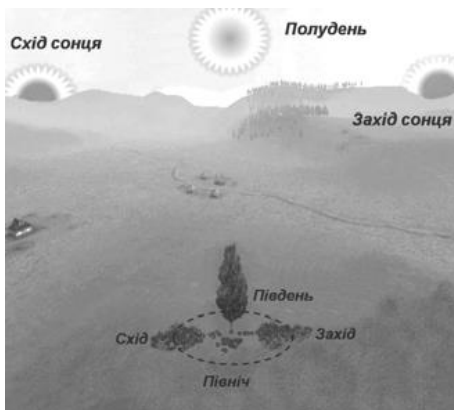

Рис. 8. Визначення сторін горизонту за допомогою тіні дерев

За допомогою Сонця і годинника. Для більш точного визначення сторін горизонту за Сонцем використовують наручні годинники зі стрілками. Для цього:

- необхідно встановити годинник в горизонтальному положенні, щоб годинникова стрілка була спрямована на Сонце.
- кут між годинниковою стрілкою і цифрою 1 на циферблаті годинника ділимо навпіл;
- пряма лінія, що ділить цей кут, і буде напрямком північ-південь. Південь знаходиться у тій стороні де Сонце. Треба пам'ятати, що до опівдня необхідно

ділити кут, на лівій стороні циферблату, як це показано на рис 9 , а після полудня – на правій. Годинник повинен показувати місцевий час.

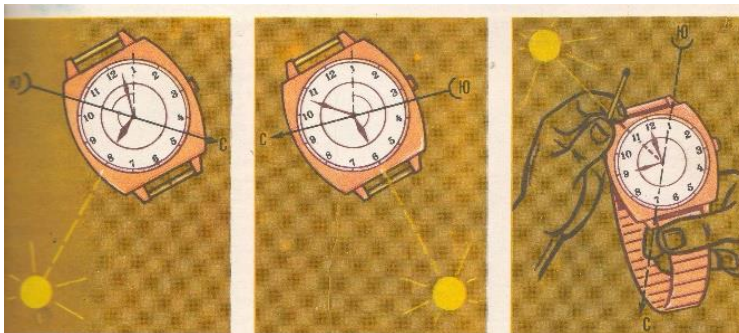
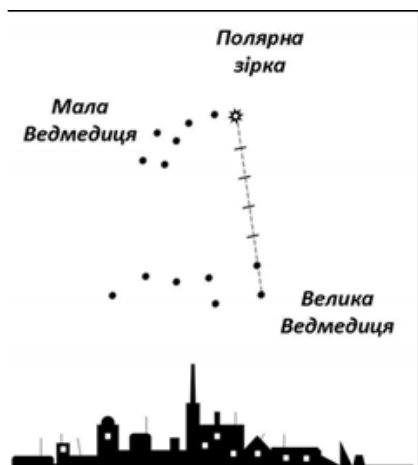

Рис. 9. Визначення сторін горизонту за допомогою годинника

За допомогою Полярної зірки. Напрямок на Полярну зірку завжди відповідає напрямку на північ. Щоб знайти Полярну зірку, необхідно (рис. 10):

- знайти сузір'я Великої Ведмедиці (воно має вигляд ковша із семи добре помітних зірок);
- через дві крайні зірки ковша провести лінію, відкласти на ній приблизно п'ять відрізків, рівних відстані між цілими зірками, наприкінці буде Полярна зірка.

Рис. 10. Визначення сторін горизонту за допомогою Полярної зірки

За допомогою Місяця. У повний Місяць сторони горизонту можна визначити за Місяцем за допомогою годинника так само, як і за Сонцем. Якщо Місяць неповний (прибуває або убуває), то необхідно:

- розподілити окомірно диск Місяця на шість рівних частин, визначити, скільки таких частин вміститься у поперечині видимого серпа Місяця й помітити за годинником час;
- із цього часу відрахувати (якщо Місяць прибуває) або додати (якщо Місяць убуває) число частин, що вміщується в поперечині видимого серпа Місяця (щоб не помилитися, коли брати різницю, а коли суму, можна скористуватися способом, показаним на рис. 11), – отримана різниця або сума покаже годину, коли в тому напрямку, де знаходиться Місяць, буде знаходитися Сонце;
- визначивши цю годину й приймаючи Місяць за Сонце, визначити напрямок на південь так, як це робиться при орієнтуванні за Сонцем і годинником, з тією різницею, що направляти на Місяць не годинну стрілку, а те місце на циферблаті, що відповідає знову отриманій годині.

Наприклад. У поперечнику видимого серпа Місяця укладається чотири шостих радіуси його диска. Якщо час 1 год – Місяць убуває. Отже, Сонце буде перебувати в тому напрямку, де тепер знаходиться Місяць в $1 + 4 = 5$ год.

Направляємо на Місяць цифру «52 на циферблаті годинника; кут між цифрами «5» і «1» ділимо навпіл і одержуємо напрямок

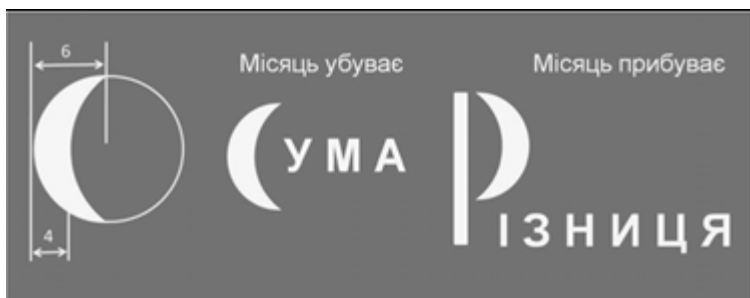

Рис. 11. Орієнтування за допомогою Місяця і годинника

2. Рух по азимутах за допомогою компаса

У ряді випадків, коли визначити сторони горизонту не вдається зробити, використовується метод руху по азимуту. *Азимут* – це кут, між напрямком північного меридіану до напрямку руху або напрямку на предмет місцевості. Азимути відраховуються від 0 до 360 ° по ходу годинникової стрілки.

Метод руху по азимутах полягає у дотриманні на місцевості напрямків, заданих магнітними азимутами (дирекційний кутами), і відстаней, визначених по карті. Напрямки руху витримують за допомогою магнітного компаса, відстані вимірюють кроками або за допомогою приладів.

Компас системи Андріанова

Артилерійський компас АК

Компас «Турист-2»

Для руху досить поширені компас системи Андріанова, артилерійський компас, а також його цивільний аналог – «Турист-2».

Компас Андріанова дозволяє вимірювати азимути в градусах та визначати кута схилу кутоміром. Ціна поділки шкали - 3 градуси, які підписані проти годинникової стрілки. Відлік лімбу зчитують за допомогою покажчика, укріпленого на внутрішній стінці кришки компаса проти мушки. Цим компасом зручно користуватись в нічний час, бо північний кінець магнітної стрілки, показники 0, 90, 180 і 270 градусів покриті складом, що світиться в темряві.

Завдяки деяким удосконаленням артилерійський компас АК зручніший у роботі. Він має прямокутний корпус, що дозволяє точно встановлювати компас вздовж ліній карти і прокреслювати напрямки. Кришка компасу із дзеркальною поверхнею дозволяє спостерігати положення магнітної стрілки та одночасно візувати на предмет. Візирне пристосування нерухоме, обертається шкала (лімба), завдяки чому, не змінюючи положення компаса, швидко можна поєднувати нульову поділку лімба з північним кінцем магнітної стрілки. Магнітна стрілка стійкіше фіксує напрямок магнітного меридіану. Її гальмування здійснюється закриттям кришки. Ціна поділу шкали лімба 1 градус. Градуси підписані через 5 поділок за годинниковою стрілкою.

Дуже зручний для користування спортивний компас «Турист-2», стрілка якого розміщена у спеціальній рідині, в результаті чого, коливання стрілки швидко згасають, майже відсутні коливання під час руху. Ціна однієї поділки 5°.

Перед початком роботи з компасом необхідно перевірити його справність. Для цього необхідно піднести до стрілки металевий предмет, тим самим вивівши її з позиції рівноваги. Далі видалити металевий предмет від компасу, після чого стрілка повинна повернутися в початкове положення. Якщо це не відбувається, компас вважається не робочим і використовувати його не можна. Після перевірки, компасу необхідно надати горизонтальне положення, звільнити від затиску стрілку, дати їй заспокоїтися, при цьому, темний кінець стрілки буде спрямований на північ. Під час руху по маршруту, стрілка компаса повинна бути зафіксована затискачем.

Визначення напрямку на місцевості за заданим азимутом артилерійським компасом АК здійснюють за такою схемою:

- кришку компасу встановлюють під кутом 45 градусів і обертанням лімба поєднують заданий відлік з покажчиком біля прорізу кришки;
- артилерійський компас АК піднімають до рівня очей і, спостерігаючи у дзеркало кришки, повертаються до поєднання нульового штриха лімбу з північним кінцем стрілки;
- у цьому положенні компаса через проріз візують і помічають якийсь орієнтир. Напрямок на орієнтир відповідатиме заданому азимуту.

Для визначення на місцевості напрямку заданого азимуту компасами Андріанова та Турист-2, необхідно:

- встановити покажчик візирного пристосування компасу над позначкою відповідної величини заданого азимута;
- повернути компас так, щоб покажчик візира знаходився попереду;
- утримуючи компас, повертатися навколо своєї осі, поки нульова точка не збіжиться з північним кінцем стрілки, в результаті чого, напрямок покажчика візира є напрямком за заданим азимутом.

В певних бойових умовах виникає необхідність **визначення магнітних азимутів на певні об'єкти місцевості.**

Артилерійським компасом АК це відбувається за алгоритмом:

- ставимо кришку компаса приблизно під кутом 45 градусів, візуємо на предмет;

- не змінюючи положення компаса, обертанням лімба підводимо, спостерігаючи в дзеркало, нульовий штрих лімба до північного кінця магнітної стрілки і знімаємо відлік у показчику.

Для визначення азимуту компасами Андріанова та Турист-2, необхідно:

- повернутися обличчям до об'єкта, на який необхідно визначити азимут;
- орієнтуємо компас (поєднуємо нульову поділку (або позначку «Північ») з затемненим кінцем стрілки компасу);
- повернувши кришку компасу, направляємо на об'єкт візирне пристосування;
- проти показчика візирного пристосування, спрямованого на об'єкт, считуємо величину азимута.

Треба відзначити, що при роботі з компасами Андріанова чи Турист-2, поєднання візирної лінії з напрямком на об'єкт виконується багаторазовим перекладом погляду з візирної лінії на об'єкт і назад. При цьому, щоб не знижувати точність вимірювання, компас необхідно утримувати на рівні діафрагми. Наприклад, похибка при вимірюванні азимутів за допомогою компаса Андріанова становить всього 2-3°.

Порядок руху підрозділу за азимутами

При організації руху груп (підрозділів та ін.) за азимутами призначається відповідальний, який визначає по компасу напрямок руху і відповідає за його утримання під час руху по маршруту. Таким чином, рух по азимутах відбувається шляхом послідовного переходу від одного орієнтиру до іншого.

Для руху підрозділу по заданому азимуту необхідно:

- уважно вивчити на карті місцевість між початковим і кінцевим пунктами руху і намітити маршрут, з легко розпізнаваними орієнтирами, які будуть слугувати точками зміни напрямку руху (поворотними точками);
- накреслити маршрут на карті і визначити азимути усіх відрізків маршруту;
- визначити на карті довжину кожного відрізка маршруту;
- всі дані записати в польову книжку у вигляді таблиці або схематичного креслення.

Перед початком руху підрозділу по маршруту, необхідно:

- зорієнтуватися за компасом;
- встановити показчик рухомого кільця компаса проти відліку, рівного величині азимуту першого відрізка маршруту;
- зорієнтувати показчик візиря компаса по заданому азимуту;
- в напрямку руху вибрати орієнтир і рухатися в його напрямку;
- підійшовши до заданого орієнтиру, необхідно перевірити орієнтування компасу і продовжити рух до першої точки зміни напрямку (точка повороту);

– у першій поворотній точці необхідно встановити по компасу азимут на наступну поворотну точку і продовжити рух.

Однак, необхідно враховувати, що точність виходу до точок повороту маршруту при русі по азимутах залежить від рельєфу місцевості, погодних умов і умов видимості, помилок у визначенні напрямків, по компасу і вимірів відстаней, а також від рівня психологічної та фізичної втоми бійця. За середніми показниками, відхилення від точки повороту, до якої треба було вийти, не перевищує 10% від пройденої відстані. Тому, якщо задану відстань пройдено, а намічений орієнтир не спостерігається, його необхідно шукати в радіусі 1/10 відстані, пройденої від попередньої точки повороту. В окремих випадках, пройдені відстані можуть вимірюватися по часу і швидкості руху.

3. Цілевказання визначених об'єктів та передача даних засобами радіозв'язку

3.1. Цілевказання

Однією з найважливіших умов сучасного бою є своєчасне та точне управління вогнем у бою, основою якого є вміле цілевказання. Щоб швидко і точно вказати ціль іншій особі необхідні тверді навички та знання певних прийомів цілевказання. Ще більші навички вимагаються від командира при визначенні цілі особи, яка перебуває на значній відстані від особи, що надає цілевказання [5].

Наведення – метод управління при якому силам (підводним човнам, авіації) або ракетам задаються параметри руху, що виводять їх до об'єктів противника, які намічені для поразки.

Цілевказання – повідомлення даних про місце розташування та дії цілі, яка здійснюється командирами, штабами, органами розвідки та спостереження, екіпажами кораблів та літальних апаратів. Дані передаються на пункти управління, на вогневі комплекси (підрозділи) тощо.

Цілевказання виконується з метою наведення авіації або артилерії на квадрат знаходження противника або техніки, крім того використовується для проведення рятувальних робіт: скидання медикаментів, евакуації постраждалих та інше. Уміння швидко і правильно вказувати орієнтири, об'єкти і завдання, що виконуються при цілевказанні, має важливе значення.

Основні вимоги які необхідно виконувати при цілевказанні:

- квадрат наведення авіації, як і додаткову інформацію (сильний боковий вітер і т.д.) вказувати максимально коротко, швидко, зрозуміло і точно;
- квадрат наведення авіації, артилерії та інше вказувати, користуючись прийнятими одиницями виміру;
- розвідник, база і пілот (наводчик, стілець) повинні мати загальні орієнтири і єдине кодування місцевості.

Перед тим як приступити до цілевказання, необхідно провести топографічне і тактичне орієнтування. Цілевказання має бути простим, зрозумілим, чітким і коротким. Тоді воно забезпечить на полі бою повне взаєморозуміння між тим, хто дає і тим, хто приймає цілевказання, від результату якого залежить своєчасне виконання поставлених бойових завдань. Цілевказання полягає в швидкому і точному визначенні цілі або місцевого предмету особою, що приймає цілевказання. У бою мало знайти ціль – потрібно ще вказати, де вона знаходиться і на якій відстані.

Цілевказання може проводитися на місцевості від орієнтира, по карті або аерознімках, за допомогою приладів наземної навігації.

3.1.1 Цілевказання від орієнтиру. У бою для зручності управління дрібними підрозділами (відділення, взвод, рота) складається схема орієнтирів [5].

Для цілевказання, визначення свого місця розташування та напрямку руху широко використовуються орієнтири.

Орієнтирами називаються форми рельєфу та різні предмети (об'єкти) місцевості, щодо яких відбувається визначення свого місця розташування або місця розташування будь-якого об'єкта.

Як правило, орієнтири виділяються розмірами, формою, забарвленням або чужерідністю до оточуючого фону, в результаті чого легко розпізнаються при огляді навколишньої місцевості. Це добре видимі на місцевості елементи рельєфу і нерухомі природні або штучні об'єкти (висоти, яри, курган, яма, каміння, кущі, що різко відрізняються від інших, дерева, споруди, вежі, фабрично-заводські труби, роздоріжжя або перехрестя дороги та ін.). За орієнтирами можна безпосередньо, незалежно від сторін горизонту та азимутів, визначити, вказати та витримати заданий напрямок.

Орієнтири прийнято підрозділяти на: площинні, лінійні і точкові.

Площинні орієнтири займають великі ділянки місцевості і, зазвичай, на картах зображуються в масштабі зі збереженням їхньої натуральної форми. До цієї групи орієнтирів відносяться населені пункти, окремі масиви лісу, водні масиви і інші великі об'єкти. Такі орієнтири виділяються на карті, легко запам'ятовуються і визначаються при русі на місцевості. Площинні орієнтири називаються ще розсіюючими і використовуються, в основному, для загального орієнтування, особливо вночі та в умовах поганої видимості.

Лінійні орієнтири – це об'єкти місцевості і форми рельєфу, що мають велику протяжність при порівняно невеликій ширині: дороги, річки, тощо. В орієнтуванні їх використовують, як правило, для витримки напрямку руху.

Точкові орієнтири займають на місцевості мінімальну площу і у масштабі карти не відображаються. До точкових орієнтирів прийнято відносити окремі фрагменти великих будівель або невеликі об'єкти, що стоять відокремлено: перехрестя доріг, піки гірських вершин, поодинокі дерева, кущі,

валуни, які займають невелику площу, тощо. Ці орієнтири, як правило, використовують для точного визначення свого місця розташування або цілевказання для авіації.

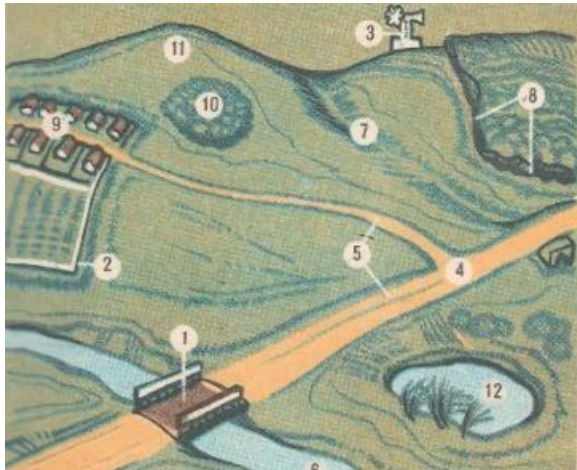

Рис. 12 Цілевказання відповідно до місцевих орієнтирів

12), що за 200 м на північ від озера. Прямо переді мною на 800 м праворуч вітрогенератор, 500 м ліс, а 600 м ліворуч село».

Для цілевказання від орієнтира називають найближчий відносно цілі орієнтир, напрямок на ціль в тисячних і віддалення в метрах відносно орієнтира.

Малопомітні цілі вказують послідовно – спочатку називають добре помітний предмет, а потім від цього предмету ціль: «Орієнтир третій, вліво двадцять – зламане дерево, далі двісті – окремий кущ, правіше – спостерігач».

За орієнтирами здійснюється управління підрозділами та вогнем, за ними визначаються напрямки наступу, можуть ставитися бойові завдання підрозділам, вогневим засобам, спостерігачам, вказуються сектори обстрілу, місця зосередження вогню, здійснюється цілевказання. Наприклад (рис. 13): «Спостерігати в секторі: праворуч орієнтир – чорний кущ, зліва орієнтир третій – лівий кут зруйнованого будинку».

Також, цілевказання можна виконувати, користуючись спеціальними приладами, наприклад, радіомаяками. У цьому випадку посадка гелікоптера або скидання медикаментів (рятувальників) виконується по наведенню на радіомаяк.

На місцевості вибирають добре помітні місцеві предмети – орієнтири, які вибираються рівномірно по фронту і у глибину та нумеруються з права наліво і по рубежах від себе у бік противника. Для кращого запам'ятовування, крім номера орієнтиру, дається найменування, яке відповідає його зовнішнім ознакам, наприклад «Чорний кущ», «Сухе дерево», «Зелений курган».

Щоб вказати своє місцезнаходження відносно орієнтирів, потрібно назвати їх, повідомити напрямки та відстані до них. Наприклад, «Я на розвилці дороги (рис.

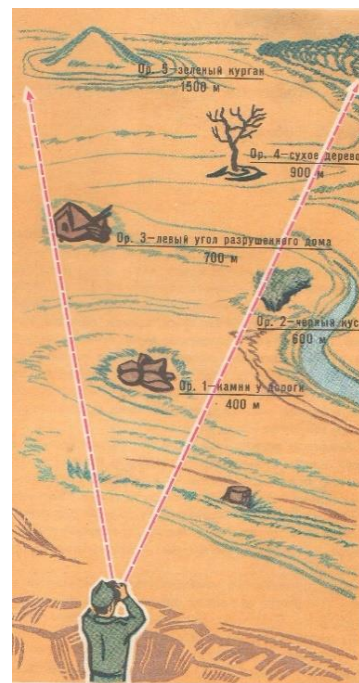

Рис.13 Цілевказання сектору вогню

3.1.2 Цілевказання за азимутом і відстанню до цілі. Азимут напрямку на ціль визначають за допомогою компасу в градусах, а відстань до неї – за допомогою приладу спостереження або на око в метрах. Наприклад: «Азимут тридцять п'ять, дальність шістсот – танк в окопі». Цей спосіб найчастіше використовують на місцевості, де мало орієнтирів [5].

3.1.3 Цілевказання від напрямку руху. Вказують відстань в метрах спочатку у напрямку руху, а потім від напрямку руху, до цілі: «Прямо вісімсот, вправо триста - бойова машина БТР» [5].

3.1.4 Цілевказання за картою. Цілевказання за картою здійснюється за квадратами кілометрової сітки, від умовного орієнтира або від умовної лінії.

При вказівці квадрата карти потрібно дотримуватися загальноприйнятого правила: спочатку називати дві цифри, підписані в горизонтальній лінії (біля західної або східної сторони рамки карти), а потім дві цифри, підписані біля вертикальної лінії (у північної або південної сторони рамки карти). При цьому цифри пишуться й вимовляються разом: «дев'яносто нуль три (9003)», «вісімдесят п'ять нуль три (8503)».

За необхідності більш точно вказати ціль квадрат карти умовно ділять на чотири частини й кожен частину позначають буквами А, Б, В, Г, або квадрат ділять на дев'ять частин і нумерують їхніми цифрами від 1 до 9 за годинниковою стрілкою, починаючи від лівого верхнього кута й закінчуючи квадратом, розташованим у центрі.

1	2	3
8	9	4
7	6	5

Цілевказання рекомендується проводити у певному порядку. Боець який виконує цілевказання повинен спочатку вказати положення цілі на місцевості, потім найменування цілі та її ознаки, а також характерні деталі місцевості біля цілі, а на закінчення передати завдання, яке потрібно виконати по даній цілі (спостерігати, підготувати вихідні дані, знищити і тощо).

Приймаючий цілевказання боець, знайшовши ціль на місцевості, повинен доповісти «ціль бачу». Якщо ж ціль на місцевості йому не видно, але місце її розташування він усвідомив, то доповідає «Цілі не бачу». При передачі цілевказання по цілі яка не спостерігається, якщо приймаючий цілевказання усвідомив характер цілі і її координати, він доповідає «ціль зрозумів». Якщо ж приймаючий не може знайти ціль і не розуміє, де її шукати, він зобов'язаний доповісти «Цілі не зрозумів».

Для надійного і успішного цілевказання слід ретельно вивчити місцевість із спостережних пунктів, звіривши її з картою. Дати умовні назви місцевим предметам, які повинні відповідати або їх положенню, або їх зовнішньому вигляду і вибрати єдині орієнтири. Крім того, з кожного спостережного пункту по карті або за допомогою приладів необхідно визначити дальність до кожного орієнтира і кут між основним напрямком і напрямком на кожен орієнтир.

При підготовці карти для цілевказання на ній підписують умовні назви, надані місцевим предметам, наносять орієнтири, спостережні пункти і

прокреслюють від кожного спостережного пункту загальний основний напрям, який необхідний на випадок передачі цілевказання в полярних координатах. Для прихованої передачі цілевказання номера квадратів координатної сітки карти кодуються за вказівкою старшого начальника.

3.2 Визначення відстаней на місцевості

Знання прийомів і методів вимірювання відстаней без інструментів і вміння їх використовувати у польових умовах є важливою умовою надійного орієнтування на місцевості. А в тих випадках, коли час відіграє вирішальну роль, способи вимірювання відстаней без інструментів (на око) стають основними, так як вони застосовуються при будь-яких обставинах: у бою, при пересуванні на місцевості, плаванні на воді, стрільбі з будь-якого виду зброї, розвідці цілей та ін.

Найбільш точно і швидко відстані визначаються спеціальними приладами (далекоміри, далекомірні шкали біноклів, стереотруби, приціли тощо). У разі неможливості використання спеціальних приладів військовий повинен скористатися найпростішими способами визначення відстані.

До найпростіших способів визначення відстаней до об'єктів на місцевості відносяться наступні:

- візуальний (окомірний),
- за лінійними розмірами об'єктів,
- за видимістю (помітністю) об'єктів;
- за звуком (акустичний метод).

3.2.1 Візуальний (окомірний) метод це самий простий і швидкий метод, яким постійно користується в будь-яких ситуаціях протягом усього життя кожна людина, яка має зір. Він полягає у визначенні відстані «на око» без використання спеціальних приладів.

У цьому методі головним є рівень тренованості різних типів пам'яті і вміння подумки відкладати на місцевості певні дистанції. Щоб розвинути свій окомір, необхідно тренуватись в оцінці відстаней «на око» з обов'язковою перевіркою кроками або по карті. Насамперед, необхідно будь-яку звичну відстань, яка закріпилась в зоровій пам'яті (наприклад, відрізок 50, 100, 200 або 300 м) подумки відкладати від себе до цілі або місцевого предмету. Закріпивши у пам'яті ці еталони, неважко визначати відстані на місцевості, порівнюючи їх з еталонними (запам'ятованими) відстанями. Точність методу залежить від натренованості військового. Для відстані 1000 м звичайна помилка коливається в межах 10-20%.

При використанні цього методу треба брати до уваги, що місцевість та місцеві предмети здаються зменшеними відповідно до їх віддалення, тобто при віддаленні вдвічі і предмет здаватиметься вдвічі меншим. Також необхідно враховувати наступне:

- зі зменшенням відстані до об'єкта, він буде фіксуватися візуально чіткіше і різкіше;
- при наближенні до об'єкту він буде здаватися більшим;
- на одній і тій же відстані більші об'єкти будуть здаватися ближче менших об'єктів;
- об'єкт з яскравим забарвленням здається ближче, ніж предмет темного кольору;
- на одній і тій же відстані яскраво освітлені предмети здаються ближчими, ніж предмети, які слабо освітлюються;
- в умовах поганої видимості (туман, сутінки, похмурі дні, насиченість повітря пилом і т.д.) предмети здаються бідш віжддаленими, ніж в ясні і сонячні дні;
- чим різкіша різниця в забарвленні об'єкта і фону, на якому його видно, тим більш зменшеними здаються відстані. Наприклад, темні предмети на снігу візуально здаються ближче;
- предмети на рівному рельєфі здаються ближче, ніж на рельєфі з різними висотами, також ближче здаються об'єкти, які спостерігаються через водні масиви (річки, озера і т.д.);
- місця (долини річок, ущелини, яри і т.д.), частково або повністю приховані від спостерігача, візуально зменшують відстань;
- при спостереженні з позиції «лежачи», предмети здаються ближчими, ніж при спостереженні з позиції «стоячи»;
- при візуальному спостереженні знизу вгору, об'єкти здаються ближчими, а при спостереженні зверху вниз - далі.
- при русі обличчям до сонця, відстань візуально збільшується, а при русі спиною до сонця - зменшується;
- при спостереженні через водяний простір, рівний луг і т.д. на візуальне визначення дистанції впливає кількість об'єктів на даній ділянці: чим менше об'єктів, тим відстані здаються меншими, і навпаки.

3.2.2 За видимістю (помітністю) об'єктів. Неозброєним оком можна приблизно визначити відстань до цілей (предметів) за рівнем їхньої видимості. Наприклад, обриси великих дерев розрізняються на відстані 2-3 км, а на відстані 1 км чітко видно стовбур дерева, з 500 м видно великі окремі сучки, гілки розрізняються з відстані 300 м, з 200 м можна розрізняти листя.

3.2.3. За лінійними розмірами. Щоб визначати відстані до об'єктів за їх лінійними розмірами, потрібно добре знати лінійні розміри різних об'єктів, або мати ці дані під рукою (на планшеті, в записнику). Розміри об'єктів, що найбільш часто зустрічаються, треба пам'ятати, так як вони потрібні і для способу вимірювання за кутовою величиною.

У таблиці наведені лінійні розміри деяких предметів на місцевості

Об'єкт (місцевий предмет)	Розміри (усереднені) у м		
	Висота	Довжина (без пушки)	Ширина
Танк	2,4	7,6	3,5
БМП (бойова машина піхоти)	2,6	6,8	3
БТР (бронетранспортер)	2,1	6,7	3
Телеграфний стовб	6		
Стовби дротової огорожі	1,5		
Кілометрові стовби	2		
Опори висовоковольтних передач	25		
Мачти високовольтних ліній	10		

На рис. 14 приведені лінійні дані розмірів людського тіла: 2 м – висота людини з піднятою рукою; 1 м - висота людини від підлоги до поясного ремня; 1,6 м – ріст людини; відстань між кінцями розставлених рук – «махова сажень».

Для визначення відстаней за цим методом, необхідно:

- утримуючи перед собою лінійку на відстані витягнутої руки (50-60 см від ока), виміряти в міліметрах один з видимих геометричних параметрів об'єкта (ширину або висоту), до якого необхідно визначити відстань;
- дійсний геометричний параметр об'єкта, виражений в сантиметрах, розділити на видимий параметр (ширину або висоту) в міліметрах, отриманий результат помножити на 6 (постійне число).

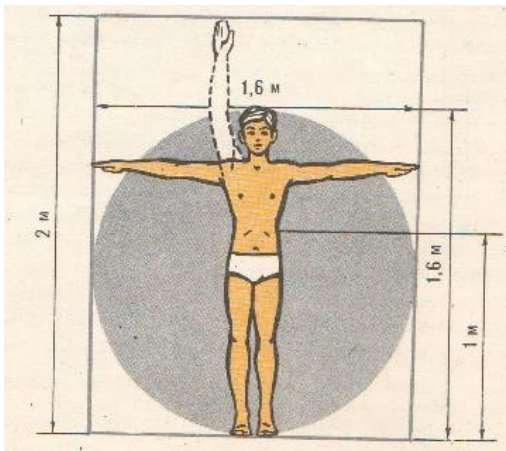

Рис.14 Лінійні розміри людського тіла

Наприклад, якщо стовп лінії електропередач висотою 6 м (600 см) закривається по лінійці на 8 мм, то відстань розраховується за формулою – до нього буде $600 \times 6 = 3600$; потім $3600 : 8 = 450$ м (дійсна відстань до об'єкта).

3.2.4. Визначення відстані за звуками.

Вночі і в туман, коли спостереження обмежене або взагалі неможливе (а на сильно пересіченій місцевості та в лісі – як уночі, так і вдень) на допомогу зору приходить слух. Військові, а особливо розвідники, обов'язково повинні вчитися визначати характер звуків (тобто що вони означають), відстань до джерел звуків та напрямок, звідки вони виходять. Якщо чутно різні звуки, боєць повинен вміти відрізнити їх один від одного. Розвиток такої здатності досягається тривалим тренуванням (так само

професійний музикант розрізняє голоси інструментів в оркестрі). Майже всі звуки, що означають небезпеку, виробляються людиною. Тому, якщо борець чує навіть найслабший підозрілий шум, він має завмерти на місці і слухати. Можливо, недалеко від нього причаївся ворог.

Тихої літньої ночі навіть звичайний людський голос на відкритому просторі чути далеко, іноді на півкілометра. У морозну осінню чи зимову ніч усілякі звуки та шуми чути дуже далеко. Це стосується і мови, і кроків, і брязкоту посуду або зброї. У туманну погоду звуки теж чути далеко, але їхній напрямок визначити важко. По поверхні спокійної води та в лісі, коли немає вітру, звуки разносяться на дуже велику відстань. А ось дощ дуже глушить звуки. Вітер, що дме у бік бійця, наближає звуки, а від нього – віддаляє. Він також відносить звук убік, створюючи спотворене уявлення про місцезнаходження джерела звуку. Гори, ліси, будівлі, яри, ущелини та глибокі лощини змінюють напрямок звуку, створюючи луну. Породжують луну і водні простори, сприяючи її поширенню на великі відстані. Звук змінюється, коли джерело його пересувається по м'якому, мокрому або жорсткому ґрунті, по вулиці, по дорозі, по бруку або покритому листям ґрунті. Необхідно враховувати, що суха земля краще передає звуки ніж повітря. Тому прислухаються, приклавши вухо до землі або стовбурів дерев.

У таблиці наведені приблизні відстані, на які розноситься звук

Розмова (невиразно чути).....	275 м
Розмова (можна розібрати слова)	75 м
Кроки людини.....	30 м
Рубка та пиляння дерев:	
різкі удари топором.....	300-400 м
звук пилки, уривчастий звук бензопилки.....	700-900 м
стукіт бензинового двигуна пилки, глухі удари об землю спіяного дерева, падіння дерева.....	800 м – 1 км
Тріск дерев	800 м
Рух автомобіля:	
по шосе.....	2 км
по ґрунтовій дорозі.....	0,5-1 км
Рух танків, САУ, БМП	
пересуваються по ґрунту, по шосе....	2-3 км
одночасно з різким ляганням гусениць.....	3-4 км
Шум двигуна танку або БМП, які стоять....	1-1,5 км
Постріли артилерійської батареї (дівізіону)..	10-15 км
Постріли з гармати.....	6 км

Постріли з міномету.....	3-5 км
Постріли з крупнокаліберних кулеметів.....	3 км
Постріли з автомату.....	2 км
Постріл гвинтівки 1,2 км.....	
Гуркіт літака у нічній тиші.....	40 км

3.2.5 Вимірювання відстані кроками. Спосіб виміру відстані кроками застосовується, коли дозволяє обстановка, головним чином при складанні графічних документів (схеми місцевості, схеми району оборони підрозділів), при русі за азимутами, а також для контрольних промірів, особливо в ході проведення занять.

Приймаючи середню довжину кроку за 0,75 м, а пари кроків за 1,5 м, можна приблизно вважати, що відстань у метрах дорівнює числу пари кроків, збільшеній у півтора рази. Для більш точних підрахунків треба брати дійсну довжину свого кроку.

Помилки при визначенні відстаней кроками при добре вивіреному кроці в середньому досягають 2–4 % обмірюваної відстані.

3.2.6 Визначення відстаней за часом руху. Знаючи швидкість свого руху й маючи годинник, легко підрахувати пройдену відстань. Цей спосіб особливо корисний уночі, при русі на лижах.

Наприклад, розвідник перебуває в дорозі 1 год 30 хв. Середня швидкість руху пішохода, якщо підйоми й спуски не перевищують 5°, дорівнює 5 км/год. Звідси можна визначити, що розвідник пройшов відстань близько 8 км від вихідного пункту.

3.2.7 Визначення відстаней за співвідношенням швидкостей світла й звуку. Швидкість поширення звуку в повітрі дорівнює приблизно 330 м за секунду, тобто приблизно 1 км за 3 секунди. Поширення ж світла можна вважати миттєвим (300 000 км за секунду). Таким чином, відстань у кілометрах до місця спалаху пострілу дорівнює числу секунд, що пройшли від моменту спалаху до того моменту, коли спостерігач почув звук пострілу, поділеному на три.

Якщо, наприклад, спостерігач, помітивши спалах вогню, визначив, що звук дійшов до його слуху через 9 с, то, відстань до місця пострілу (вибуху) дорівнює $9 : 3 = 3$ км.

3.2.8 Додаткові способи визначення відстані до об'єктів на місцевості

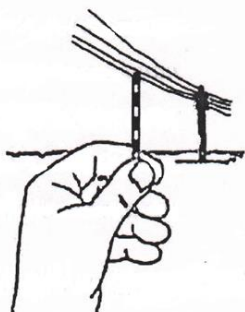
Визначення відстані до людини за допомогою міліметрової лінійки. Цим методом відстань визначається за формулою: $S = 1000 / P$ (мм), де P- кількість міліметрів, що закривають видимий ріст людини при віддаленні лінійки на відстань витягнутої руки від ока (приблизно 60 см).

Визначення ширини водної перешкоди. Необхідно стоячи на березі, насунути кашкета на лоб так, щоб з-під краю козирка було видно тільки обріз

води на протилежному березі. Далі, не змінюючи нахилу голови і положення кашкета, слід повернути голову праворуч (ліворуч), помітити предмет, який знаходиться на тому ж березі, що і спостерігач, і який видно з-під краю козирка. Відстань до цього предмету приблизно дорівнює ширині річки.

Визначення відстані до людини, яка йде. Для цього необхідно закрити ліве око, витягнути руку вперед і відігнути великий палець вгору; вловивши момент, коли палець прикриє фігуру людини, що рухається, необхідно закрити праве око, а ліве відкрити. При цьому ведеться підрахунок кроків до того моменту, коли палець спостерігача знову закриє людину, яка йде. Отримана кількість кроків множиться на 10. Результат і буде відстанню до людини, яка йде.

Визначення відстані за допомогою сірника. Сірник – найпростіший далекомір. Попередньо на ньому треба нанести чорнилом або олівцем двоміліметрові поділки. Необхідно також знати приблизну висоту предмету, відстань якого визначається. Так, зріст людини в метрах дорівнює 1,7 м, колесо велосипеда має висоту 0,75 м, висота вершника – 2,2 м, стовпів електроліній – 6 м, одноповерхового будинку без даху – 2,5-4 м.

Наприклад, треба визначити відстань до стовпа електролінії. Направляємо на нього сірник у витягнутій руці, довжина якої у дорослої людини дорівнює приблизно 60 см. На сірнику зображення стовпа займає дві поділки, тобто 4 мм. За цими даними неважко скласти таку пропорцію:

$$\frac{\text{Довжина руки}}{\text{Відстань до стовба}} = \frac{\text{Відрізок сірника}}{\text{Висота стовба}}; \quad \frac{0,6}{X} = \frac{0,004}{6,0}$$

$$X = \frac{0,6 \times 6,0}{0,004} = 900$$

Таким чином, відстань до стовба 900 м.

4. Передача даних засобами радіозв'язку

Радіодисципліна – порядок передачі команд і постановки завдань по радіо:

- назвати позивний радіостанції, що викликається - один раз;
- слово «я» і позивний своєї радіостанції - один раз;
- зміст команди чи інформації - один раз;
- слово «я» і позивний своєї радіостанції - один раз;
- слово «прийом» - один раз.

Приклад:

«Яструб, я Сокіл, як чуєте мене, я Сокіл, прийом» Відповідь: «Сокіл, я Яструб, чую вас добре, я Яструб, прийом». При гарній чутності дозволяється підтверджувати коротко, словом «зрозумів»: «Зрозумів, я Яструб, прийом». При

слабкій чутності і сильних перешкодах команди можуть бути подані два рази: «Яструб, я Сокіл, ціль – танк, азимут 40, дистанція 550, я Сокіл, прийом».

Таким чином, учасники даного етапу змагань повинні володіти навичками радіозв'язку, дисципліною радіозв'язку, вмінням поводитися з рацією та дотримуватись правил радіообміну.

Правила радіообміну для військових і цивільних осіб. При використанні засобів радіозв'язку під час наведення на ціль командир групи зобов'язаний забезпечити дотримання радистом дисципліни радіозв'язку [5].

Дисципліна радіозв'язку – чітке дотримання всіма учасниками ефіру порядку ведення радіообміну.

Для дотримання правил радіообміну необхідно:

1. Кожному бійцю присвоюється індивідуальний позивний, при цьому не використовуються довгі важкі і схожі між собою. Позивні «Вася» і «Саша» при радіообміні недопустимі.

2. Говорити потрібно коротко, стисло і з максимальним змістом. Перш ніж почати передачу, необхідно подумати і сформулювати, що саме хочеш сказати, потім скоротити це в кілька разів і лише потім говори коротко, чітко і по суті.

3. Треба пам'ятати, що противник може тебе чути! Думай якою інформацією ти можеш себе видати і як її закодувати так, щоб зрозумів тільки адресат.

4. Необхідно пам'ятати усі умовні і кодові позначення.

5. Необхідно менше передавати в ефір інформації, «що засмічує» канал. Чим більше передач йде на певній частоті, тим більше шансів противнику її відстежити.

6. Не варто підключати на одну частоту багато людей. 10-12 осіб на одному каналі оптимальний варіант, за умови дотримання п.5

7. Необхідно дотримуйся правил радіообміну: не лізти без черги, не перебивати тих хто передає, акцентувати закінчення своєї передачі.

8. Утримуй у порядку радіостанцію та гарнітуру. Вмій нею користуватися. Несправна та погано налаштована радіостанція – зло [5].

Порядок зв'язку. Дочекайтесь, поки ваш опонент закінчить передачу, і лише тоді починайте свою. Якщо ви спробуєте вклинитися в розмову, не дочекавшись закінчення чужої передачі, ви тільки створите сильну перешкоду і не будете почуті. Запам'ятайте: коли хтось щось передає – чути лише його, якщо ж 2 особи одночасно спробують щось передати, то не буде чути нікого. Не утримуйте зв'язок більше 20 секунд безперервно: пам'ятайте, що в цей час ніхто інший не може скористатися зв'язком. Робіть 1-2х секундну паузу між закінченням прийому опонента і початком своєї передачі - це потрібно для можливості передачі екстрених повідомлень або підключення до вашої розмови ще будь-кого.

Якщо кореспондент не відповідає на ваш виклик, можна попросити викликати його того, кого він почує напевно. У таких випадках - чітко і коротко формулюйте свої повідомлення, тому що запам'ятати та передати без помилок більш ніж 10-ти секундне заплутане повідомлення практично неможливо.

При переході на передачу слухайте канал хоча б пару секунд, у цій паузі вас чи вашого кореспондента можуть викликати ще будь-хто, можливо з терміновим повідомленням.

Якщо намічається довгий діалог, краще перейти на запасний канал, можливо, ваші колеги не хочуть слухати ваше тривале спілкування на основному каналі.

Можна зробити це так: «Перший, переходимо на третій канал!» «Прийнято, (переходимо) на третій!».

Поганий прийом. Якщо прийом кореспондента супроводжується шумами та спотвореннями, це означає, що ви знаходитесь або на максимальній відстані або потрапили до «поганого місця» для зв'язку. У цьому випадку і кореспондент теж чує вас погано. Спробуйте під час передачі кореспондента знайти «хороше місце», посуньтеся убік на невелику відстань, поверніться навколо своєї осі, орієнтуючись за рівнем шуму в сигналі. Щойно шум зменшиться, розбірливість сигналу зросте. До речі, і ваш кореспондент прийматиме вас краще.

Якщо є можливість, вибирайте для зв'язку високі місця, у лісі виходьте на галявину, але не на середину, а на край, максимально віддалений від кореспондента. Якщо кореспондент знаходиться в лісі, легше зв'язатися з ним не з узлісся, а відійшовши від нього на кілька десятків метрів. При зв'язку з автомобіля, виставте антену назовні або принаймні притисніть її до скла. Використання зовнішньої антени дозволяє, значно збільшити дальність зв'язку.

Радіопаузи. При вході в «радіопаузу» (тобто при виключенні рації або неможливості її слухати) необхідно повідомити про це базову станцію сказавши, які позиви і приблизно на який час вийшли з ефіру. Про закінчення радіопаузи обов'язково повідомте командира групи або в ефір.

Як тримати рацію. При перенесенні антена рації не повинна впритул прилягати до тіла, і бути по можливості вертикально спрямованою. Обов'язково розташуйте станцію на спорядженні так, щоб ніщо випадково не могло зачепити кнопку передачі. При перенесенні рації всередині сумки і т.п. рацію краще вимикати. При передачі антена рації повинна бути спрямована вертикально. Мікрофон радіостанції, або саму станцію з вбудованим мікрофоном слід тримати на відстані близько 5 см від рота, говорити голосно і чітко, але не кричати, розбірливість це не підвищить, а знизить.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ РОЇВ ДО КОНКУРСУ «РЯТІВНИК»

Методичні матеріали складено для підготовки учасників гри «Сокіл» («Джура») середньої та старшої вікових груп з медично-рятувального комплексу «Козацька безпека» гри, а саме для підготовки до конкурсу «Рятівник». Матеріали можна використовувати при проведенні вишколів з використання індивідуальних засобів захисту в надзвичайних ситуаціях та вивчення порядку дій в надзвичайних ситуаціях.

1. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Надання домедичної допомоги на полі бою, на догоспітальному етапі, є дуже важливою, оскільки вона надається у період найбільш важливого часу, щоб допомогти за будь-якої бойової травми. У попередніх війнах, близько 90% смертей наступали до моменту попадання пораненого до лікувального закладу. Це підкреслює першорядне значення вчасного надання домедичної допомоги пораненому на полі бою та місці травми, під час евакуації і прибуття до місця лікування [18].

Домедична розширена допомога – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на полі бою санітарними інструкторами.

Основні принципи надання домедичної допомоги.

Пошкодження, що виникають у сучасних збройних конфліктах, значно обмежують час надання домедичної допомоги на полі бою:

при кровотечі з магістральних судин кінцівок (стегнова, плечова) поранений гине до 2 хв. (локалізація рани – ділянка плеча (пахвова ямка) або стегна (пахова ділянка)). причина смерті – швидка втрата значної кількості крові;

при кровотечі із судин ший (сонна артерія, яремна вена) смерть настає теж до 2 хв. (локалізація рани – ділянка ший). причини смерті – швидка втрата значної кількості крові, засмоктування повітря в крупні вени і закупорення ним судин;

при кровотечі із судин голови поранений може загинути від декількох секунд до однієї години (локалізація рани – волосиста частина голови). причини смерті – швидка втрата значної кількості крові, засмоктування повітря в крупні вени і закупорка ним судин;

при зовнішній артеріальній кровотечі з ран передпліччя, гомілки чи тулуба смерть може настати до однієї години. причини смерті – швидка втрата значної кількості крові, розвиток шоку;

при виникненні непрохідності верхніх дихальних шляхів через западання язика за умов втрати свідомості (травма голови, шок) в положенні на спині поранений гине до 5 хв. причина смерті – зупинка серця внаслідок недостатнього надходження кисню;

при раптовій зупинці серця внаслідок ударної хвилі, закритої травми грудної клітки, сильного стресу смерть настає через 5 хв. причини смерті – зупинка діяльності серця і, як результат, припинення транспортування кисню до клітин;

при проникному пораненні грудної клітки смерть настає до однієї години (локалізація рани – ділянка грудної клітки). причини смерті – виключення легені з боку поранення з акту дихання, втрата значної кількості крові.

Сучасні погляди на надання домедичної допомоги сформувалися у так звану «тактичну медицину», що передбачає чіткий поділ обсягу домедичної допомоги в залежності від сектору поля бою.

З метою чіткого розуміння можливостей щодо надання медичної допомоги пораненим та обмежень на полі бою умовно виділяють наступні сектори:

сектор обстрілу (червона зона) – зона прямого обстрілу зі значним ризиком отримання кульового чи іншого поранення. Допомога пораненому надається тільки для усунення критичної кровотечі.

сектор укриття (жовта зона) – місце, захищене від прямого вогню противника елементами природного (пагорби, схили) чи штучного походження (стіни, будинки, захисні інженерні конструкції). Необхідно розуміти, що сектор укриття в умовах бойових дій у будь-який момент може стати сектором обстрілу, тому обсяг домедичної допомоги скорочується;

сектор евакуації (зелена зона) – місця, пристосовані або обладнані для прийому, сортування поранених і хворих, надання їм домедичної допомоги, лікування і підготовки до подальшої евакуації поранених, які цього потребують. Санітарним інструктором роти (батареї) обладнується медичний пост роти (МПР) і (за необхідності) пост санітарного транспорту (ПСТ).

Обсяг домедичної допомоги:

- в секторі обстрілу: переведення з положення на спині в положення на животі; тимчасова зупинка зовнішньої кровотечі (шия, кінцівки);

- в секторі укриття: контроль зупинки кровотечі, первинний огляд пораненого (визначення ознак життя), швидке обстеження з ніг до голови (пошук наявних пошкоджень), при необхідності – тимчасова зупинка кровотечі, якщо вона не була зупинена раніше (голова, тулуб), відновлення прохідності верхніх дихальних шляхів, герметизація ран грудної клітини (при пневмотораксі), підготовка до транспортування пораненого в безпечну зону;

- в секторі евакуації (МПР): контроль зупинки кровотечі, повторний огляд пораненого, детальне обстеження з ніг до голови (пошук наявних пошкоджень), накладання пов'язок на рани кінцівки і тулуба, фіксація переломів та шийного відділу хребта, надання домедичної допомоги під час транспортування пораненого до лікувального закладу (лікаря).

Допомога у секторі обстрілу. Це допомога, що надається на місці поранення, коли стрілок-санітар чи санітарний інструктор перебувають біля пораненого під ворожим вогнем. Ризик додаткового пошкодження від ворожого вогню в будь-який момент є надзвичайно високим як для потерпілого, так і для санітарного інструктора [18].

В секторі обстрілу домедичну допомогу надають у вигляді само- чи взаємодопомоги у відповідності до тактичної обстановки та за відповідними алгоритмами. В секторі обстрілу таку допомогу може виконувати боєць-рятувальник - це солдат-немедик, який навчений надавати невідкладну допомогу, яка може врятувати життя потерпілому, наприклад, зупинити критичну кровотечу або зробити декомпресію грудної клітки за допомогою голки при напруженому пневмотораксі, проводить заходи щодо збереження життя як вторинну місію, після виконання свого первинного завдання як бійця. Боєць-рятувальник також може допомагати військовому медику при підготовці постраждалих до евакуації, якщо у нього немає невиконаних завдань бійця.

Домедичну розширену допомогу в секторі обстрілу надають тільки за наказом командира, оскільки основним пріоритетом у бою є виконання бойового завдання. В окремих випадках, коли дозволяє тактична ситуація, рішення приймають самотійно.

Перш за все, побачивши поранення військовослужбовця, необхідно встановити голосовий контакт з ним, визначити місце поранення, можливість самотійно накласти джгут та самотійно переміститися в сектор укриття. Якщо поранений в змозі зробити це самотійно, нема необхідності ризикувати життям ще одного бійця.

Наближаючись до пораненого, необхідно намагатись отримати якомога більше візуальної інформації про нього і місце події: чи сталося це на твоїх очах, в якому положенні лежить, які видимі пошкодження, сторонні предмети в тілі, чи є калюжі крові, де його особиста зброя, чи тобі додатково нічого не загрожує (прихована під тілом граната зі знятою чекою і т.і.).

Ознаки життя пораненого в секторі обстрілу визначають тільки шляхом усного звертання до нього: „Тебе поранено? Тобі потрібна допомога?“ Відсутність відповіді трактують як непритомність і потребу в наданні домедичної допомоги. Визначати наявність дихання чи пульсу небезпечно, тому цього не слід робити.

Знімати з пораненого засоби захисту (шолом, бронежилет) не можна, оскільки ти тим самим піддаєш себе додатковому ризику бути ураженим вогнем противника.

Транспортувати пораненого із сектору обстрілу слід тільки в тому разі, коли дозволяє тактична ситуація.

У секторі обстрілу можна виконати лише зупинку зовнішньої кровотечі при локалізації рани в ділянці рук чи ніг (видима рана, з якої витікає кров, пляма на одязі або калюжа крові під частиною тулуба, рукою чи ногою) за допомогою джгута (турнікета). При цьому, під час надання допомоги пораненому слід використовувати лише його індивідуальну аптечку, яка має бути на ньому. Ви можете використати свою аптечку, але маєте усвідомлювати, що в разі, якщо вам знадобиться допомога, може не бути, чим її надати. Велику аптечку медиків також можна використовувати, але часто її немає поряд.

Під час виконання будь-якої маніпуляції в секторі обстрілу поранений і той, хто його рятує, перебувають у небезпеці, тому все необхідно робити максимально швидко з дотриманням правил особистої безпеки (рятувальник не підіймається вище тіла пораненого, який лежить на землі).

У секторі укриття з пораненого слід зняти захисні елементи. Це потрібно робити швидко та злагоджено: перший з бійців знімає шолом, одночасно другий знімає бронежилет. Після зняття захисних елементів перший борець перевіряє наявність свідомості, запитуючи: «Ти мене чуєш? Тобі потрібна допомога?». У випадку відсутності відповіді (поранений непритомний) він перевіряє дихання, другий швидко оглядає з голови до ніг: голову, шию, грудну клітку, живіт, верхні та нижні кінцівки, спину.

Надайте допомогу відповідно до виявлених пошкоджень:

- якщо не дихає - виконайте серцево-легеневу реанімацію;
- при наявності зовнішньої кровотечі - застосуйте засоби для її зупинки;
- при наявності ран, опіків - накладіть пов'язки;
- при наявності рани грудної клітки - накладіть пов'язку;
- при наявності проникаючого поранення грудної клітки, коли з рани чути, як виходить повітря, або виходить кровава піна - необхідно закрити отвір матеріалом, який не пропускає повітря (зовнішня упаковка індивідуального перев'язувального пакету, клейонка, целофан);
- при наявності стороннього предмета в рані- зафіксуйте його в рані;
- при переломах - фіксація переломів.

Усім непритомним пораненим, яким надано домедичну допомогу, очікуючи подальшого перенесення в медичний пункт, надайте стабільне положення на боці, щоб вони не задихнулися від западання язика.

Поранених у свідомості, але зі зміною поведінки (психіки), необхідно терміново роззброїти, оскільки існує загроза неадекватного застосування ними зброї та поранення інших бійців. Причинами зміни поведінки (психіки) можуть бути: черепно-мозкова травма; шок; гіпоксія; використання наркотичних знеболювальних засобів; психоемоційний стрес. Найбільш характерні ознаки психологічних розладів: неспокій; відчуття виснаженості та нереальності

навколишніх подій; емоційна віддаленість від оточення; почуття провини; ворожі дії щодо людей, які оточують; неадекватне сприйняття (ігнорування) наявних пошкоджень.

Зелена зона — це віддалені від безпосереднього вогневого впливу райони. **Третій етап** – надання **допомоги під час тактичної евакуації**. Тут є мобільні польові госпіталі, військові чи цивільні шпиталі, спеціалізовані клініки. Допомога у зеленій зоні полягає у своєчасному супроводі пораненого до місця немедичної чи медичної евакуації [18].

Розрізняють немедичну та медичну евакуацію.

1) Немедична евакуація потерпілого (CASEVAC) відноситься до переміщення потерпілих з використанням немедичного транспортного засобу або літального апарату. Під час такої евакуації боєць-рятувальник може перебувати з потерпілим для надання йому допомоги під час транспортування.

2) Медична евакуація (MEDEVAC) відноситься до евакуації потерпілих з використанням спеціалізованого санітарного автомобіля або санітарного літака. На медичних транспортних засобах для евакуації (наземних і повітряних) присутній медичний персонал для надання потерпілим допомоги під час евакуації.

Поранених слід оперативно переміщати на наступний рівень надання допомоги, інакше наявні цінні ресурси витратимуться на підтримання пацієнтів, що перешкоджатиме іншим постраждалим отримати допомогу.

Задачу черговості надання допомоги та евакуації поранених вирішує медичне сортування.

На кожному з етапів надання допомоги пораненим практично завжди виникає ситуація невідповідності наявних медичних ресурсів кількості поранених. Тому виникає потреба визначення черговості надання медичної допомоги пораненим та їх евакуації.

Медичне сортування — це процес визначення пріоритетності надання допомоги пораненим в залежності від складності їх стану.

Під час Першої світової війни французькі медики вперше застосували метод медичного сортування за принципом поділу поранених на тих, хто скоріш за все:

1. виживе, в разі надання невідкладної допомоги або загине за її відсутності;
2. виживе, незалежно від наданої допомоги;
3. помре, незалежно від наданої допомоги.

Такий примітивний підхід може застосовуватись і зараз на ранніх етапах домедичної допомоги, що проводиться неспеціалістами. Але насправді саме цей підхід і лежить в основі всіх найсучасніших керівництв по медичному сортуванню.

Основні зусилля сучасної тактичної медицини спрямовані на порятунок поранених, загибелі яких можна запобігти, тобто виявлення критичної першої

категорії невідкладних поранених, які без допомоги можуть загинути від кількох хвилин до кількох годин. Крім цієї категорії невідкладних, що маркуються червоним кольором наразі традиційно виділяють категорії відкладених (жовтих), мінімальних (зелених) та очікуючих (чорних або в деяких класифікаціях синіх) поранених.

Невідкладні. Для запобігання смерті чи суттєвої втрати працездатності ця група поранених вимагає допомоги від кількох хвилин до двох годин з моменту їх прибуття. Процедури для такої категорії повинні зосереджуватися на пацієнтах із високими шансами на виживання при невідкладному втручанні. Такі поранення включають:

- Критичну кровотечу з кінцівок.
- Внутрішню кровотечу та інші не контрольовані кровотечі.
- Обструкцію дихальних шляхів або потенційний ризик її виникнення.
- Напружений (клапанний) пневмоторакс.
- Поранення тулуба, шиї або тазу, що супроводжується шоком.
- Поранення голови, яке вимагає термінової декомпресії.
- Загрозу втрати кінцівки.
- Множинну ампутацію кінцівок.

Відкладені. До цієї групи входять ті, хто потребує хірургічного лікування, але чий загальний стан дозволяє відтермінувати лікування, як правило протягом не більше 6 годин, без надмірної загрози для життя, кінцівок чи зору. Таким пацієнтам потрібне підтримання життєвих функцій (напр., регідrataція (введення рідини), стабілізація переломів, застосування антибіотиків, катетеризація сечового міхура, шлунку, знеболення). Поранення включають:

- Пошкодження торсу тупим предметом або проникаючі поранення без ознак шоку.
- Переломи.
- Пошкодження м'яких тканин без сильної кровотечі.
- Переломи кісток обличчя без непрохідності дихальних шляхів.
- Ушкодження очного яблука.
- Несмертельні опіки, що не становлять безпосередньої загрози життю (дихальним шляхам, респіраторній системі) або кінцівкам.

Мінімальні. Ця група включає відносно незначні поранення (напр., незначні розриви, подряпини, переломи дрібних кісток або незначні опіки. При цьому пацієнти цілком можуть ходити, про себе подбати чи обійтися мінімальною медичною допомогою. Таких поранених можна залучати для допомоги при перевезенні чи навіть догляді за іншими пораненими.

Очікуючі. Це група поранених, які очікувано не можуть дістатися до допомоги вищого рівня живими та перевантажують медичні ресурси за рахунок лікування пацієнтів, яких можна врятувати. Пацієнтів в очікуванні не можна покидати, але їх потрібно відділити від інших поранених і періодично

проводити повторний огляд. Такі постраждалі потребують персоналу, який може слідкувати за їхнім станом і забезпечити їм симптоматичне лікування. Це такі поранені:

- Що надходять без ознак життя чи показників життєво важливих функцій, незалежно від механізму травми.
- Наскрізне вогнепальне поранення в голову, що супроводжується комою.
- Відкрита травма таза з неконтрольованою кровотечею та шоком IV ступеню.
- Важкі опіки без задовільного шансу на виживання чи одужання.
- Ушкодження верхньої частини спинного мозку.

Рішення не надавати допомогу пацієнтові, якого за інших, менш екстремальних умов, можна було б урятувати, — надзвичайно складне для персоналу, що здійснює сортування. Однак першочерговою в цих випадках є загальна мета — забезпечення максимальної допомоги якнайбільшій кількості пацієнтів.

При сортуванні особливого підходу вимагають поранені:

- у яких залишилися боєприпаси, що не вибухнули. Таких пацієнтів необхідно негайно відділити та лікувати в останню чергу, застосовуючи процедури особливого поводження з такими пораненими;
- поранені, що надходять із зараженням, отриманим на полі бою, де використовувалася ядерна та/або біологічна, та/або хімічна зброя. Таких постраждалих потрібно знезаразити перед допуском до лікувального закладу. Догоспітальну допомогу може бути надано на вулиці біля лікувального закладу за допомогою належним чином захищеного персоналу;
- поранені, що є військовополоненими чи затриманими — важливо вчасно виявити терористів-смертників та «людські міни-сюрпризи» за допомогою ретельного огляду, роззброєння та відсіювання усіх постраждалих перед їх допуском до зон надання медичної допомоги, включно із зоною сортування;

2. СКЛАД МЕДИЧНОЇ АПТЕЧКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЗСУ

Засіб для зупинки кровотечі механічний (рис. 3.1).

Якщо кровотеча з кінцівки сильна, треба накласти джгут на кінцівку вище місця кровотечі і стягнути його шляхом закручення до зупинки кровотечі.

Використовують спеціальний джгут-турнікет, джгут Есмарха зроблений з еластичної гуми чи джгут-закрутка з підручного матеріалу. До джгута треба прикріпити записку із зазначенням точного часу накладання. Джгут повинен знаходитися на кінцівці не більше 1,5-2 години, але протягом цього часу необхідно 1-2 рази попускати його на 10-15 хвилин, попередньо провівши пальцеве притискання артерії. Після послаблення джгута його слід накласти

трішки вище попереднього місця. Джгут чи турнікет з пораненого знімає тільки лікар.

Якщо джгут накладено правильно, то: кровотеча з рани припиняється, кінцівка стає блідою та холодною, пульс нижче накладання джгута не визначається.

Рис. 3.1 Засоби для зупинки кровотечі механічні

Засіб для зупинки кровотечі хімічний (рис. 3.2). Для екстреної зупинки зовнішньої кровотечі (артеріальної, венозної, капілярної) розроблені та успішно застосовуються сучасні контактні гемостатики – гемостопа, які при контакті з кров'ю, яка витікає, в результаті хімічної або фізичної реакції формують псевдозгусток, що дозволяє зупинити кровотечу.

Існує дві основні групи гемостатиків контактного застосування – на основі хітозану і на основі коаліну. Хітозан – природний полісахарид, який видобувається з багаторазово очищених панцирів креветки, що виловлюється у водах Північно-льодовитого океану. Механізм дії обумовлений тим, що хітозан за електричним зарядом позитивний і притягає негативно заряджені еритроцити і тромбоцити, в результаті чого утворюється згусток-тромб.

Другою групою контактних гемостатиків є продукти з використанням коаліну – глини білого кольору, вона ж «біла глина», що складається з мінералу коалініту, який утворюється при руйнуванні (вивітрюванні) гранітів, гнейсів та інших гірських порід, що містять польові шпати. При контакті з кров'ю в зоні кровотечі коалін (за рахунок пористої структури мінералу) абсорбує молекули води з крові – ефект гемоконцентрації. Це призводить до швидкого утворення тромбу за рахунок локального підвищення концентрації факторів згортання безпосередньо в ділянці контакту коаліну з кров'ю, що витікає.

В даний час звичайні рулонні бинти з гемостопами замінюються на Z-fold (зет-фолд) бинт, тобто бинт складений гармошкою, упаковка якого має пласку форму, більш зручну для зберігання і накладення на рану.

Застосування контактних гемостатиків кардинально змінило статистику смертності при масивних кровотечах. Особливо при кровотечах в тих місцях, де неможливо використання джгута (сідниці, пахви, шия).

Рис. 3.2. Гемостоти

Багатофункціональний перев'язувальний пакет (рис 3.3). (БПП) або пакет перев'язувальний індивідуальний (ППІ) – це спеціально виготовлений і раціонально укладений перев'язувальний матеріал, який міститься в герметизованій прогумованій оболонці. Крім прогумованої (зовнішньої) оболонки, пакет має і внутрішню паперову. Він складається з бинта (10 см х 7 м), з однієї або двох ватномарлевих подушечок (32 х 17 см), одна із них може переміщатись по бинту, і безпечної шпильки. Внутрішня поверхня прогумованої оболонки, бинт, подушечки стерильні. Оболонки захищають вміст пакета від механічних пошкоджень, вогкості і забруднення.

Рис. 3.3. Пакет перев'язувальний

Бинт для надання невідкладної допомоги (рис. 3.4). Бинт для надання невідкладної допомоги складається зі стерильної білої пов'язки з подушечкою з еластичним хвостиком і натискного пристрою та застосовується для постійного тиску на рану.

Цей бинт також відомий як «пов'язка для невідкладної допомоги при травмі», «бандаж для невідкладної допомоги при травмі», «Ізраїльська компресійна пов'язка» та «Ізраїльський бинт».

Рис. 3.4. Ізраїльська компресійна індивідуальний пов'язка

Анальгетик у шприц-тюбику (рис.3.5). Анальгетики або знеболювальні — це препарати, що мають специфічну здатність усувати відчуття болю або послаблювати його і при вживанні в терапевтичних дозах людина залишається в стані притомності без виражених порушень рухових функцій.

Рис. 3.5. Знеболюючий засіб(у шприц-тюбику)

Назофарингіальний повітровід (рис. 3.6). М'язи язика пораненого, який перебуває у несвідомому стані можуть розслаблятися, приводячи до того, що його язик заблокує дихальні шляхи, оскільки западе всередину та перекриє просвіт трахеї (дихального горла), наслідком чого є смерть. Використання прийому «нахил голови – підйом підборіддя» для того, щоб дістати язик із просвіту трахеї може призвести до відновлення самостійного дихання пораненого.

Назофарингеальний повітропровід призначений для відновлення прохідності дихальних шляхів. За формою повітропровід представляє з себе гнучку трубку, виготовлену з латексу, і використовується для введення в носовий прохід. У своїй конструкції повітропровід має два кінці, один з яких має зріз, що полегшує його введення в назальну порожнину; інший кінець оснащений широким і плоским кільцем, яке утримує повітропровід від повного падіння в дихальні шляхи. Перед постановкою слід обробити зовнішню поверхню назального повітропроводу спеціалізованим лубрикантом, який має антисептичний ефект.

Рис. 3.6. Назофарингіальний повітровод

Окклюзійна пов'язка (рис. 3.7.). Пов'язка є сучасним та ефективним засобом для надання першої допомоги при наскрізному проникаючому пораненні грудної клітини шляхом закриття вхідного отвору. Бувають пов'язки із клапаном, які запобігають потраплянню повітря в грудну порожнину під час вдиху, але дозволяють виходити повітрю під час видиху. Також вони забезпечують вихід крові. Забезпечує належну герметизацію поранення грудної клітини. Це важливо, якщо у бійця розвивається напружений пневмоторекс. Якщо наклейка з клапаном, то декомпресійна голка не потрібна).

Рис. 3.7. Окклюзійні пов'язки

Декомпресійна голка (рис. 3.8) для вирішення проблеми напруженого пневмоторакса. Пневмоторакс - скупчення газу (найчастіше, повітря) у плевральній порожнині з одночасним підвищенням тиску в ній, внаслідок чого відбувається поступовий колапс легені. Голка використовується для випускання повітря із грудної клітки.

Рис. 3.8. Декомпресійні голки

Протиопікова гідрогелева пов'язка (рис. 3.9) – відмінний спосіб зволоження та загоснення рани. Гідрогелеві пов'язки забезпечують збалансоване вологе середовище в рані завдяки високому вмісту води (близько 60%). Зберігаючи рану вологою, гідрогелева пов'язка завдяки спеціальному «дихаючому» зовнішньому покриттю допомагає захистити рану від інфікування, перешкоджає проникненню бактерій та води до рани, сприяє ефективному загосненню та комфорту для пацієнта, зменшує ризик гіпертрофічних рубців при загосненні. При досить сильних опіках може виконувати функції другої шкіри. Після першої допомоги необхідно звернутися до лікаря для системного лікування опіків.

Рис. 3.9. Протиопікові пов'язки

Антибактеріальний засіб в таблетках що містить амоксицилін з клавулоновою кислотою - лікарський препарат, які чинять пригнічувальну дію на бактерії, або індивідуальний комплект таблеток, який приймається відразу після поранення і запивається водою. Містить антибіотики, протизапальні та знеболювальні пігулки.

Механічний засіб для розрізання одягу та взуття (рис. 3.10). Це можуть бути ножиці, спеціальний ніж для зрізання одягу та строп тощо.

Тактичні ножиці (ножиці Лістера) використовуються для того, щоб швидко і безпечно зрізати одяг з постраждалого. Також застосовуються для видалення пов'язок, бинтів, екстреного розрізання мотузок або строп при евакуації і транспортування постраждалих. Пластикові рукоятки не нагріваються і зручно розташовуються в руці. Леза мають зручний кут, що дозволяє використовувати цей вигин як важіль при розрізуванні щільних тканин. Їх міцна конструкція дозволяє розрізати різні міцні матеріали, такі як ремені автокрісла, шкіра, джинси, і навіть тонкий метал. Широка, тупа нижня бранша на ножицях призначена для того, щоб при зрізанні одягу з постраждалого, ковзати по шкірі, зводячи до мінімуму ризик травми пацієнта. Леза тактичних ножиць чорного кольору, дозволяє маскувати рятувальника при променях світла.

Рис. 3.10. Тактичні ножиці з карабіном

Пластир на паперовій основі (рис. 3.11). загального призначення. Незважаючи на щільну фіксацію, паперовий пластир легко видаляється і легко розривається без використання ножиць. Використовується для фіксації щільно прилягаючих і покриваючих простих і необ'ємних пов'язок, пов'язок на ніжній шкірі, включаючи пов'язки на обличчі, неодноразове накладення пов'язок, покриття пов'язки на очах.

Рис. 3.11. Пластирі

Термоковдра (рис. 3.12). Компактна і дуже необхідна річ в разі охолодження. А втрата крові при пораненні – це завжди гіпотермія. Ковдра, призначена для зменшення тепловтрат чи перегрівання людського тіла в екстрених випадках. Являє собою тонку плівку з термопластику, покриту металізованим відбивальним матеріалом (зазвичай золотистого і сріблястого кольору), який відбиває до 80 % випромінюваного тілом тепла та інфрачервоне випромінювання. Ковдру виготовляють напиленням тонкого шару алюмінію на плівкову основу.

Термоковдра має водостійкі та вітростійкі властивості, має малу вагу (50 - 70 г для ковдри розміром 210 на 130 см). Її можна використовувати надзвичайно широко: як пледи, ковдри, підстилки, паробар'єр, пончо або ультралегкий тент, дзеркало для відбиття сонячних «зайчиків», інфрачервоне дзеркало (срібляста сторона) для підсилення теплового ефекту (як бар'єр для тепла від багаття).

У силу своєї малої товщини рятувальна ковдра не вберігає від втрат тепла повністю, пов'язаних з теплопровідністю, тому не є панацеєю і, по можливості, повинна використовуватися в поєднанні з іншими теплоізоляційними засобами. Для кращого ефекту варто зберегти певний простір між ковдрою і тілом.

Для захисту від холоду слід використовувати ковдру сріблястою стороною всередину, від перегріву — навпаки, сріблястою стороною назовні. Також слід пам'ятати що матеріал ковдри не пропускає вологу тому при довгому використанні треба час від часу протирати ковдру від вологи.

Рис. 3.12. Термоковдра

Косинка захисна універсальна (фіксуєуюча) (рис. 3.13) виготовлена не з тканинного матеріалу. Застосовують при переломах, вивихах для іммобілізації (досягнення нерухомості кісток у місці фрактури, вивиху). При розтягненні зв'язок за допомогою косинки накладають тугу пов'язку на суглоб і таким чином забезпечують спокій та нерухомість пошкодженого місця. Основна перевага тканинної косинки — універсальність. За допомогою неї можна зафіксувати будь-яку частину тіла, а також утримувати перев'язувальний матеріал. Техніка накладення проста. Підходить для швидкого накладання тиснучої пов'язки, використовується як головний убір.

Рис. 3.13. Косинка захисна універсальна (фіксуєуюча)

Рукавички медичні оглядові.

Кожна аптечка медична загальновійськова індивідуальна (АМЗІ) комплектується одноразовими рукавичками. Їх необхідно використовувати при діях з пораненим для власної безпеки. Рекомендується використовувати рукавички синього або білого кольорів для наочності плям крові в процесі огляду пораненого та пошуку поранень на тілі. Слід утримуватись від рукавичок чорного кольору.

Перманентний маркер використовують для фіксації часу накладання турнікета, заповнення інформації для евакуації, картки пораненого тощо.

Спиртовий маркер для написів по будь-яким видам поверхонь, без різкого запаху, чорнило швидко висихає, не містить шкідливих та токсичних речовин.

Карта огляду пацієнта. У ній будуть записані всі дії, зроблені стосовно пораненого до моменту його доправлення в шпиталь.

КАРТА ТАКТИЧНОЇ БОЙОВОЇ ДОПОМОГИ ПОРАНЕНОМУ

Ім'я: _____ Підрозділ: _____
 Дата: _____ Час: _____ Алергічні реакції: _____

☐ Вогнепал ☐ Вибух ☐ Автомобільна аварія ☐ Інше _____

САВС: ☐ Критична кровотеча (С) ☐ Прокідність дихальних шляхів (А)
☐ Загальне дихання — легені, пневмоторекс (В) ☐ Циркуляція крові (С)

ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «ОРІЄНТУВАННЯ ТА ЦІЛЕВКАЗАННЯ»

В онлайн-режимі вікторину «Орієнтування та цілевказання» можна пройти у двох варіантах. Посилання на проходження вікторини:

Варіант 1 - <https://vseosvita.ua/test/start/tho558>

Варіант 2 - <https://vseosvita.ua/test/start/mlu793>

або за QR-кодами:

1. *Топографія - це...*

- А. Наука, що вивчає будову земної кулі;
- Б. Наука, що вивчає засоби вимірювання місцевості і відображення її на папері у вигляді планів і карт;**
- В. Наука, що вивчає місцевість;
- Г. Наука, що вивчає Всесвіт.

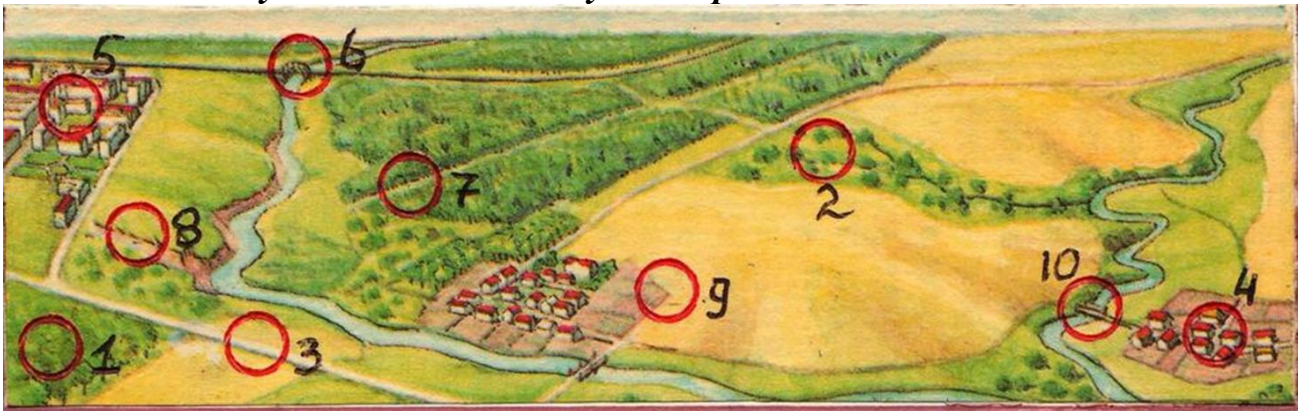
2. *У чому полягає суть орієнтування на місцевості?*

- А. У визначенні напрямків на сторони горизонту;
- Б. У визначенні напрямків на сторони горизонту і свого місця розташування;**
- В. У вмінні користуватись компасом;
- Г. У вмінні користуватись компасом і визначати відстані на місцевості.

3. *Що називається орієнтирами?*

- А. Рухомий, або добре видимий на місцевості предмет;
- Б. Любий предмет, за допомогою якого легко орієнтуватися на місцевості;
- В. Любий живий чи неживий добре видимий на місцевості нерухомий предмет (природний чи штучний) або елемент рельєфу, за допомогою якого легко орієнтуватися на місцевості;
- Г. Характерний, добре видимий на місцевості нерухомий предмет (природний чи штучний) або елемент рельєфу, за допомогою якого легко орієнтуватися на місцевості, визначати напрями при маневруванні та управлінні військами або організації стрільби і знаходження цілей.**

4. В чому полягає суть орієнтування на місцевості в умовах бойових дій?
- А. Визначення свого місцезнаходження відносно оточуючих предметів;
 - Б. Визначення свого місцезнаходження відносно сторін горизонту та місцевих предметів та точне дотримання вказаного або вибраного напрямку руху;
 - В. Визначення свого місцезнаходження за допомогою орієнтирів;
 - Г. Визначення свого місцезнаходження на полі бою,
5. В яких умовах не рекомендується працювати з компасом?
- А. Під час сильного морозу, поблизу електричних проводів малої напруги, поблизу металевих предметів;
 - Б. Під час грози, поблизу залізниць, ліній електропередач високої напруги та поблизу металевих предметів;
 - В. Під час туману, поблизу електричних проводів високої напруги, поблизу річок та озер;
 - Г. Під час грози, туману, сильного морозу.
6. На малюнку місцевості позначені окремі орієнтири. Уявіть, що визнаходитеь на місцевості у точці 7 (лісова просіка). Які орієнтири знаходяться у південно-західному секторі від вас?

- А. Залізничний міст, город, зарослі кущів;
- Б. Селище, залізничний міст, ярок;
- В. Яроч, дорога, сад;
- Г. Село, город, міст;

1. Ви у лісі зустріли кварталний стовп. Який напрямок показує стрілка?

- А. Схід-захід;
- Б. Південь-північ;

2. Яку сторону світу показує пологий схил мурашника?

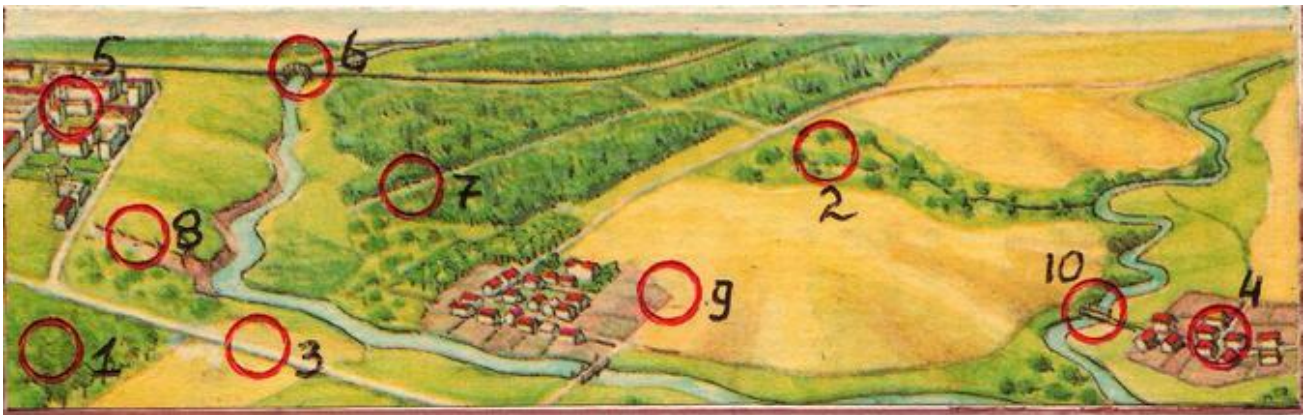
- А. Південь;
- Б. Північ;
- В. Схід;
- Г. Захід.

3. Якщо ви стоїте обличчям до входу у церкву, з якого боку від вас буде південь?

- А. По праву руку;
- Б. Попереду;
- В. По ліву руку;
- Г. Позаду.

4. На малюнку місцевості позначені певні орієнтири. Уявіть, що ви знаходитесь на місцевості у точці 7 (лісова просіка). У якому напрямку від вас буде розташовано город, міст та село?

- А. На південь;
- Б. На схід;
- В. На південний захід;
- Г. На південний схід.

5. Яку відстань складатиме маршрут пересування підрозділу, якщо на карті відстань між орієнтирами 1 см 2 мм, 2 см 6 мм та 7 мм. Масштаб карти 1:50000.

- А. 2 км 250 м;
- Б. 3 км 300 м;
- В. 1 км 800 м;
- Г. 2 км 500 м.

6. У пройденому підрозділом маршруті, відстані між поворотними орієнтирами становлять 1 км 300 м, 850 м та 650 м. Яка буде в сантиметрах довжина маршруту на карті якщо масштаб карти 1:50000?

- А. 1,7 см;
- Б. 6,8 см;
- В. 5,6 см;
- Г. 5,2 см.

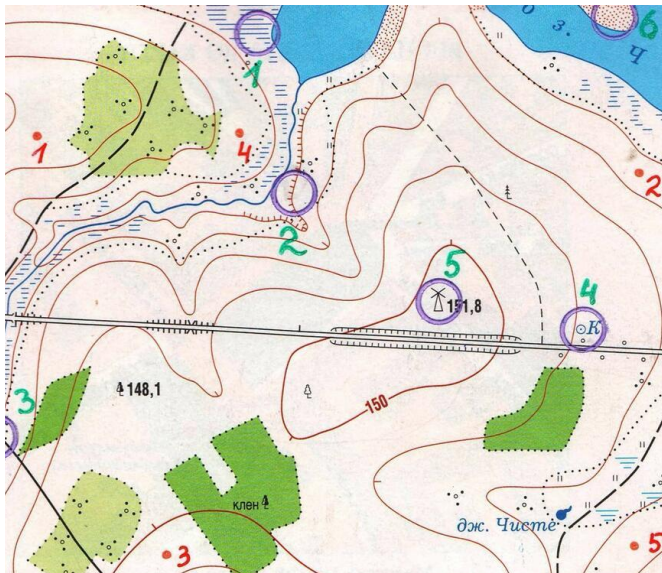
7. Який відрізок на карті треба відкласти, якщо відстань від точки спостереження до цілі на місцевості складає 3 км 300 м? Масштаб карти 1:25000.

- А. 10 см;
- Б. 7,5 см;
- В. 13,2 см;
- Г. 12 см.

8. Визначте якою буде відстань на місцевості, якщо на карті відстань 7,7 см, а масштаб карти 1:50000.

- А. 4 км 100 м;
- Б. 3 км 850 м;
- В. 3 км 650 м;
- Г. 2 км 850 м.

9. На карті нанесені орієнтири. В якій послідовності підрозділ пройшов маршрут, якщо він рухався послідовно за напрямками ПнЗх, ПдЗх, ПнСх, ПнЗх?

- А. 5, 3, 4, 2, 1;
- Б. 3, 4, 5, 2, 1;
- В. 4, 1, 3, 5, 2;
- Г. 1, 4, 3, 5, 2.

10. Ви у лісі зустріли кварталний стовп. Який напрямок показує стрілка?

- А. Північ-південь;
Б. Схід-захід.

11. Встановіть відповідність між умовним знаком і його назвою.

Умовний знак	Назва умовного знаку
1.	А. Місто;
2.	Б. Озеро, позначка урізу води, болото;
3.	В. Мішаний ліс, будинок лісника;
4.	Г. Рідкі чагарники, луки;
5.	Д. Двоколійна залізниця, станція, виїмка;
6.	Е. Листяний ліс, вирубаний ліс;
7.	Є. Металевий міст, насип;
8.	Ж. Польова і лісова дороги, лінія електропередач.

Відповідь: 1-Б, 2-Є, 3-Ж, 4-Е, 5-В, 6-Г, 7-Д, 8-А.

12. Знайдіть відповідність між терміном і його визначенням.

Термін	Визначення
1. Цілевказівка	А. Вміння визначати своє місцезнаходження відносно сторін горизонту, оточуючих нас місцевих предметів і форм рельєфу;
2. Ціль	Б. Предмет, істота або місце, куди спрямовують постріл, кидок, удар тощо;
3. Орієнтири	В. Різновид зв'язку, у якому носієм інформації є радіохвилі;
4. Наведення	Г. Метод управління при якому військовим силам або ракетам задаються параметри руху, що виводять їх до об'єктів противника, які намічені для поразки;
5. Топографія	Д. Повідомлення даних про місце розташування та дії цілі;
6. Орієнтування	Е. Форми рельєфу та різні предмети (об'єкти) місцевості, щодо яких відбувається визначення свого місця розташування або місця розташування будь-якого іншого об'єкта.
7. Радіозв'язок	

Відповідь: 1-Д, 2-Б, 3-Е, 4-Г, 6-А, 7-В

13. Встановіть послідовність дій підрозділу під час руху по заданому азимуту.

- А. Визначити на карті довжину кожного відрізка маршруту;
- Б. Уважно вивчити на карті місцевість між початковим і кінцевим пунктами руху і намітити маршрут, з легко розпізнаваними орієнтирами, які будуть слугувати точками зміни напрямку руху (поворотними точками);
- В. Всі дані записати в польову книжку у вигляді таблиці або схематичного креслення;
- Г. Накреслити маршрут на карті і визначити азимути усіх відрізків маршруту.

Відповідь: Б, Г, А, В

14. Виходячи на радіозв'язок необхідно...

- А. Використовувати присвоєні вам позивні;
- Б. Використовувати присвоєні позивні і номер підрозділу;
- В. Використовувати номер підрозділу і свою посаду;
- Г. Використовувати своє звання і номер підрозділу.

15. Під час радіообміну необхідно...

- А. Доповідати обстановку в режимі он-лайн часу;
- Б. Провести чітко сформульовану доповідь;**
- В. Доповісти ситуацію, що склалась і стан усіх бійців підрозділу;
- Г. Виконати доповідь, розбивши її на часові паузи.

16. При виході в ефір насамперед необхідно:

- А. Швидко доповісти обстановку;
- Б. Назвати позивний того кого викликаєш, а потім свій позивний;**
- В. Уточнити найближчу радіоточку;
- Г. Назвати свій позивний, потім позивний того кого викликаєш.

17. Під час радіопередачі неподалік металевих конструкцій можливі...

- А. Порушення цілісності рації;
- Б. Перешкоди;**
- В. Утворення токів Фуко між радіостанцією і металокопункцією;
- Г. Посилення радіопередачі.

18. Що таке радіопауза?

- А. Пауза під час передачі інформації;
- Б. Час між запитом на зв'язок і відповіддю;
- В. Час між фразами того хто передає;
- Г. Вимкнення рації або відсутність сигналу.**

19. Які бувають типи орієнтирів?

- А. Штучні і природні;
- Б. Прамокутні та лінійні;
- В. Рухомі та нерухомі;
- Г. Площинні, лінійні та точкові.**

20. Цілевказівку на місцевості частіше за все виконують:

- А. За азимутом і відстанню до цілі;
- Б. За відстанню до цілі та іншими способами;
- В. Від орієнтира, за азимутом і відстанню до цілі та іншими способами;**
- Г. За азимутом та описом цілі.

21. Цілевказання на місцевості з невеликою кількістю орієнтирів виконується...

- А. За азимутом і відстанню до цілі;**
- Б. Від орієнтира, по азимуту і відстанню до цілі;
- В. Від напрямку руху;
- Г. За вказаними азимутами.

- 22. Яку відповідь повинен дати той, хто отримує цілевказання, якщо він зрозумів характер цілі і її координати, але цілі не бачить?**
А. Ціль бачу, атакую;
Б. Ціль не бачу;
В. Прийняв, атакую;
Г. Ціль зрозумів.
- 23. Радіообмін виконується...**
А. Чіткою та лаконічною доповіддю;
Б. Передачею максимально розгорнутої інформації;
В. З точною прив'язкою на карті місця розташування групи;
Г. Умовними та кодовими позначеннями.
- 24. Яка оптимальна кількість бійців на одному каналі для тактичних**
А. 5-6 чоловік;
Б. 6-8 чоловік;
В. 8-10 чоловік;
Г. 10-12 чоловік.
- 25. Що станеться, якщо ви почнете свою передачу, коли той, кого ви викликаєте не закінчив радіопередачу з іншим опонентом:**
А. Одночасні переговори трьох учасників радіозв'язку;
Б. Заблокується передача одного з учасників радіозв'язку;
В. Ви не зможете вести передачу;
Г. Створете сильну перешкоду для зв'язку та не будете почуті.
- 26. Хто першим виходить в ефір?**
А. Той кому необхідно передати інформацію;
Б. Старший за званням;
В. Молодший за званням;
Г. Відповідно до алфавітного списку.
- 27. При виході в ефір насамперед необхідно:**
А. Швидко доповісти обстановку;
Б. Назвати позивний того, кого викликаєш, а потім свій позивний;
В. Уточнити найближчу радіоточку;
Г. Назвати свій позивний, потім позивний того, кого викликаєш;
- 28. Якщо ваше повідомлення триває більше 20 секунд то необхідно...**
А. Виконати паузу;
Б. Закінчити виклик і повторно вийти на зв'язок;
В. Продовжити передачу ще на 20 секунд;
Г. Тривалість повідомлення не має значення.

29. Під час руху групи антена рації:

- А. Не повинна відхилятися від напрямку руху групи;
- Б. Повинна бути спрямована у бік другої рації;
- В. Повинна бути від'єднана та зберігатися у спеціальній кишені;
- Г. **Не повинна притискатися до тіла і бути, по можливості, спрямованою вертикально.**

30. Що необхідно виконати щоб розпочати цілевказання?

- А. Перевірити якість зв'язку;
- Б. Визначити своє місцезнаходження на карті;
- В. **Виконати топографічне і тактичне орієнтування;**
- Г. Отримати команду.

31. У якій послідовності виконується цілевказівка?

- А. Положення цілі на місцевості, характерні точкові орієнтири, найменування цілі та її ознаки;
- Б. **Положення цілі на місцевості, найменування цілі та її ознаки, характерні точкові орієнтири;**
- В. Координати групи, положення цілі на місцевості, дистанція до цілі, тип цілі;
- Г. Координати групи, положення цілі на місцевості, напрям руху групи, дистанція до цілі, тип цілі;

ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «РОБОТА З ТОПОГРАФІЧНОЮ КАРТОЮ»

В онлайн-режимі вікторину «Орієнтування і цілевказання» можна пройти у двох варіантах. Посилання на проходження вікторини:

Варіант 1 - <https://vseosvita.ua/test/start/adi651>

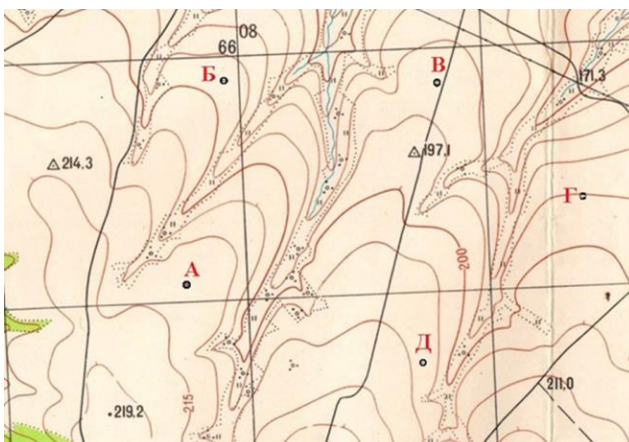
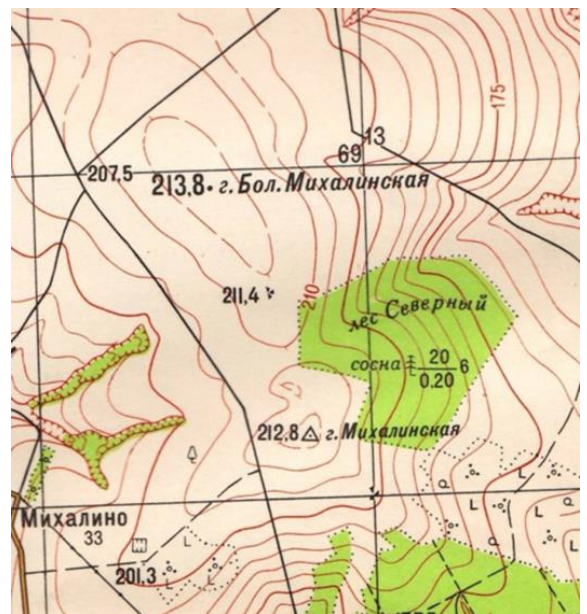
варіант 2 - <https://vseosvita.ua/test/start/esa414>

або за QR-кодами:

1. Роздивіться уважно карту і визначте через скільки метрів проведені суцільні горизонталі.

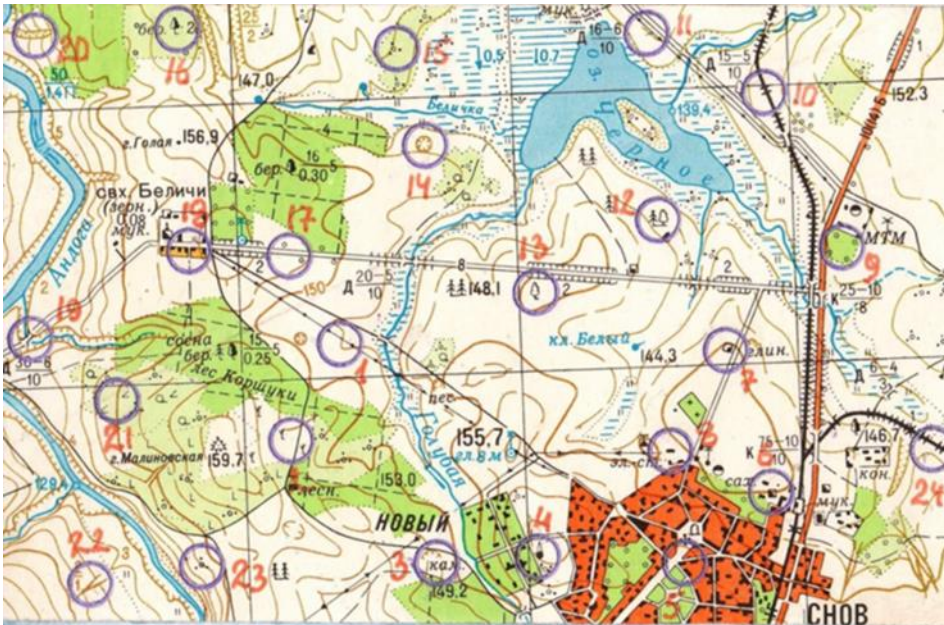
- А. 1 м;
- Б. 2 м;
- В. 2,5 м;
- Г. 5 м.

2. Визначте точки з найменшою та найбільшою абсолютною висотою.

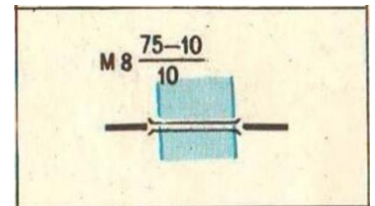
- а. А, Б;
- б. Б, Г;
- в. А, Г;
- г. Б, Д.

3. На карті обведено 24 умовні знаки. Виберіть групу знаків, які позначають рельєф.

- А. 10, 11, 17, 24;
 Б. 16, 15, 12, 23;
В. 3, 14, 20, 22;
 Г. 5, 6, 17, 8.

4. На малюнку зображено умовний знак мосту. Вкажіть правильну розшифровку підпису поряд з умовним знаком?

- А. Матеріал споруди, в чисельнику - довжина і ширина в метрах, в знаменнику - вантажопідйомність в тонах;
 Б. Матеріал споруди, висота над рівнем води, в чисельнику - довжина і ширина в метрах; в знаменнику - вантажопідйомність в тонах;
 В. Матеріал споруди, висота над рівнем води; в чисельнику - довжина і ширина в метрах.

5. Встановіть відповідність між масштабом карти та номенклатурою.

1. 1 : 500 000	А. II-N-36
2. 1 : 200 000	Б. L-35-25-Г
3. 1 : 300 000	В. N-36-A
4. 1 : 100 000	Г. N-36-54-Б-а-2
5. 1 : 50 000	Д. М-34-54-В-б
6. 1 : 25 000	Е. К-36-54
7. 1 : 10 000	Є. L-36-XV

Відповіді: 1-В, 2-Є, 3-А, 4-Е, 5-Б, 6-Д, 7-Г

6. Виберіть правильне твердження:

- А. Прямокутні координати показують відстань у кілометрах від полюсу і від осьового меридіану до даної точки;
- Б. Прямокутні координати показують відстань у кілометрах від екватора і початкового меридіану до даної точки;
- В. Прямокутні координати показують відстань в кілометрах від полюсу і від початкового меридіану до даної точки;
- Г. Прямокутні координати показують відстань в кілометрах від екватора і від осьового меридіану до даної точки.

7. Визначте який об'єкт на річці зображено на фрагменті карти та виберіть рядок з його правильними характеристиками.

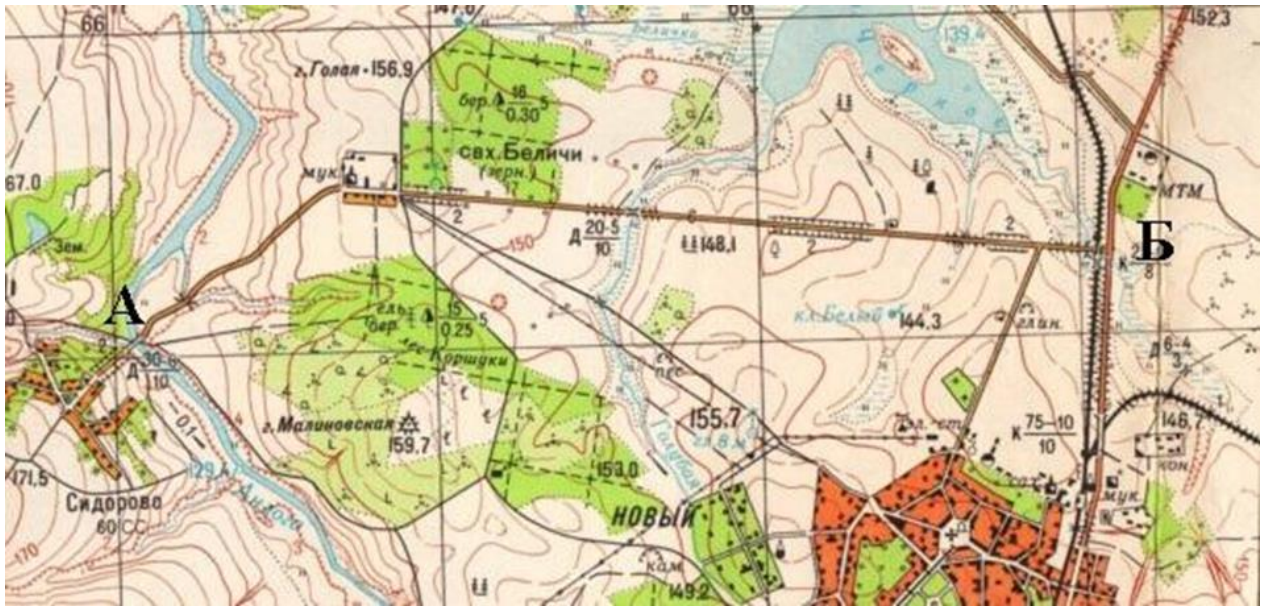
- А. Міст дерев'яний, відстань до води 0,5 м, довжина - 15 м, швидкість течії – 0,1 м/с;
- Б. Брід, глибина 0,5 м, довжина -15 м, тверде дно, швидкість течії – 0,1 м/с;
- В. Брід, ширина 0,1 км, довжина 15, глибина - 0,5 м;
- Г. Гребля довжиною 17 метрів, 4 х 3 м – ширина і висота, 4 м різниця між верхнім і нижнім урізами води.

8. Визначте географічні координати пункту геодезичної сітки на відмітці висоти 140,5.

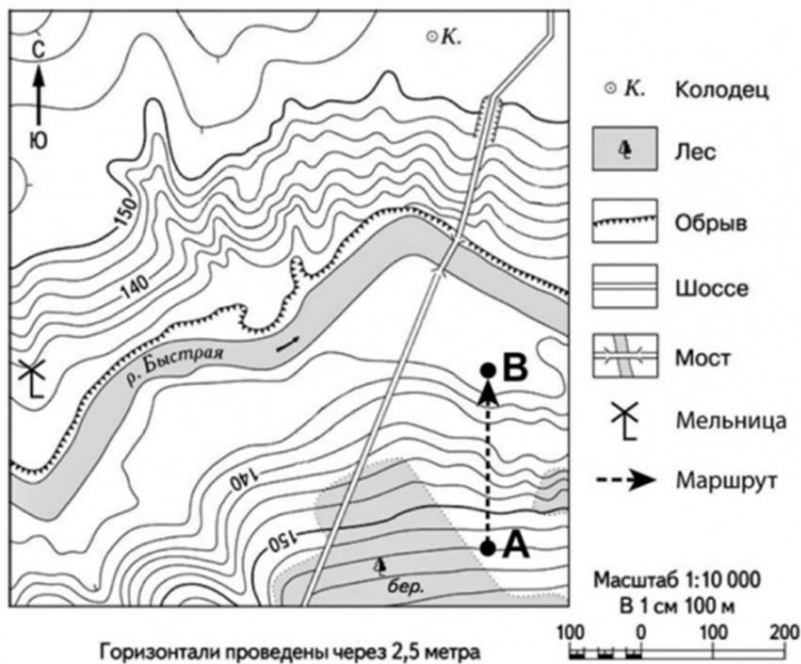
- А. 18°28'20" Пн. ш. 54°40'05" Пн. довг.;
- Б. 18°29'20" Пн. ш. 54°40'55" Пн. довг.;
- В. 18°29'00" Пн. ш. 54°40'00" Пн. довг.;
- Г. 18°30'20" Пн. ш. 54°41'55" Пн. довг.

9. Порахуйте скільки спусків і підйомів на відрізку А-Б шосейної дороги?

- А. 2 підйоми і 2 спуски;
- Б. 3 підйоми і 2 спуска;
- В. 3 підйоми і 3 спуска;**
- Г. 1 підйом і 2 спуски.

10. Який із зображених на фотографіях об'єкт може бути споруджений на ділянці, по якій проходить маршрут А-В?

А.

Б.

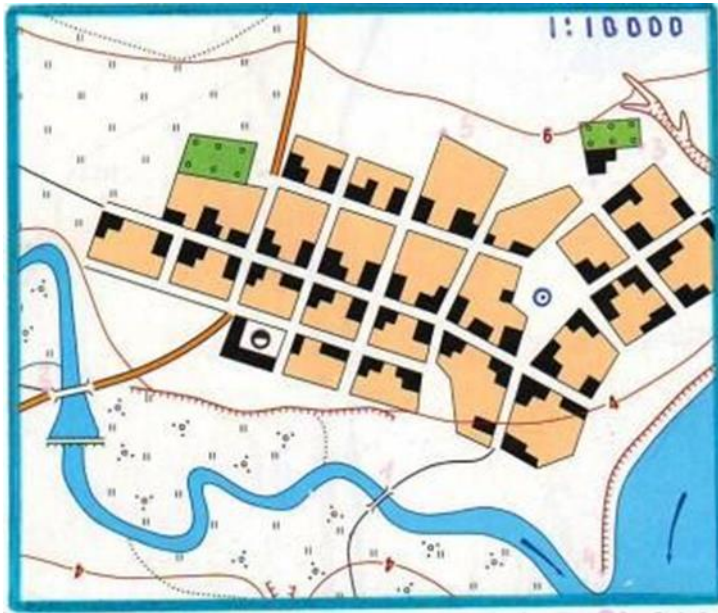
В.

Г.

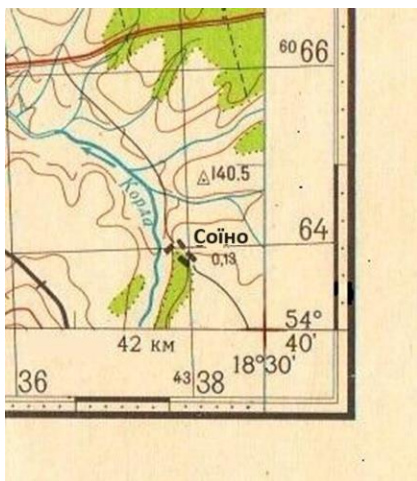

11. Скільки різних умовних топографічних знаків зображено на карті?

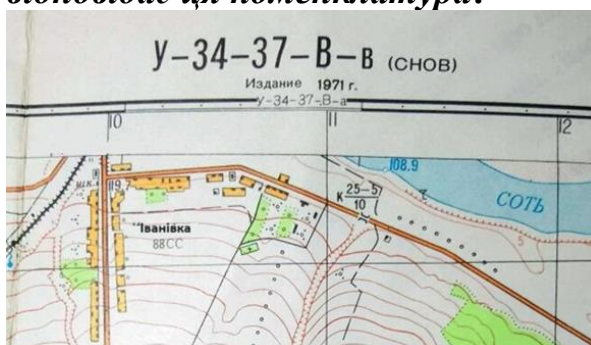
- А. 15;
- Б. 21;
- В. 10;
- Г. 25.

12. Визначте, на якій відстані від екватора та осьового меридіану розташований населений пункт Соїно.

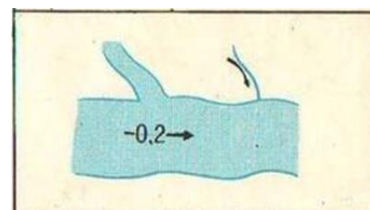
- А. 6 064 км від екватора, 4 338 км - від осьового меридіану;
- Б. 5440 км від екватора, 345 км - від осьового меридіану;
- В. 6064 000 км від екватора, 4338 000 км - від осьового меридіану;
- Г. 544 км від екватора, 345 км - від осьового меридіану.

13. На малюнку представлена номенклатура карти. Якому масштабу відповідає ця номенклатура?

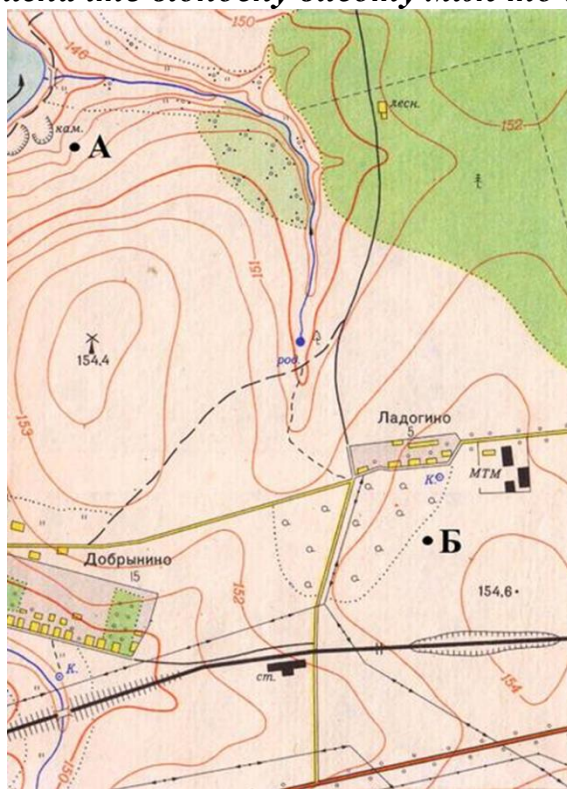
- А. 1:100 000;
- Б. 1:50 000;
- В. 1:25 000;
- Г. 1:10 000.

14. Виберіть рядок, в якому наведено самий повний опис умовного знаку зображеного на малюнку.

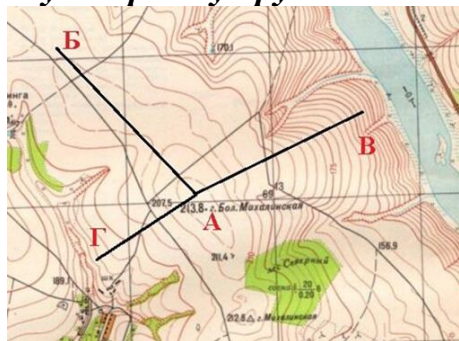
- А. Річка з притоками, напрямок течії і швидкість течії 0,2 м\с;
- Б. Річка, напрямок течії і швидкість;
- В. Річка з двома лівими притоками, швидкість течії 0,2 м\с;
- Г. Річка з двома лівими притоками, напрямок течії з заходу на схід, швидкість течії 0,2 м\с.

15. Визначте відносну висоту між точками А і Б.

- А. 147;
- Б. 6,5;
- В. 8;
- Г. 8,5.

16. У якому напрямку крутизна схилу буде найбільшою?

- А. АБ;
- Б. АВ;
- В. АГ.

17.Розглядаючи горизонталі типових форм рельєфу, ми можемо переплутати гору з улоговиною, хребет із лощиною тощо. Виберіть три правильні твердження, які вказують на напрямок зниження чи підняття рельєфу.

- А. Показчик схилу (бергштрих) завжди спрямований у бік зниження;**
- Б. Схил починається у напрямку від водоймища;**
- В. Верх цифр підписів горизонталей завжди вказує у бік підняття схилу;**
- Г. Зубці знаків скель і обривів указують у бік підвищення;**
- Д. Виїмки на дорогах робляться у негативних формах рельєфу (гора, хребет), а насипи - у позитивних (улоговина, лощина);**
- Е. Різниця двох висот на одному схилі показує напрямок загального зниження місцевості.**

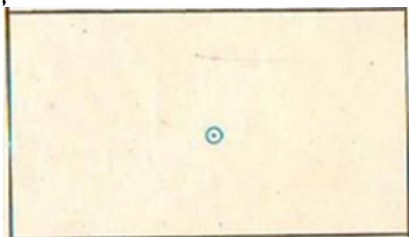
18.Встановіть відповідність між назвою виду умовних знаків та їх описами.

Види умовних знаків	Опис умовного знаку
1. Масштабні, або контурні	А. Однакові за своїм малюнком знаки, які заповнюють контур масштабного знаку
2. Умовні знаки заповнення	Б. Знаки, які застосовуються для додаткової характеристики місцевих предметів та показу їх різновидів
3. Позамасштабні знаки	В. Повні і скорочені підписи, а також цифрові характеристики певних об'єктів.
4. Пояснювальні умовні знаки	Г. Застосовуються для позначення місцевих предметів, що виражаються в масштабі карти, тобто розміри яких (довжина, ширина, площа) можна виміряти на карті.
5. Кольорові знаки	Д. Застосовуються для зображення дрібних місцевих предметів, які не виражаються у масштабі карти.
6. Пояснювальні підписи на картах	

Відповіді: 1-Г, 2-А, 3-Д, 4-Б, 6-В

19. Встановіть відповідність між умовним знаком і фото об'єкта на місцевості.

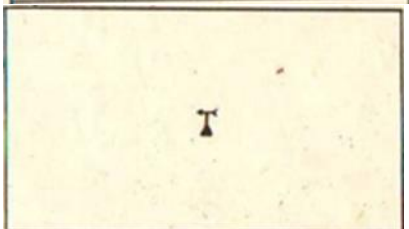
1.

А.

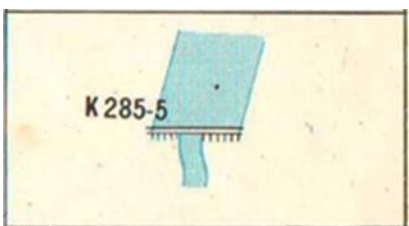
2.

Б.

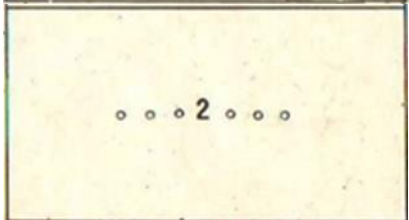
3.

В.

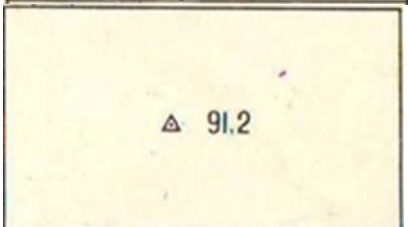
4.

Г.

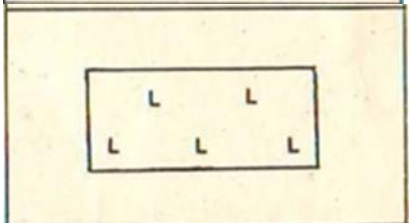
5.

Д.

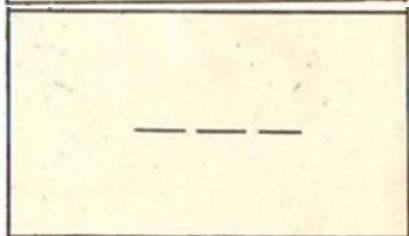
6.

Е.

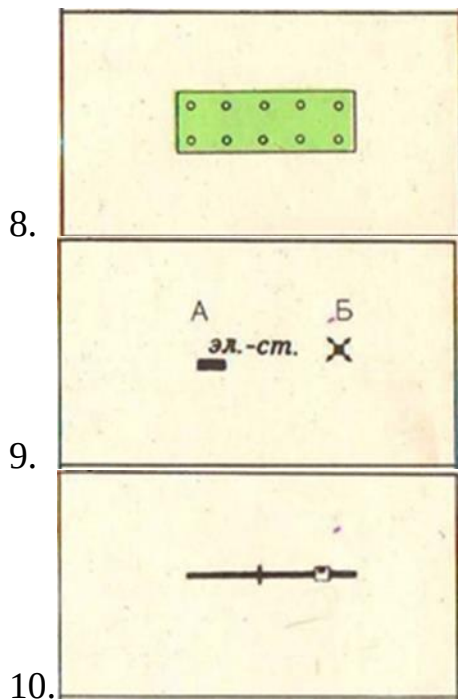

7.

Є.

Відповіді: 1-Д, 2-З, 3-А, 4-Б, 5-В, 6-Г, 7-Е, 8-И, 9-Є, 10-Ж

20. Роздивіться уважно карту і визначте через скільки метрів проведені суцільні горизонталі.

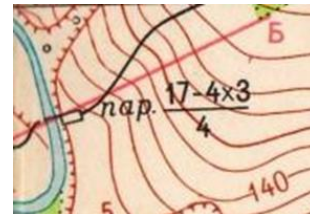
21. Чому відповідає верхня та нижня сторона рамки топографічної карти

- А. Меридіани;
Б. Вісь Землі;
В. Паралелі;
Г. Лінія зміни дат.

22. Які градуси відповідають розмірам листа міжнародної мільйонної карти світу?

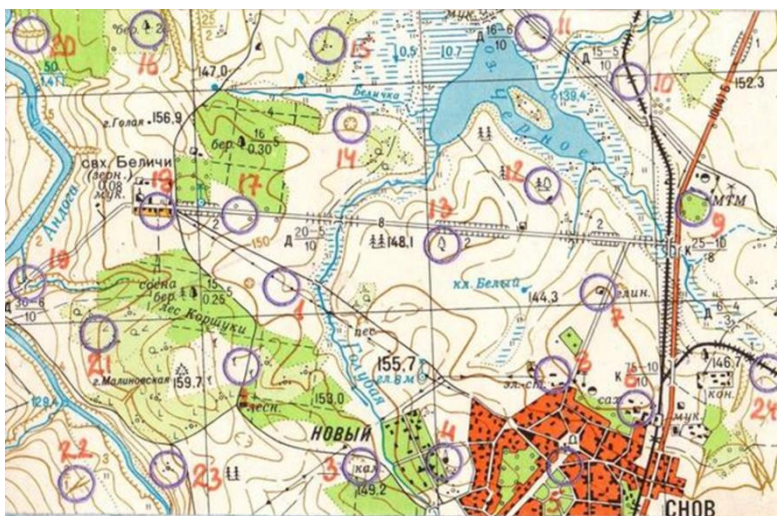
- А. 12° по довготі і 6° по широті;
Б. 3° по довготі і 2° по широті;
В. 16° по довготі і 14° по широті;
Г. **6° по довготі і 4° по широті.**

23. Визначте який об'єкт на річці зображено на фрагменті карти та виберіть рядок з його правильними характеристиками.

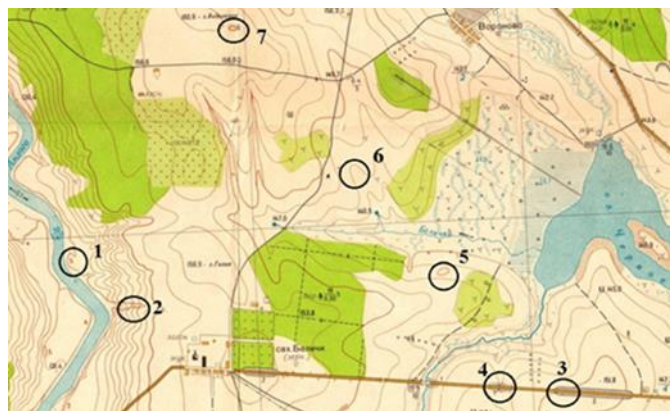
- А. Брід, глибина 0,5 м, довжина -15 м, тверде дно, швидкість течії – 0,1 м\с;
- Б. Міст дерев'яний, відстань до води 4 м, довжина та ширина 4 х 3 м;
- В. Паром, ширина річки 17 м, розміри парома 4 х 3 м, 4 – вантажопідйомність парому;**
- Г. Гребля довжиною 17 метрів, 4 х 3 м – ширина і висота, 4 м різниця між верхнім і нижнім урізами води.

24. На карті обведено 24 умовні знаки. Виберіть групу знаків, які позначають рослинний покрив.

- А. 10, 11, 17, 24;
- Б. 16, 15, 12, 23;**
- В. 3, 14, 20, 22;
- Г. 5, 6, 17, 8.

25. Визначте правильну послідовність позначених умовних знаків рельєфу зображених на малюнку.

- А. Обрив та його висота, яр, виїмка, насип, яма, горизонталь, курган;**
- Б. Курган, горизонталь, яма, насип, виїмка, яр, обрив;
- В. Насип, виїмка, яр, обрив, курган, горизонталь, яма;
- Г. Обрив, горизонталь, курган, яр, виїмка, насип, яма.

26. Чому відповідає верхня та нижня сторона рамки топографічної карти

- А. Меридіани;
- Б. Вісь Землі;
- В. Паралелі;**
- Г. Лінія зміни дат.

27. Які градуси відповідають розмірам листа міжнародної мільйонної карти світу?

- А. 12° по довготі і 6° по широті;
- Б. 3° по довготі і 2° по широті;
- В. 16° по довготі і 14° по широті;
- Г. 6° по довготі і 4° по широті.**

28. Сукупність різних нерівностей на земній поверхні називають:

- А. Барильєфом місцевості;
- Б. Горильєфом місцевості;
- В. Рельєфом місцевості;**
- Г. Планом місцевості.

29. У якому масштабі в Україні не складають топографічні карти?

- А. 1 : 50 000;
- Б. 1 : 100 000;
- В. 1 : 200 000;
- Г. 1 : 75 000.**

30. Довжина дороги між містами на карті в масштабі 1 : 500 000 дорівнює 18 см. Скільки часу знадобиться автобусу, щоб подолати відстань між цими містами, якщо він буде їхати зі швидкістю 60 км/год?

- А. 3 год;
- Б. 2,5 год;
- В. 2 год;
- Г. 1,5 год.**

31. Які горизонталі проводяться через висоти перерізу рельєфу, служать для відображення основних форм рельєфу і зображуються на карті суцільною тонкою лінією.

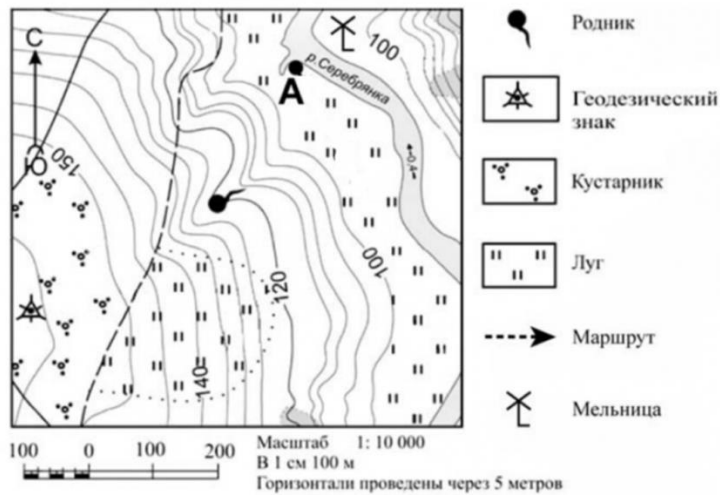
- А. Потовщені горизонталі;
- Б. Додаткові;
- В. Основні;**
- Г. Допоміжні.

32. Визначте географічні координати найвищої точки місцевості, зображеної на карті.

- А. 18°28'28" Пн. довг. 54°41'15" Пн. ш.;
- Б. 18°25'28" Пн. довг. 54°40'15" Пн. ш.;**
- В. 18°25' Пн. довг. 54°40' Пн. ш.;
- Г. 18°25'05" Пн. довг. 54°38'00" Пн. ш.

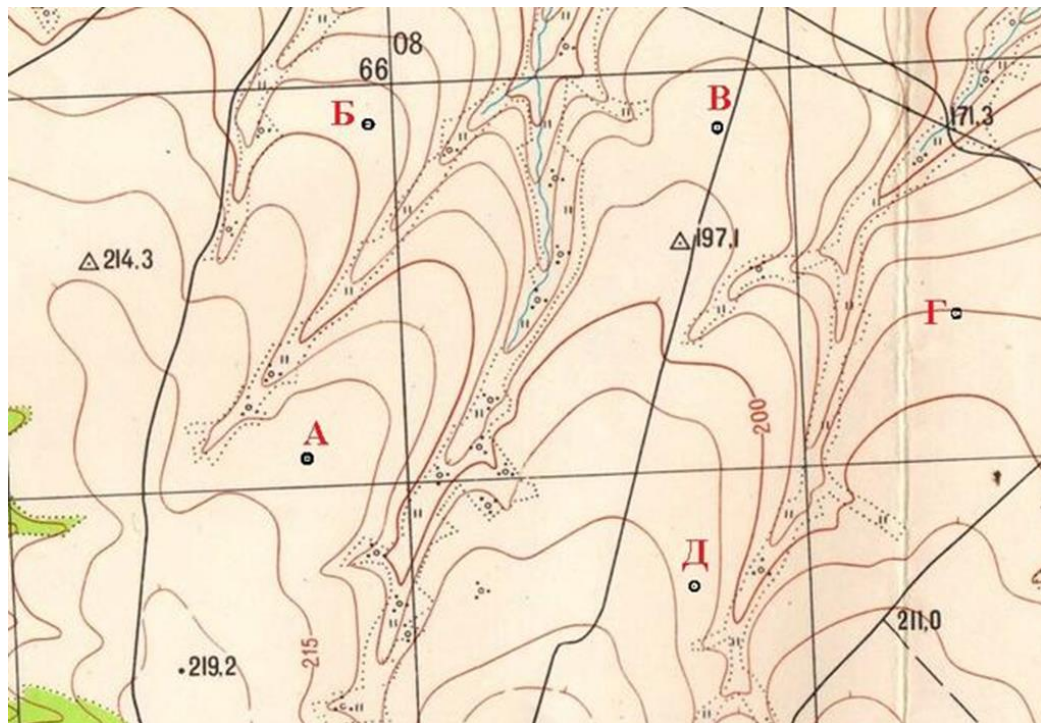

33. Який із перерахованих об'єктів може бути споруджений в місці, показаному на карті точкою А?

А. Автобусна зупинка;
Б. Човнова станція;
В. Лижний спуск;
Г. Поле для гольфу.

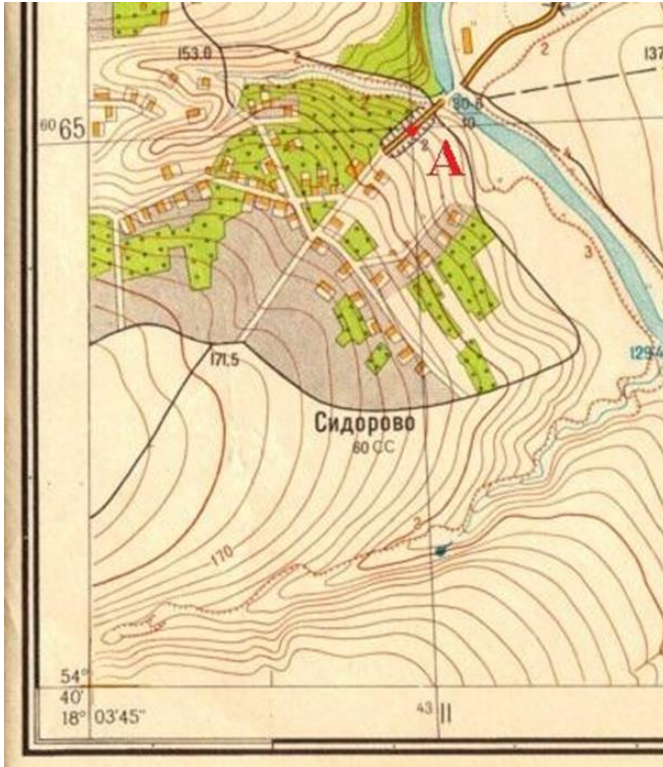
34. Встановіть відповідність між точкою та її абсолютною висотою.

1. 197,5	точка А
2. 195	точка Б
3. 192,5	точка В
4. 207,5	точка Г
5. 212,5	

Відповіді: 1-Б, 2-Г, 3-В, 5-А.

35. Визначте на якій відстані від екватора та осьового меридіану розташована точка А.

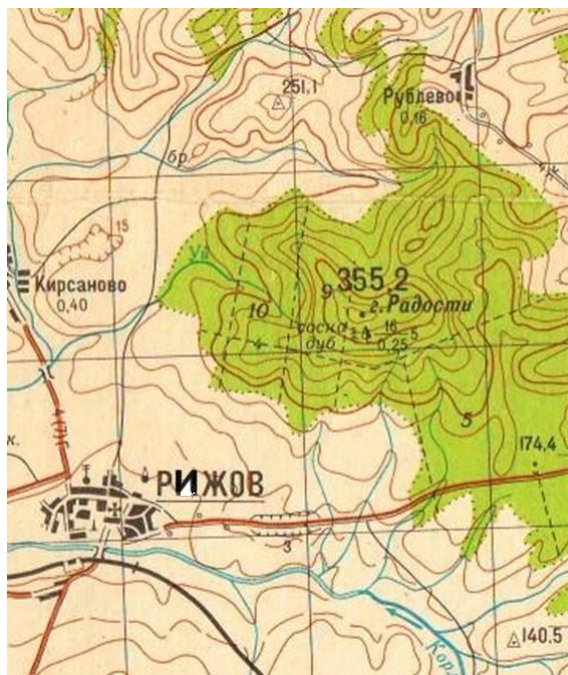
А. 6 065 км від екватору, 4 311 км - від осьового меридіану;

Б. 5440 км від екватору, 345 км - від осьового меридіану;

В. 6065 000 км від екватору, 4311 000 км - від осьового меридіану;

Г. 544 км від екватору, 345 км - від осьового меридіану.

36. Виберіть найбільш повну характеристику ділянки лісу, яка зображена на фрагменті карти.

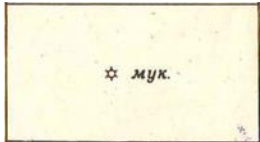
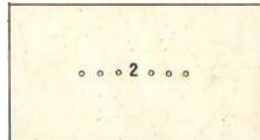
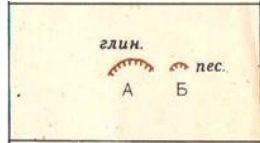
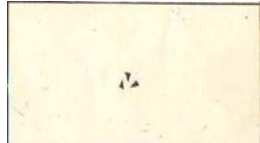

- А. Лісовий масив сосново-дубовий. Середня висота дерев 16 м, середня товщина стовбура 0,25 м. По лісу прокладені просіки шириною 4 м;
- Б. Лісовий масив розташований на горі Радості з абсолютною відносною висотою 355,2 м. Ліс змішаний сосново-дубовий. Середня висота дерев 16 м, середня товщина стовбура 0,25 м, а середня відстань між деревами 5 м. По лісу прокладені просіки шириною 4 м;**
- В. Ліс змішаний сосново-дубовий. Середня висота дерев 16 м, середня товщина стовбура 0,25 м, а середня відстань між деревами 5 м. По лісу прокладені просіки шириною 4 м;
- Г. Лісовий масив розташований на горі Радості з абсолютною відносною висотою 355,2 м. Ліс змішаний сосново-дубовий. Середня висота дерев 16 м, середня товщина стовбура 0,25 м, а середня відстань між деревами 5 м.

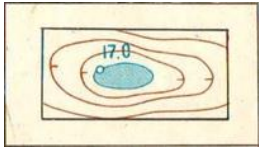
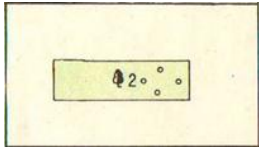
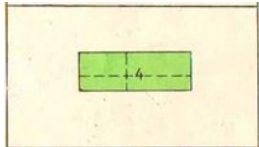
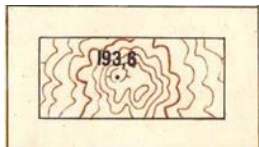
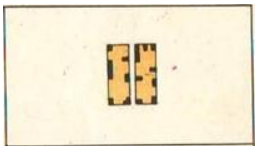
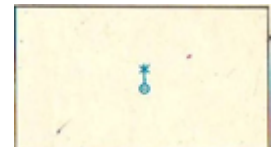
37. Довжина дороги між містами на карті в масштабі 1 : 500 000 дорівнює 26 см. Скільки часу знадобиться автобусу, щоб подолати відстань між цими містами, якщо він буде їхати зі швидкістю 65 км/год?

- А. 1,5 год;
 Б. 2,5 год;
В. 2 год;
 Г. 3 год.

38. Встановіть відповідність між умовним знаком і його назвою.

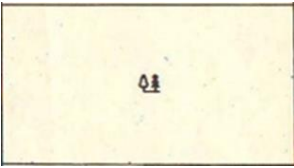
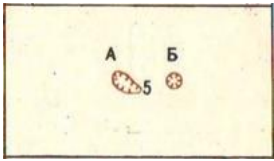
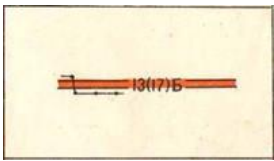
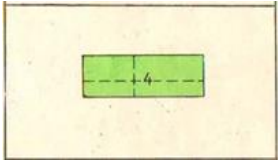
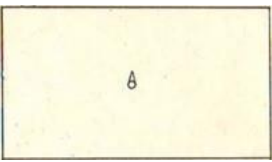
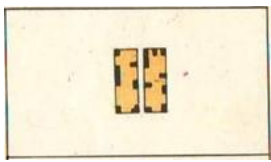
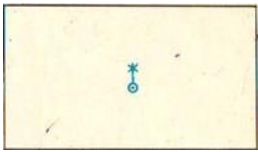
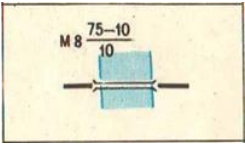
1.
2.
3.
4.

- А. Кар'єри та матеріал, що в них добувають;
- Б. Нагромадження каменів;
- В. Пагорб з позначенням командної висоти;
- Г. Водяний млин;

5.		Д. Лісові просіки та їх ширина;
6.		Е. Колодязь з вітряним двигуном;
7.		Є. Сади фруктових дерев з позначкою висоти дерев;
8.		Ж. Квартали з перевагою вогнетривких будівель;
9.		З. Захисні лісосмуги та висота дерев;
10.		И. Озеро в улоговині з позначкою урізу води.

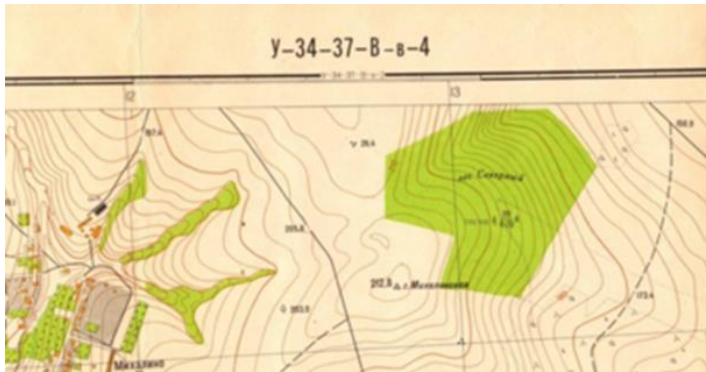
Відповіді: 1-Г, 2-З, 3-А, 4-Б, 5-И, 6-Є, 7-Д, 8-В, 9-Ж, 10-Е.

39. Серед наведених умовних знаків виберіть позамасштабні.

1.		2.		3.	
4.		5.		6.	
7.		8.			

Відповіді: 1, 2, 5, 7.

40. На малюнку представлена номенклатура карти. Якому масштабу відповідає ця номенклатура?

- А. 1 : 100 000;
- Б. 1 : 50 000;
- В. 1 : 25 000;
- Г. 1 : 10 000.

ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «РЯТІВНИК»

В онлайн-режимі вікторину «Орієнтування і цілевказання» можна пройти у двох варіантах. Посилання на проходження вікторини:

Варіант 1 - <https://vseosvita.ua/test/start/otv183>

Варіант 2 - <https://vseosvita.ua/test/start/nbx982>

або за QR-кодами;

.....

1. Скільки існує зон надання домедичної допомоги в умовах бойових дій?

- А. 2;
- Б. 3;**
- В. 4.

2. Яку воду в польових умовах рекомендується пити?

- А. Відстояну;
- Б. Відфільтровану;
- В. Знезаражену;
- Г. Усі варіанти вірні.**

3. Ефективне знезараження води в польових умовах проводять...

- А. Кип'ятінням;**
- Б. Фільтруванням;
- В. Відстоюванням;
- Г. Усі відповіді вірні.

4. Додавання у воду спеціальних таблеток для знезараження води це спосіб...

- А. Хімічний;**
- Б. Біологічний;
- В. Фізичний.

5. Знезараження води приводить до...

- А. Зміни хімічний склад води;
- Б. Зменшення кількість мулу, піску, та інших забруднювачів;
- В. Знищення паразитів і бактерій, які можуть викликати отруєння;**
- Г. Усі відповіді вірні.

6. При хімічному способі очищення та знезараження води використовують:

- А. Спеціальні таблетки;
- Б. Таблетки гідропериту та фурациліну;
- В. Марганцівку та йод;
- Г. Використовують усі ці препарати.**

7. *З якою ціллю у воду додають чистотіл?*

- А. Природне знезараження води;
- Б. Підвищення смакових якостей води;
- В. Фільтрація води;
- Г. Біологічної очистки води.

9. *У якій зоні накладається джгут-турнікет пораненому?*

- А. Червоній;
- Б. Жовтій;
- В. Зеленій.

11. *Науковці з'ясували, що основною причиною смерті поранених на полі бою є...*

- А. Непрохідність верхніх дихальних шляхів;
- Б. Проникне поранення грудної клітини;
- В. Масивні кровотечі;
- Г. Осколкові поранення.

13. *При евакуації основні дані про пораненого і характер його поранення передаються...*

- А. Усно;
- Б. По пам'яті;
- В. У картці пораненого;
- Г. Не потрібно передавати.

15. *Чию аптечку слід використовувати в бойових умовах для надання допомоги пораненому?*

- А. Аптечку медика;
- Б. Свою аптечку;
- В. Аптечку пораненого;
- Г. Аптечку лікаря.

8. *Трикутна хустка універсальна застосовується для...*

- А. На голову для захисту від сонця;
- Б. Як універсальна пов'язка на усі частини тіла;
- В. Для спинення кровотечі;
- Г. Фіксації кінцівок.

10. *У якій зоні відбувається евакуація пораненого?*

- А. Червона;
- Б. Жовта;
- В. Зелена.

12. *При відстоюванні води...*

- А. Змінюється хімічний склад води;
- Б. Зменшується кількість мулу, піску, та інших забруднювачів;
- В. Відбувається знезараження води;
- Г. Усі відповіді вірні.

14. *Якими факторами викликане пошкодження стоп, яке називають «траншейною стопою»?*

- А. Недостатньою чистотою ніг;
- Б. Обмороженням стопи;
- В. Холодним і вологим взуттям;
- Г. Пересиханням шкіри ніг.

16. *Для тривалої підтримки прохідності дихальних шляхів використовують...*

- А. Знеболюючі таблетки;
- Б. Оклюзійна пов'язка;
- В. Назофарингіальний повітропровід ;
- Г. Декомпресійна голка.

17. Джгут на кінцівці слід тримати не більше...

- А. 1,5 – 2 години;
- Б. 2,5 -3 години;
- В. 3,5 – 4 години;
- Г. 4,5 -5 годин.

18. Коли не потрібно накладати турнікет?

- А. Критична кровотеча з кінцівок;
- Б. Травматична ампутація кінцівки;
- В. Відкритий перелом;
- Г. У разі укусу змії.

19. Як називається хвороба, яка викликає нездужання, слабкість та потужну діарею і розвивається через порушення гігієни рук?

- А. Дизентерія;
- Б. Дизбактеріоз;
- В. Отруєння;
- Г. Грип.

20. Чим викликане захворювання «стопа атлета» або «мікоз стопи», яке вражає шкірні покрови та нігтьові пластини?

- А. Грибком;
- Б. Занадто вологим взуттям;
- В. Бактеріями;
- Г. Переохолодженням ніг.

21. Визначте ознаки харчового отруєння.

- А. Блювота, діарея;
- Б. Біль у животі, слабкість, бліда шкіра;
- В. Біль у животі, поганий апетит, нудота;
- Г. Біль у животі та судоми, нудота, блювота, діарея, висока температура.

22. Невідкладна допомога при отруєнні:

- А. Випити сорбент та чекати швидку;
- Б. Очистити шлунок, викликати швидку;
- В. Очистити шлунок, випити сорбент, пити багато води, викликати швидку;
- Г. Пити багато рідини та ліки до приїзду швидкої.

23. Аптечка медична військова – це...

- А. Набір лікарських препаратів і виробів медичного призначення для надання першої медичної допомоги при пораненнях військовослужбовців;
- Б. Набір лікарських препаратів і виробів медичного призначення для підрозділів спеціального призначення;
- В. Набір лікарських препаратів і виробів медичного призначення для надання першої медичної допомоги військовослужбовцям, які перебувають у надзвичайних умовах;
- Г. . Набір лікарських препаратів і виробів медичного призначення.

24. Головне призначення термоковдри в умовах бойових дій...

- А. Для транспортування пораненого;
- Б. Це сховатись самому чи укрити пораненого, тим самим зберегти до 90% тепла тіла;**
- В. Можна сконструювати вирву для збору дощової води;
- Г. У вигляді тенту можна захиститися від дощу чи вітру.

25. Як називається паразитарне захворювання шкіри і волосся при скупченому проживанні людей і наявності антисанітарії (в бойових умовах чи в умовах надзвичайних ситуацій)?

- А. Дизентерія;
- Б. Педикульоз;**
- В. Псоріаз;
- Г. Лишай.

26. Для чого потрібен найпростіший маркер в аптечці військовослужбовця?

- А. Вказувати час накладання джгута;**
- Б. Вказуються координати місця перебування бійця;
- В. Вказується важлива інформація про пораненого;
- Г. Для ведення особистих записів.

27. Встановіть відповідність між місцем надання допомоги та її характеристикою:

А. Червона зона	1. Умовно-безпечна зона, яка в будь-який момент може стати небезпечною
Б. Жовта зона	2. Зона безпечна для бійців
В. Зелена зона	3. Зона обстрілу

Відповіді: А-3, Б-1, В-2

28. У разі яких поранень необхідно накладати оклюзійну наліпку?

- А. У разі будь-якого проникаючого поранення;
- Б. У разі поранення в ділянці черевної порожнини;
- В. У разі поранення грудної клітини;**
- Г. У разі поранення очей.

29. У чому полягає мета тактичної медицини

- А. Виконання бойового завдання;
- Б. Збереження життя пораненого;
- В. Надати допомогу пораненому, запобігти додаткових травм у військовослужбовців, виконання бойового завдання;**
- Г. Запобігання збільшення кількості втрат.

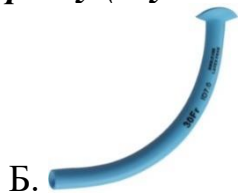
30. На яку групу поранених будуть спрямовані зусилля сучасної тактичної медицини в першу чергу?

- А. Поранені, які помруть незалежно від надання медичної допомоги;
- Б. Поранені, які будуть жити, незалежно від отриманої медичної допомоги;
- В. Поранені, які не отримали медичної допомоги;
- Г. Поранені, які можуть померти, якщо не будуть вжиті негайні заходи домедичної допомоги.

31. Коли можна знімати турнікет з пораненого з критичною кровотечею?

- А. Через 1,5 – 2 години після накладання;
- Б. У разі якісного проведення тампонади та накладання компресійного биндажа;
- В. Під час транспортування пораненого до лікарні;
- Г. Турнікет знімає лише лікар.

32. Який засіб використовують при виявленні у пораненого напруженого пневмоторексу (скупчення газів у превральній порожнині легень)?

Відповідь: Г

33. Яку домедичну допомогу проводять в зоні бойових дій?

- А. Проводять серцево-легеневу реанімацію;
- Б. Накладають турнікет для зупинки зовнішньої кровотечі;
- В. Накладають оклюзійну пов'язку;
- Г. Надають допомогу в разі опіків.

34. На що направлені зусилля тактичного медика?

- А. На порятунок поранених, загибелі яких можна запобігти;
- Б. Допомога пораненому на полі бою;
- В. Домедична допомога пораненому та евакуація його з поля бою;
- Г. Евакуація пораненого до медичного закладу.

35. Компресійна пов'язка (здавлююча пов'язка) використовується..

- А. Для закриття входу повітря в грудну клітину при пневмотораксі;
- Б. Для знезараження при гнійних ранах;
- В. Для зупинки сильних кровотеч і закриття ран;
- Г. Як компрес.

36. Для чого використовується даний медичний предмет?

- А. Оклюзійна пов'язка при пневмотораксі;
- Б. Еластична пов'язка при пошкодженні суглоба;
- В. Джгут-турнікет при зовнішніх кровотечах;
- Г. Пневматична шина при переломах.

37. Хто зобов'язаний надати медичну допомогу пораненому в умовах бойових дій?

- А. Стрільці-санітари;
- Б. Санітарні інструктори підрозділу;
- В. Самі військовослужбовці в порядку само- чи взаємодопомоги;
- Г. Фармацевтичні працівники.

38. Визначте їстівні гриби.

Бліда поганка

Білий гриб

Говорушка отруйна

Мухомор

Маслюк

Чортів гриб

Лисичка

Опеньки

Печериця садова

Печериця строката

Відповіді:

Їстівні гриби

Білий гриб
Маслюк
Лисичка
Опеньки
Печериця садова

Отруйні гриби

Бліда поганка
Говорушка отруйна
Мухомор
Чортів гриб
Печериця строката

39. Яка рослина здатна негативно впливати на людину своїм ароматом і відпочивати поруч з нею небезпечно?

<i>Дурман</i> 	<i>Амброзія</i> 	<i>Болиголов</i> 	<i>Ромашка польова</i>
---	---	---	--

Відповідь: Дурман

40. Визначте отруйні рослини.

Амброзія полинолиста

Меліса

Ехінацея пурпурова

Валеріана

Борщовик

Березка польова

Ромашка лікарська

Цикута

Болиголов плямистий

Нагідки

Конвалія

Вовчі ягоди

Козлятник

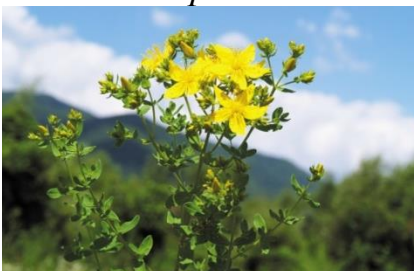
Блекота чорна

Дурман звичайний

Звіробій

Пижмо звичайне

Беладона

Відповіді:

Отруйні рослини

Амброзія полинолиста
Борщовик
Березка польова
Болиголов плямистий
Віха отруйний (Цикута)
Вовчі ягоди
Блекота чорна
Дурман звичайний
Беладона

Неотруйні рослини

Меліса лікарська
Ехінацея пурпурова
Ромашка лікарська
Валеріана лікарська
Нагідки лікарські
Конвалія
Козлятник лікарський
Звіробій
Пижмо звичайне

41. Встановіть відповідність між назвою вогнища та його фото.

1. Багаття «Тайгове»
2. Багаття з відбивачем
3. Багаття «Колодязь»
4. Вогнище «Зірка»
5. Багаття «Фінська свічка»

6. «Шалаш»
7. Багаття в ямі («Полінезійське багаття»)
8. Багаття «Нодь» з двух колод
9. Багаття «Решітка»
10. Багаття «Нодья»

А.

Б.

В.

Г.

Д.

Ж.

И.

К.

Л.

М.

Н.

Відповіді: 1-Л, 2-Ж, 3-В, 4-Н, 5-Д, 6-А, 7-И, 8-Г, 9-К, 10-Б

42. Яке вогнище ви використаєте для приготування їжі?

Відповідь: А

43. Яке вогнище ви використаєте для нічного обігріву?

Відповідь: Б

ПИТАННЯ ДО ВІКТОРИНИ «ВІЙСЬКОВО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА»

Посилання на проходження вікторини «Військово-тактична підготовка» <https://vseosvita.ua/test/start/zbm507>

або за QR-кодом:

1. **Які види і типи строю бувають?**
 - А. Розгорнутий стрій, похідний стрій;
 - Б. Похідний стрій, маршовий стрій;
 - В. Розгорнутий стрій, передбойовий стрій, парадний стрій, маршовий стрій;
 - Г. Аеромобільний стрій, механізований стрій, бойовий стрій, парадний стрій.
2. **Дайте визначення терміну «шеренга».**
 - А. Встановлене Стройовим статутом Збройних Сил України розміщення військовослужбовців, підрозділів і частин для їх спільних дій у пішому порядку та/або на машинах;
 - Б. Сторона строю, до якої військовослужбовці повернені обличчям, а машини - лобовою частиною;
 - В. Відстань по фронту між військовослужбовцями (машинами), підрозділами та частинами;
 - Г. **Стрій, в якому військовослужбовці розміщені один біля одного на одній лінії.**
3. **Дистанція в строю це...**
 - А. Відстань від першої шеренги (військовослужбовця, що стоїть) до останньої шеренги (військовослужбовця, що стоїть позаду), а під час дій на машинах - відстань від першої лінії машин (машини, що стоять попереду) до останньої лінії машин (машини, що стоять позаду);
 - Б. Відстань між флангами;
 - В. **Відстань в глибину між військовослужбовцями (машинами), підрозділами та частинами;**
 - Г. Відстань по фронту між військовослужбовцями (машинами), підрозділами та частинами.

4. Елементи строю бувають...

- А. Шеренга, колона, інтервал, діагональ;
- Б. Шеренга, колона, фронт, тильна сторона строю;**
- В. Діагональ, висота, інтервал, довжина;
- Г. Машини, бійці, танки, коні.

5. Колони застосовуються для...

- А. Побудови підрозділів і частин в парадний або похідний стрій;
- Б. Побудови підрозділів і частин в розгорнутий або похідний стрій;**
- В. Побудови підрозділів і частин в бойовий або похідний стрій;
- Г. Побудови підрозділів і частин в розгорнутий або диверсійний лад.

6. Який тип запалу у гранати Ф1?

- А. Ударно-дистанційний запал (УДЗ);
- Б. Ударно-універсальний запал (УУЗ);
- В. Комбінований універсальний запал (КЗОЗ);
- Г. Універсальний запал УЗРГМ (або УЗРГ).**

7. За якою командою рій виходить на позицію для метання гранати?

- А. «На вихідну позицію кроком руш»;
- Б. «На рубіж метання гранати бігом марш»;
- В. «На вогневий рубіж вперед»;**
- Г. «На позицію для метання гранати бігом марш».

8. Чим зумовлене додавання часу в 1-2 секунди утримання тангенти до радіообміну та після?

- А. Правилами радіообміну;
- Б. Низькою якістю радіозв'язку;
- В. Природними перешкодами;
- Г. Технічними особливостями рації.**

9. При виході на зв'язок необхідно...

- А. Користуватися присвоєним позивним;**
- Б. Користуватися присвоєним позивним і номером підрозділу;
- В. Користуватися званням і посадою;
- Г. Користуватися званням і номером підрозділу

10. При радіообміні необхідно:

- А. Доповідати обстановку в режимі он-лайн часу;
- Б. Провести чітко сформульовану доповідь;**
- В. Доповісти обстановку, що склалася і стан всіх бійців підрозділу;
- Г. Виконати доповідь, розбивши її на тимчасові паузи.

11. Як виконується радіообмін?

- А. Чіткими і лаконічними доповідями;
- Б. Передачею максимально розгорнутої інформації;
- Г. З точною прив'язкою знаходження групи на карті;
- Д. Умовними і кодовими позначеннями.

12. Цілевказання на місцевості з малою кількістю орієнтирів виконуються:

- А. За азимутом і відстанню до цілі;
- Б. Від орієнтира, по азимуту і відстанню до цілі;
- В. Від напрямку руху;
- Г. За азимутним покажчиком.

13. Тактичне призначення мін:

- А. Протипіхотні, протитанкові, протиповітряні, протичовнові, міни-пастки;
- Б. Протипіхотні, протитанкові, загороджувальні, протичовнові, міни-пастки;
- В. Протипіхотні, протитанкові, протичовнові, міни-пастки;
- Г. Протипіхотні, освітлювальні, фугасні, загороджувальні, кумулятивні.

14. Що таке «сектор стрільби»?

- А. Ділянка місцевості, яка визначається вогневим засобом для ведення стрільби з закритих позицій;
- Б. Ділянка місцевості, яка визначається вогневим засобом для ураження супротивника вогнем прямою наводкою;
- В. Кут стрільби по вертикалі;
- Г. Кут стрільби по горизонталі.

15. Хто дає команду виходу на вогневий рубіж?

- А. Суддя;
- Б. Інструктор;
- В. Командир рою;
- Г. Викладач.

16. Яка вага гранати Ф1?

- А. 550 г;
- Б. 600 г;
- В. 650 г4
- Г. 750 г.

17. Дистанція між бійцями в лінії повинна бути....:

- А. 5-8 м;
- Б. 2-8 м;
- В. 5-6 м;
- Г. 2-4 м.

18. Як ведеться вогонь в парах при відступі військового підрозділу?

- А. Одночасно;
- Б. За командою;
- В. По черзі;
- Г. За готовністю.

19. Скільки точок опору використовує боєць при стрільбі з позиції «з коліна»?

- А. 2;
- Б. 1;
- В. 4;**
- Г. 3.

20. Який кут сектору стрільби у кожного з чотирьох бійців при здійсненні кругової оборони?

- А. 180°;
- Б. 50°;
- В. 90°;**
- Г. 360°.

21. Які існують етапи прицілювання?

- А. Попередній і бойовий;
- Б. Попередній і основний;**
- В. Пробний і основний;
- Г. Навчальний і бойовий.

22. Що встановлюється при виявленні міни?

- А. Прапорець;**
- Б. Табличка;
- В. Вказівник;
- Г. Нічого.

23. Як позначається мінне поле?

- А. «Протипіхотні міни»;
- Б. «Обережно! Міни»;**
- В. «Місцевість замінована»;
- Г. «Встановлені міни».

24. Яка команда подається суддею по завершенню метання гранати останнім джурою?

- А. «Закінчити вправу»;
- Б. «До огляду»;
- В. «Командир рапорт»;
- Г. «Метання закінчити».**

25. Які типи кроку бувають?

- А. Парадний и бойовий;
- Б. Стройовий и похідний;**
- В. Бойовий и похідний;
- Г. Парадний и стройовий.

26. Дистанція розльоту осколків гранати РГД-5...

- А. 20-25 м;**
- Б. 10-15 м;
- В. 250-300 м;
- Г. 35-45 м.

27. Як розмінують міну поставлену на «не вилучення»:

- А. Підривом;**
- Б. В спеціальному бронежилеті;
- В. Перевозять і зберігають на складі;
- Г. Нічого не роблять.

28. Коли вказівний палець знаходиться на спусковому гачку?

- А. Перед пострілом;**
- Б. При наведенні на ціль;
- В. Після команди на вогневий рубіж;
- Г. Після виявлення супротивника.

29. Які є типи прицілів?

- А. Відкритий, апертурний, оптичний, коліматорний;**
- Б. Відкритий, електронний, оптичний, коліматорний;**
- В. Відкритий, далекомір, оптичний, механічний;**
- Г. Відкритий, спеціальний, оптичний, механічний.**

30. Які види балістики існують?

- А. Пострілу, польоту, влучення;**
- Б. Внутрішню, зовнішню, термінальну;**
- В. Пострілу, проміжну, пробиття, термінальну;**
- Г. Внутрішню, проміжну, зовнішню, термінальну.**

ПИТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ВІКТОРИН ДЛЯ ЗАНЯТЬ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ДНЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА, КОНКУРСУ «ВІДУН»

Посилання на проходження онлайн-вікторин:

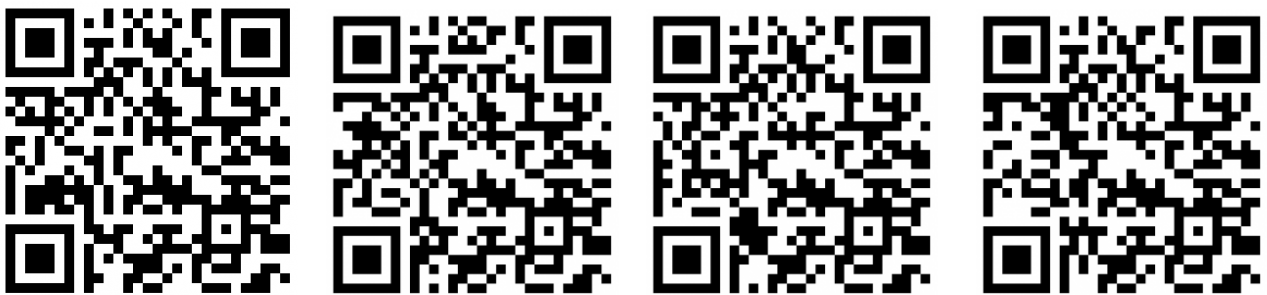
Вікторина «Відун» 1 - <https://vseosvita.ua/test/start/tmo415>

Вікторина «Відун» 2 - <https://vseosvita.ua/test/start/try603>

Вікторина «Відун» 3 - <https://vseosvita.ua/test/start/zpn527>

Вікторина до Дня Українського козацтва - <https://vseosvita.ua/test/start/npz434>

або за QR-кодами:

1. Кого з великих київських князів історик О. Субтельний охарактеризував так: «Його слов'янське ім'я, варязьке виховання, кочовий спосіб життя віддзеркалювали поєднання європейського та азійського начал. Його управління ознаменувало апогей ранньої героїчної доби в історії Київської Русі»?

А) Олег; Б) Ігор; **В) Святослав;** Г) Володимир

2. Боротьбу проти нападів половців на Русь найбільш успішно вели князі:

А) Володимир Великий і Ярослав Мудрий;

Б) Володимир Мономах і Мстислав Великий;

В) Данило Галицький і Юрій І Львович;

Г) Ігор Рюрикович і Святослав Ігоревич.

3. У результаті якої події Велике князівство Литовське закріпило за собою Київщину, Поділля, Переяславщину?

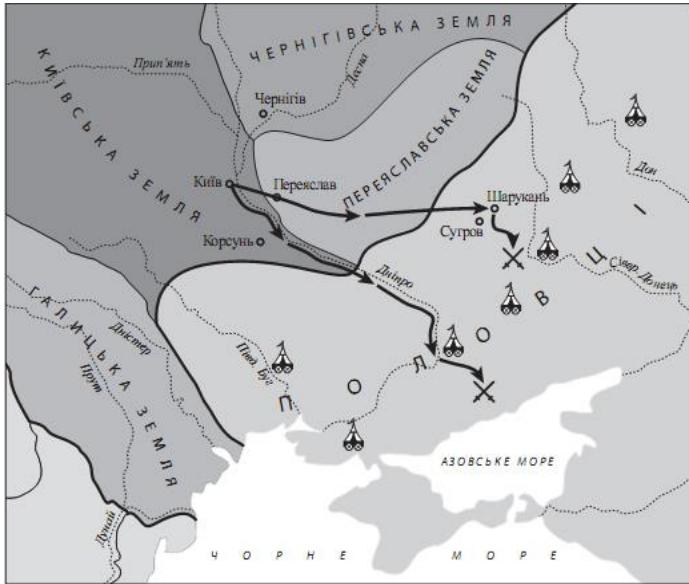
А) Битви на Синіх Водах;

Б) Битви на річці Ворсклі;

В) Грюнвальдської битви;

Г) Вількомирської битви.

4. Який князь відіграв провідну роль в організації походів, напрямки яких позначено на карті?

- А) Ярослав Мудрий;
- Б) Володимир Мономах;**
- В) Ярослав Осмомисл;
- Г) Данило Галицький

5. Яку назву мало давньослов'янське військо (III – IX ст.н.е.)?

- А) Орда;
- Б) Вої;
- В) Грідь;
- Г) Дружина.**

6. У яких уривках з історичних джерел йдеться про великого київського князя Володимира Великого?

1. «Хозари вийшли супроти нього з каганом, князем своїм. І зступилися війська битися, і сталася битва меж ними, і одолів він хозар і город їхній столицю Ітіль, і город Білу Вежу взяв...»;
2. «І поставив він кумири на пагорбі, поза двором теремним: Перуна дерев'яного, — а голова його була срібна, а вус — золотий, — і Хорса, і Дажбога, і Стрибога, і Сімаргла...»;
3. «Зібрав він воїнів і прийшов до Києва, і вчинив мир із братом своїм Мстиславом. І розділили вони по Дніпру Руську землю: собі узяв сю сторону, а Мстислав — ту. І перестала усобиця в землі Руській...»;
4. «І повелів він поскидати кумирів — тих порубати, а других вогню оддати. Перуна ж повелів він прив'язати коневі до хвоста і волочити з Гори по Боричевому узвозу на ручай...»;

5. «Виступив тоді він із города, приготував до бою дружину. Зійшлися вони на місці, де ото нині свята Софія стоїть, митрополія руська. І сталася січа люта, і ледве одолів він печенігів під вечір...»;

6. «Коли ж побачив, що церкву завершено, він помолився богу, говорячи: «Осе даю церкві сій, святій Богородиці, од маєтності своєї десяту частину. Якщо се одмінить хто, — хай буде проклят...».

Відповіді: 2. 4. 6.

7. **За наведеною картосхемою можна охарактеризувати зовнішньополітичну діяльність київських князів:**

- А) Олега та Ігоря;
- Б) Аскольда та Святослава;
- В) Володимира Мономаха та Мстислава Великого;
- Г) Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

8. **Установіть відповідність між битвами XII–XIII ст. та їх наслідками:**

1. Руські князі зазнали поразку від монголів	А. Битва під Дорогичином
2. Данило Галицький зламав опір галицького боярства та остаточно утвердився при владі	Б. Битва на Калці
3. Перемога польського війська під проводом Лешка I Білого й Конрада Мазовецького, які розгромили руські загони та убили князя Романа	В. Битва на річці Альта
4. Перемога над хрестоносцями лицарями Добжинського ордену	Г. Битва під Завихвостом
	Д. Битва під Ярославлем

Відповіді: 1. Б, 2. Д, 3. Г, 4. А.

9. **Який князь заповідав своїм дітям жити за християнськими заповідями, любити свою землю, батьків, близьких, допомагати знедоленим, зберігати єдність і могутність Русі?**

А) Ярослав Осмомисл;	В) Ярослав Мудрий;
Б) Володимир Великий;	Г) Володимир Мономах.

10. Що на карті позначено суцільною жирною лінією?

- А) Традиційний шлях збирання полюддя за часів князювання Олега;
- Б) Шлях місії єпископа Адальберга до Києва та Константинополя;
- В) Походи князя Святослава на Новгород і Візантію;
- Г) Військово-торговельний «шлях із варягів у греки».

11. У яких уривках з історичних джерел йдеться про великого київського князя Святослава Ігоровича?

- 1. «...на другий день посилає до імператора просити миру за такою умовою: [русиці] повинні віддати [візантіяцям] Доростол., [візантіяці] повинні дозволити привозити до себе хліб...»;
- 3. «І поставив він кумири на пагорбі, поза двором теремним: Перуна дерев'яного, - а голова його була срібна, а вус - золотий, - і Хорса, і Дажбога, і Стрибога, і Сімаргла...»*;
- 4. «Хозари вийшли супроти нього з каганом, князем своїм. І зступилися війська битися, і сталася битва межі ними, і одолів він хозар і город їхній столицю Ітіль, і город Білу Вежу взяв...»;
- 5. «Зібрав він воїнів і прийшов до Києва, і вчинив мир із братом своїм Мстиславом. І розділили вони по Дніпру Руську землю: собі узяв сю сторону, а Мстислав - ту...»;
- 6. «...побачив, що церкву завершено, він помолився Богу, говорячи: «Осе даю церкві сій, святій Богородиці, од маєтності своєї десяту частину. Якщо се одмінить хто - хай буде проклят...»;
- 7. «Прийшов [князь] у Переяславець. І послав до греків послів, говорячи: «Хочу йти на вас...І пішов до Царграда, розоряючи міста. І дали йому данину...! повернувся він в Переяславець...».

Відповіді: 1, 4, 7

12. У якому році відбулась подія, описана в уривку з джерела? «Данило вийшов з військом із Холма та на третій день став у Галичі. ...ввійшов у свій город... та прийняв стіл свого батька, та проголосив перемогу...»

- А). 1199 р.; В) 1238 р.;
- Б) 1205 р.; Г) 1245 р.

13. Установіть відповідність між іменем князя (княгині) Київської Русі та історичною подією.

1. Ігор	А) запровадження християнства як державної релігії;
2. Ольга	Б) загибель руського флоту від «грецького вогню»;
3. Святослав	В) розгром Хозарського каганату;
4. Олег	Г) організація погостів та запровадження системи уроків;
	Д) об'єднання північних та південних руських земель.

Відповіді: 1. Б, 2. Г, 3. В, 4. Д.

14. Позначте ім'я київського князя, на печатці якого вперше з'явився князівський знак Рюриковичів — тризуб:

А) Ігор Старий;	В) Володимир Великий;
Б) Святослав Ігорович;	Г) Ярослав Мудрий.

15. Яке твердження є одним із рішень Любецького з'їзду князів 1097 р.?

- А) «Якщо не з'явиться хто завтра на ріці — багатий, чи убогий, чи старець, чи раб,— то... той противником буде»;
- Б) «Відтепер з'єднаймося в одне серце і обережімо Руську землю. Кожен хай держить отчину свою»;**
- В) «Хто вб'є князівську людину... а община вбивцю не шукає, то віру за нього 80 гривень платити тій общині»;
- Г) «...хто хоче віри йняти волхва — хай за ним іде, а хто ж вірує в хреста — нехай іде до нього».

16. Установіть відповідність між позначеними на картосхемі князівствами та їх назвами.

- А) Київське;
 Б) Галицьке;
 В) Волинське;
 Г) Чернігівське;
 Д) Переяславське.

Відповіді: 1. В, 2. Д, 3. Б, 4. А

17. У якому уривку з джерел йдеться про привід до польської агресії проти Галицько-Волинської держави?

- А) «...З поданого до нас прохання короля Казимира III ми недавно довідались, що, коли народ русинів за допомогою отрути вбив Болеслава, князя Русі і родича короля, тоді король, вражений цим злочином і прагнучи помститися за кривду християнської віри, напав своїм військом на Руську землю...»;
- Б) «У той самий час прислав Папа послів достойних, що принесли Данилові вінець, і скіпетр, і корону, які означають королівський сан, кажучи: “Сину! Прийми од нас вінець королівства...”»;
- В) «Року 1471. Упокоївся Семен Олелькович. Після його смерті Казимир, король польський, бажаючи припинити існування князівства, не посадив уже там Семенового сина, а посадив воєводу з Литви Мартина Гаштовта...»;
- Г) «...Ягайло, великий князь, обіцяє всі свої багатства взяти й витратити на усунення недоліків обох королівств, як Польщі, так і Литви, якщо володарка Угорщини вищезгадану дочку, королеву Польщі, з'єднає з ним шлюбними узами...».

18. Які з наведених тверджень характеризують діяльність князя Данила Галицького?

- 1. Разом з іншими руськими князями брав участь у битві з монголами на річці Калці 1223 р.;
- 2. Приєднав до Галицько-Волинського князівства Закарпаття;
- 3. Здійснив поїздку до Золотої Орди, де добився від хана Батия підтвердження своїх прав на Волинь і Галичину;
- 4. У «Слові о полку Ігоревім» про князя згадується, що він «підпер гори Угорські своїми військами» і «зачинив ворота Дунаю»;
- 5. Успішно чинив опір монгольським загонам темника Куремси, але зазнав поразки в боротьбі з татарським ханом Бурундаєм;
- 6. Столицею свого князівства зробив місто Львів;
- 7. Брав участь у Любецькому з'їзді князів.

Відповіді: 1, 3, 5.

19. Про що йдеться в уривку з джерела?

«Ті з русинського народу, які... не хотіли тягнути ярмо й терпіти владу місцевих панів, йшли у далекі краї, тоді ще не заселені, і набували собі право на волю...»

- А) Причини виникнення українського козацтва;
- Б) Наслідки монгольської навали;
- В) Боротьба Литви і Польщі за Галицько-Волинську спадщину;
- Г) Ліквідація Київського і Волинського удільних князівств.

20. До якого періоду належать перші письмові згадки про українських козаків?

- А) Початку XV ст.; В) Початку XVI ст.;
Б) Кінця XV ст.; Г) Кінця XVI ст.

21. Князь Костянтин Іванович Острозький славився як полководець у війнах із:

- А) Кримськими татарами і Московським царством;
Б) Польським королівством і Великим князівством Литовським;
В) Угорським королівством і Молдавським князівством;
Г) Османською імперією і Тевтонським орденом.

22. Чим було зумовлене будівництво на українських землях церков, подібних до тієї, що зображена на ілюстрації?

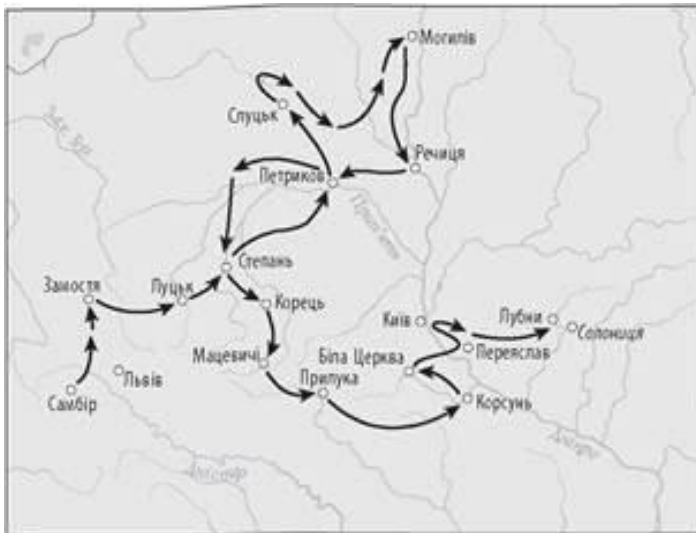
- А) Наслідкуванням візантійської архітектурної школи;
Б) Постійною воєнною небезпекою, набігами татар;
В) Нестачею будівельного матеріалу;
Г) Запозиченням мусульманської традиції в будівництві храмів.

23. Які з зазначених чинників стали причинами виникнення українського козацтва?

1. Систематичні напади татар і турків на українські землі;
2. Будівництво литовськими князями, а згодом польськими королями фортець і замків на Поділлі;
3. Посилення соціального гніту, релігійних і національних утисків населення українських земель;
4. Поширення серед населення українських земель «уходництва» на промисли в Дике Поле;
5. Прагнення польської королівської влади створити протипагу шляхетському свавіллю;
6. Вхідження українських земель до складу Речі Посполитої;
7. Встановлення турецького протекторату над Кримським ханством.

Відповіді: 1, 3, 4.

24. На картосхемі позначено напрямки походів козацько-селянського війська під час повстання:

- А) І. Сулими;
- Б) М. Жмайла;
- В) С. Наливайка;**
- Г) К. Косинського.

25. Кому з діячів, на думку вчених, «...випала доля “степового короля” — людини, яка надала перших організаційних форм козащині, не підозрюючи, що через неповні сто літ його творіння захитало підвалини Речі Посполитої»?

- А) Д.Вишневецькому;
- Б) П.Конашевичу-Сагайдачному;
- В) І.Сірку;
- Г) В.-К. Острозькому

26. Хто з козацьких ватажків очолив повстання, під час якого була зруйнована фортеця Кодак, збудована за наказом польської влади задля контролю над козаками?

- А) С. Наливайко;
- Б) М. Жмайло;
- В) І. Сулима;**
- Г) П. Павлюк

27. Як називався специфічний козацький човен?

- А) Чайка;
- Б) Альбатрос;
- В) Качка;
- Г) Шхуна

28. Український військовий та державний діяч, учасник козацько-селянського повстання 1637—1638 рр., брав участь в усіх битвах Національно-визвольної війни, особливо відзначившись у Берестецькій битві, відмовився присягнути на вірність московському цареві в 1654 році.

- А) Б. Хмельницький;
- Б) І. Виговський;
- В) І. Брюховецький;
- Г) І. Богун**

29. Яку назву мала козацька держава, створена у 1649 році після укладання Зборівського договору ?

- А) Гетьманщина;
- Б) Військо Запорізьке;
- В) Україна;
- Г) Князівство Руське.

30. Назвіть місце бою з польсько-татарським військом українсько-молдовського табору, що його сучасники називали «полем дрозди»:

А) Жовті Води;	В) Переяслав;
Б) Корсунь;	Г) Охматів.

31. Знайдіть відповідність :

1) Кіш	А) Адміністративно-територіальна одиниця в Речі
2) Паланка	Посполитій;
3) Слобода	Б) Адміністративно-територіальна одиниця у період
4) Зимівник	існування Нової Січі;
	В) Козацька колонія, або поселення із власним
	самоврядуванням, мешканці якого звільнені на деякий
	час від сплати податків;
	Г) Козацьке господарство, де вони перебували, коли не
	було військових дій;
	Д) Центральний орган управління у Запорозькій Січі або
	козацький військовий табір.

Відповіді: 1 Д; 2 Б; 3 В; 4 Г.

32. Знайдіть відповідність між посадою на Запорозькій Січі та сферою її обов'язків :

1) Гармаш	А) Ведення рахунків прибутків та витрат, канцелярії;
2) Довбиш	Б) Перша особа після гетьмана, відав постачанням
3) Кантаржій	гетьманського війська, артилерією, дипломатичними
4) Писар	відносинами;
5) Обозний	В) Відповідальність за військові литаври;
	Г) Охорона військових мір і ваг;
	Д) Відповідальність за артилерію та боєприпаси.

Відповіді: 1 Д; 2 В; 3 Г; 4 А; 5 Б.

33. Знайдіть відповідність :

1) К. Косинський	А) Битва під Кумейками
2) П.-К. Сагайдачний	Б) Битва під П'яткою
3) Б. Хмельницький	В) Конотопська битва
4) І. Виговський	Г) Пилявецька битва
	Д) Хотинська битва

Відповіді: 1. Б; 2. Д; 3. Г; 4 В.

34. Знайдіть зайве у логічному ланцюжку подій:

А) Битва на Синіх водах;	В) Битва під Цецорою;
Б) Хотинська битва;	Г) Взяття Кафи.

35. Знайдіть зайве у логічному ланцюжку:

А) Богдан Хмельницький;	В) Іван Богун;
Б) Ярема Вишневецький;	Г) Тиміш Хмельницький.

36. Розташуйте в правильній послідовності події середини XVI – середини XVII ст.:

- А) Повстання під проводом К. Косинського;
- Б) Вступ П. Сагайдачного до київського братства;
- В) Народження Б. Хмельницького;
- Г) Заснування Запорізької Січі Д. Вишневецьким.

Відповіді: 1 Г, 2 А, 3 В, 4 Б.

37. Розташуйте в правильній послідовності події часів Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького:

А) Загибель Т. Хмельницького;	В) Пилявецька битва;
Б) Перемир'я під Замостям;	Г) Триумфальний в'їзд
Б. Хмельницького до Києва

Відповіді: 1 В, 2 Б, 3 Г, 4 А.

38. Встановіть хронологічну послідовність обрання кошових отаманів Війська Запорізького

А) Іван Сірко;	В) Яків Барабаш;
Б) Кость Гордієнко;	Г) Петро Калнишевський.

Відповіді: 1 В, 2 А, 3 Б, 4 Г.

39. Вкажіть правильну хронологічну послідовність битв періоду визвольної війни 1648-1657 років:

А) Батозька;	Г) Корсунська;
Б) Жванецька;	Д) Пилявецька.
В) Збаразька;	

Відповіді: 1 Г, 2 Д, 3 В, 4 А, 5 Б.

40. Керівний склад Запорозької Січі, а пізніше й Гетьманищини — це:

А) Старшина;	В) Сердюки;
Б) Компанійці;	Г) Реєстрові козаки.

41. Хто із цих козаків, якщо вірити народній пісні, проміняв жінку на тютюн та люльку?

А) Петро Дорошенко;	В) Петро Сагайдачний;
Б) Іван Сірко;	Г) Іван Богун.

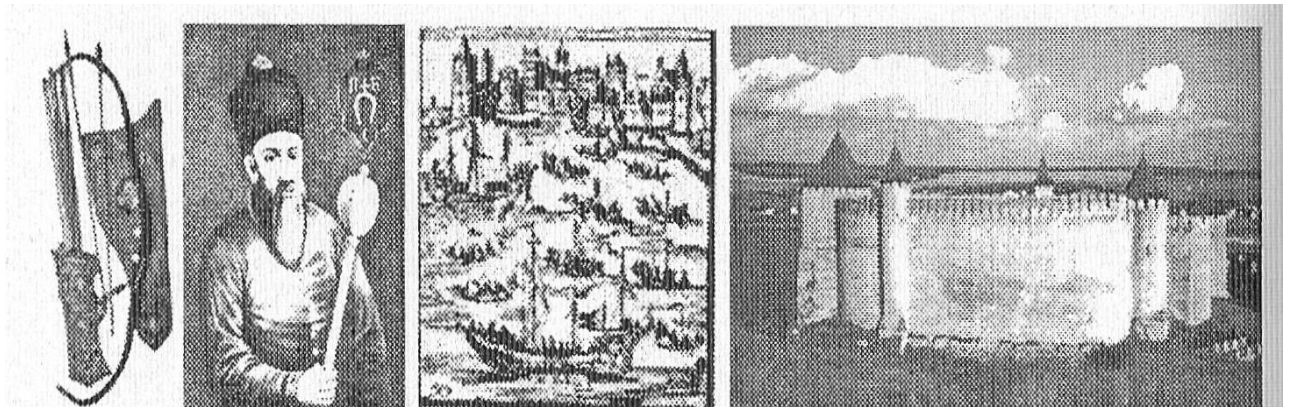
42. Як звали турецького султана, якому козаки на чолі з І. Сірком писали листа, як це зображено на картині І. Репіна?

- А) Сулейман І; В) Мустафа ІІ;
Б) Махмуд ІV; Г) Селім ІІ.

43. Вкажіть місце поховання І. Сірка.

Відповідь: село Капулівка Нікопольського району Дніпропетровської області.

44. Позначте історичну тему, для розкриття якої можна використати зображені предмети, портрети, ілюстрації та історико – архітектурну пам'ятку:

- А) «Доба героїчних походів»;
Б) «Козацькі повстання другої половини XVI ст.»;
В) «Козацькі повстання 1616–1621 рр. проти Речі Посполитої»;
Г) «Наслідки укладання Берестейської церковної унії 1596 р.»

45. Позначте, в який період Національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої середини XVII століття відбулися події, позначені на карті стрілками та символом «✕»:

- А) весна 1648 – літо 1649 рр.;
Б) літо 1648 – весна 1650 рр.;
В) весна – літо 1651 р.;
Г) весна 1652 – весна 1653 рр.

46. Впізнайте історичну особу за описом:

Народився у 1691 р. у козацькій сім'ї в с. Пустовійтівці Лубенського полку. За переказами, 8-річним хлопчиком потрапив на Січ. Пройшов усі сходи козацької кар'єри від джури до судді. У 1762 р. вперше був обраний кошовим, потім неодноразово переобирався. У 1773 р. здобув військове звання генерал-лейтенанта російської армії. У 1776 р. був засланий на Соловецький острів. Помер на 112-му році життя.

- А) Іван Сірко; В) Семен Палій;
Б) Петро Калнишевський; Г) Петро Конашевич-Сагайдачний.

47. Впізнайте історичну особу за описом:

«Полковник, народний герой, керівник визвольної боротьби на Правобережжі. Вів переговори з І.Мазепою про возз'єднання Правобережної України з Лівобережною, але мав протилежні погляди на розбудову Української держави. У 1704 р. був заарештований, відправлений до Москви, а згодом – до Сибіру».

- А) Іван Сірко;
Б) Петро Калнишевський;
В) Семен Палій;
Г) Петро Конашевич-Сагайдачний.

48. На відомій картині Миколи Самокиша зображена батальна сцена однієї з битв козацького війська проти польської армії. До якого періоду належить зображена подія?

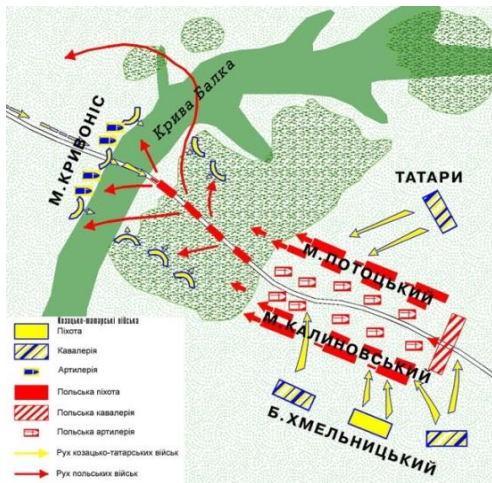
- А) Кінець XVI ст.;
Б) 20–30-ті рр. XVII ст.;
В) Кінець 1640-х – початок 1650-х рр.;
Г) 1660–1680-ті рр.

49. Де розташований пам'ятник, зображений на ілюстрації ?

- А) Київ;
Б) Харків;
В) Полтава;
Г) Львів

50. Установіть хронологічну послідовність битв часів Національно-визвольної війни за наведеними схемами:

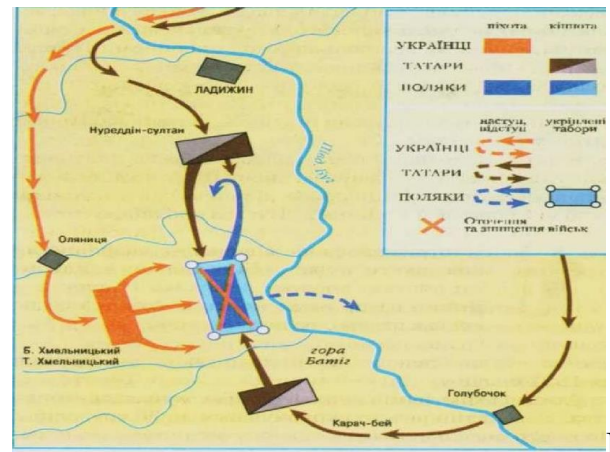
А.

Б.

В.

Г.

Відповіді: 1) А, 2) В, 3) Б, 4) Г

51. На якому з портретів зображено полковника?

А

Б

В

Г

Відповідь: В

52. Вкажіть правильну хронологічну послідовність портретних зображень козацьких очільників періодів Національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої та Румунії:

1. (І. Самойлович)

2. (І. Виговський)

3. (Д. Многогрішний)

4. (І. Брюховецький)

5. (Б. Хмельницький)

6. (П. Дорошенко)

А) 5, 2, 4, 3, 6, 1;

В) 2, 4, 6, 1, 3, 5;

Б) 5, 4, 6, 3, 1, 2;

Г) 1, 3, 5, 2, 4, 6

53. Розташуйте у хронологічній послідовності козацько-селянські повстання за поданими описами.

А) Яскравою сторінкою цього повстання була так звана Тарасова ніч, коли було знищено Золоту роту, яка складалася з представників найшляхетніших польських родів;

Б) Повстання охопило Київщину, Брацлавщину, Волинь, Поділля та білоруське Полісся. Вирішальні битви між повстанцями і коронним військом відбулися біля урочища Гострий Камінь та Солониця;

В) Повстання під проводом гетьмана реєстрових запорозьких козаків, які, повертаючись із походу проти Туреччини, зруйнували недавно збудовану польську фортецю на Дніпрі і знищили її німецький найманий гарнізон;

Г) У запеклому бою під Жовнином коронному війську вдалося прорвати козацький табір. Вважаючи опір марним, запорозький гетьман з частиною козаків прорвалися на Слобожанщину.

Відповіді: 1) Б, 2) А, 3) В, 4) Г.

54. Укажіть, який козацький клейнод вважався символом всього козацького війська і не належав нікому з козацької старшини:

А) Булава;

В) Пірнач;

Б) Бунчук;

Г) Корогва.

55. Укажіть місто, що вважалося осідком реєстрового козацтва:

- А) Батурин; В) Трахтемирів;
Б) Гадяч; Г) Чигирин.

56. Установіть відповідність між фактами біографій і прізвищем історичної особи.

А) Іван Підкова	1. Від 1559 р. був київським воєводою та володарем українського прикордоння. Культурно-освітній діяч, меценат і патріот, опікувався наукою і церквою. Наприкінці XVI ст. – найбільший після короля землевласник Речі Посполитої, «некоронований король».
Б) Василь-Костянтин Острозький	2. Походив із давнього литовсько-руського князівського роду. Вперше згадується в джерелах під 1545 р. Замолоду покинув батьківський дім задля лицарської слави. Виявив хист полководця. Із 1550 р. призначений королем Сигізмундом II Августом старостою черкаським і канівським.
В) Северин Наливайко	3. Здобув освіту в Острозькій академії, військового досвіду набув у козацьких походах. Очолював особисту охорону князя Костянтина Острозького під П'яткою. Захищав південні кордони України, здійснював походи проти татар і Молдови. У 1595 р. підняв повстання проти уряду Речі Посполитої.
Г) Дмитро Вишневецький	4. Прізвисько отримав за майстерну стрільбу з лука. Здобув освіту в школі Львівського братства, Острозькій академії. Наприкінці XVI ст. потрапив на Запорозжя, де зажив авторитету і слави видатного державного діяча. Впорядкував козацьке військо завдяки дисципліні, озброєнню, освіченості, православ'ю.
Д) Петро Сагайдачний	

Відповіді: Б) 1, В) 3, Г) 2, Д) 4.

57. Як називалася особа, яка зберігала й носила прапор або корогву війська?

- А) Бунчужний; В) Осавул;
Б) Довбиш; Г) Хорунжий.

59. Як називався козацький сигнальний маяк-вежа?

- А) Гуляй-город; В) Фігура;
Б) Стовп; Г) Чайка.

60. Назвіть героя історичної «Пісні про Байдю»:

- А) Дмитро Вишневецький; В) Іван Сірко;
Б) Самійло Кішка; Г) Богдан Хмельницький.

61. Установіть факти біографії Пилипа Орлика.

1. Походив із чеського баронського роду;
2. Спочатку мав духовний сан;
3. Обіймав посаду генерального писаря за гетьманування І. Мазепи;
4. Походив з молдавського князівського роду;
5. Був слобідським полковником;
6. Був розробником «Пактів і конституцій прав і вольностей Війська Запорозького»;
7. Брав участь у козацько-селянських повстаннях 20–30-х рр. XVII ст.

Відповіді: 1, 3, 6.

62. Думи виконувалися подорожуючими співаками під музичний супровід:

- А) Бандури, кобзи, гітари; В) Кобзи, ліри, балалайки;
Б) Бандури, арфи, кобзи; Г) Бандури, кобзи, ліри.

63. У який період Національно-визвольної війни середини XVII сторіччя козацьке військо здійснювало походи власне на польські землі?

- А) Протягом 1648-1649 років; В) Протягом 1654-1655 років;
Б) Протягом 1650-1653 років; Г) Протягом 1656-1657 років.

64. Укажіть кількість козаків, вписаних в «Реєстр Війська Запорізького 1649 року»:

- А) 20 тисяч; В) 60 тисяч;
Б) 40 тисяч; Г) 100 тисяч.

65. Яка битва (війна) відбулась у 1621 р.?

- А) Кам'янець-Подільська; В) Конотопська;
Б) Галицька; Г) Хотинська

66. Який документ регламентував відносини між реєстровими козаками і владою Речі Посполитої в роки «золотого спокою»?

- А) «Ординація війська, Запорозького...»;
Б) Куруківська угода;
В) Переяславська угода;
Г) «Пункти для заспокоєння руського народу».

67. Поставте битви у хронологічній послідовності:

- А) Битва під Оршею; В) Битва на Ворсклі;
Б) Битва під Вількомиром; Г) Битва на Синіх Водах

Відповіді: Г, В, Б, А.

67. Які з цих Запорізьких Січей існували у XVIII ст?

1. Базавлуцька Січ;	5. Нова Січ;
2. Микитинська Січ;	6. Томаківська Січ;
3. Кам'янська Січ;	7. Чортомлицька Січ.
4. Олешківська Січ;	

Відповідь: 3, 4, 5.

68. Спираючись на подану карту, можна охарактеризувати зовнішньополітичну діяльність гетьмана:

- А) Д. Вишневецького;
Б) П. Сагайдачного;
В) Б. Хмельницького;
Г) Я. Острянина.

69. Під час якої битви Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. відбулися події, описані в уривку з історичного джерела:

«І ось зібрав Богун своїх полковників на раду. Думали вони, як би вирватися з осади... На раді полковники вирішили навести через річку Плешиву міст, переправити ним на той бік побільше війська, відігнати Лянцкоронського і дати змогу усьому козацтву вийти з облоги....»?

А) Жовтоводської;	В) Зборівської;
Б) Корсунської;	Г) Берестецької.

70. Встановіть хронологічну послідовність обрання кошових отаманів Війська Запорізького:

А) Іван Сірко;	В) Яків Барабаш;
Б) Кость Гордієнко;	Г) Петро Калнишевський

Відповідь: А, В, Б, Г.

71. Якими були основні наслідки «добы героїчних походів козацтва»?

1. Кількісне зростання українського козацтва;
2. Перетворення Кримського ханства на васала Османської імперії;
3. Перетворення козацтва на вагомий чинник європейської політики і розвитку Речі Посполитої;

4. Загострення відносин між Річчю Посполитою і Московською державою;
5. Остаточна ліквідація Київського і Волинського удільних князівств;
6. Усвідомлення козацтвом своєї ролі в українському суспільстві;
7. Заснування Запорозької Січі.

Відповідь: 1, 3, 6

72. Який гетьман створив найбільшу в історії Запорізької Січі флотилію?

А
(П. Конашевич-Сагайдачний)

Б
(І. Виговський)

В
(П.Дорошенко)

Г
(Б. Хмельницький)

73. Вкажіть ім'я та прізвище героя національно-визвольної війни 1648-1657 рр., який під час Корсунської битви за дорученням Б. Хмельницького, свідомо пішов на тортури та смерть, аби видати ворогу дезінформацію про кількість і розташування козацьких військ і завів 25-тисячне вороже військо в пастку.

Відповідь: Микита Галаган

74. Вільшанська, Роставицька, Куруківська, Переяславська угоди передбачали:

- А) Поширення впливу католицької церкви на схід;
- Б) Розширення козацького реєстру;
- В) Припинення бойових дій між козаками і кримськими татарами;**
- Г) Відновлення ієрархії православної церкви.

75. Морські походи козаків загострювали відносини Речі Посполитої:

- А) з Османською імперією;**
- Б) зі Шведським королівством;**
- В) з Австрійськими Габсбургами;**
- Г) із Московським царством.**

76. Хотинська війна 1620—1621 рр. була спричинена:

- А) Походами запорозьких козаків на Стамбул та інші турецькі міста на узбережжі Чорного моря;**
- Б) Повстанням запорожців на чолі з І. Сулимою, захопленням і зруйнуванням ними фортеці Кодак;
- В) Спробою запорозьких козаків перенести Січ у межі татарських володінь;
- Г) Походом і проголошенням кошового отамана І. Підкови господарем Молдавії.

77. Географічні назви «Базавлук», «Микитин Ріг», «Чортомлик», «Олешки» пов'язані з місцями...

- А) Головних битв козацьких війн кінця XVI ст.;
- Б) Розташування Запорозьких Січей;**
- В) Основних битв під час козацько-селянських повстань 20—30-х рр. XVII ст.;
- Г) Розташування турецьких фортець, зруйнованих козаками.

78. «Ординацією Війська Запорозького реєстрового, що перебуває на службі Речі Посполитої» 1638 р. було передбачено:

- А) Зменшення козацького реєстру до 6 тис. осіб, ліквідацію виборності козацької старшини, скасування козацького судочинства;**
- Б) Збільшення козацького реєстру до 6 тис. осіб, запровадження територіально-полкового устрою;
- В) Збільшення козацького реєстру до 3 тис. осіб в обмін на участь козаків у війні проти Московської держави;
- Г) Зменшення козацького реєстру до 3 тис. осіб, запровадження польського комісара при гетьмані.

79. Співвіднесіть імена з описом особистості:

А) А. Шептицький	1. Командир полку Українських січових стрільців;
Б) К. Левицький	2. Член Товариства українських поступовців;
В) Г. Коссак	3. Митрополит Української греко-католицької церкви;
Г) А. Жук	4. Голова Головної Української Ради;
	5. Член Союзу визволення України.

Відповідь: А. 3, Б. 4, В. 1, Г. 5.

80. Як називалися українські козацькі збройні формування, що існували у березні 1917 р. - квітні 1918 р.?

А) «Вільне козацтво»;	В) «Червоне козацтво»;
Б) «Реєстрове козацтво»;	Г) «Запорозьке козацтво».

81. Із запропонованих фотографій жінок-воїнів УСС виберіть ту, якій було присвячено цей вірш:

Там то приступом до бою
Ішла Степанівна
І не знайдеться в Європі
Дівчина їй рівна.
Іде сміло, в руках зброя,
Гарна як лілея: "Ідіть вперед, стрільці мої,
На вас вся надія!
Ідім сміло в бій завзятий –
Це ж рідна земля,
Перед нами – ось дивіться,
Як москаль валиться!.
І сталася на тім світі
Велика новина,
Що в бій ідуть з тяжким крісом Козак і дівчина.

А.

Б.

В.

Г.

82. Встановіть історичну особу: Начальник інформбюро Генштабу Армії УНР, полковник. До революції займався оперативно-розшуковою діяльністю. Розслідував справу "Бейліса" та довів невинуватість Менделя Бейліса. У 1920 році він очолив Інформаційне бюро (ІНФІБРО) — військову розвідку і контррозвідку збройних сил республіки.

- А) Микола Красовський; В) Юрій Тютюнник;
Б) Кирило Буданов; Г) Аверкій Гончаренко

83. Установіть відповідність між датою та подією.

1. 1917 р.	А. підписання Варшавської угоди;
2. 1918 р.	Б. Другий «Зимовий похід» Армії УНР;
3. 1919 р.	В. заснування Української академії наук;
4. 1920 р.	Г. проголошення Акта Злуки УНР і ЗУНР;
	Д. початок першої війни радянської Росії з УНР.

Відповідь: 1. Д, 2. В, 3. Г, 4. А.

84. Який, із запропонованих фактів біографії Василя Ємця, визначного бандуриста з Харківщини, не відповідає дійсності?

- А. У складі Бойового куреня військового міністерства УНР брав участь в обороні Києва від червоних військ Михайла Муравйова, а пізніше служив у полку ім. гетьмана Петра Дорошенка Першої козацької синьої дивізії УНР;
- Б. Зробив першу хроматичну концертну бандуру на 56 струн на якій виконував транскрипції творів Бетховена, Чайковського, Дворжака;
- В. У 1918 році за сприяння гетьмана Павла Скоропадського організував колектив з 8-ми бандуристів, який називався Кобзарський хор;
- Д. У 1937 році був розстріляний за рішенням особливої трійки УНКВС по Харківській області.

85. Перша в світі жінка, офіційно зарахована на військову службу у званні офіцера УСС.

Олена Степанів

А

Ольга Басараб

Б

Олена Теліга

В

Софія Галечко

Г

86. За яке місто Українська Галицька армія вела боротьбу із поляками під час Чортківської офензиви?

- А) Тернопіль; В) Луцьк;
Б) Львів; Г) Чернівці

87. Головою Директорії УНР після її утворення став:

- А) А. Макаренко; В) В.Винниченко;
Б) М. Грушевський; Г) С.Петлюра.

88. «Взірець непохитної нескореності». Перша жінка - розвідник, організаторка благодійної діяльності і учасниця Союзу Українок.

Олена Степанів

А

Ольга Басараб

Б

Олена Теліга

В

Софія Галечко

Г

89. Перша жінка, нагороджена українськими державними нагородами — Залізним Хрестом і Хрестом Симона Петлюри.

Олена
Степанів

А

Марія
Бачинська

Б

Харитина
Пекарчук

В

Софія
Галечко

Г

90. Ця невелика республіка виникла у 1919 році й була знищена більшовиками у 1922 році неподалеку від Чигирину (сучасна Черкаська область) на основі місцевого козацького полку самооборони під керівництвом Василя Чучупака. Яку назву мала ця республіка?

- А) Республіка Таврида; В) Чорноліська республіка;
Б) Холодноярська республіка; Г) Гуляй-Поле

91. Хто з акторів театру «Березіль» позував для створення фігури гайдамака?

- А) А.І. Мар'яненко; В) А.М. Бучма;
Б) Б.О. Сердюк; Г) Г.М. Крушельницький

92. Що спричинило виголошення Ф. Швецем такої промови:

«Віднині зливаються в одно віками відділені одна від одної частини України — Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпровська Україна — в одну Велику Україну... Віднині Український народ, звільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднати всі зусилля своїх синів для створення нероздільної незалежної Української Держави на добро і щастя українського народу...»?

- А) Проголошення незалежності УНР;
Б) Укладення Варшавської угоди;
В) Повалення більшовицького режиму в Україні;
Г) Підписання Акта Злуки УНР та ЗУНР.

93. Чортківська офензива — це:

- А) Похід українських військ УНР по тилах Добровольчої армії А. Денікіна та Червоної армії;
Б) Наступ поляків на війська ЗУНР, який завершився розгромом УГА під Чортковим;
В) Успішний наступ УГА на польські позиції, що розпочався під Чортковом і дав змогу тимчасово повернути під український контроль значну частину захопленої території ЗУНР;
Г) Спільний наступ військ УГА та Директорії на позиції Денікіна, який розпочався поблизу Чорткова.

94. Які три армії утворили «трикутник смерті», у якому опинилося українське військо восени 1919 року?

- А) Червона армія, Російська армія Врангеля, кайзерівська армія;
Б) Червона армія, польська армія, Добровольча армія Денікіна;
В) Червона армія, Донська армія, армія Антанти;
Г) Червона армія, румунська армія, армія Антанти.

95. Розташуйте події в хронологічній послідовності:

- А) бойове хрещення УСС на Ужгородському перевалі в Карпатах;
- Б) призначення командиром УСС М. Галущинського;
- В) участь УСС у битві в районі гори Лисоня;
- Г) участь УСС у битві на схилах гори Маківка.

Відповідь: 1. Б; 2. А; 3. Г; 4. В.

96. В якому місті у грудні 1917 року відбулося засідання першого Курултаю кримськотатарського народу, який проголосив Кримську народну республіку, ухвалив її Конституцію та сформував національний уряд – Директорію?

- А) Сімферополь; В) Феодосія;
- Б) Херсонес; Г) Бахчисарай.

97. 1 грудня 1918 року між делегаціями УНР і ЗУНР було укладено “Передвступний договір” про подальше об’єднання українських земель. В якому місті підписано угоду?

- А) Дубно; В) Фастів;
- Б) Київ; Г) Дрогобич.

98. Хто був ініціатором Першого зимового походу?

- А) Василь Тютюнник; В) Микола Міхновський;
- Б) Симон Петлюра; Г) Ісаак Мазепа.

99. В якому з цих міст у листопаді 1917 року раніше підняли синьо-жовтий прапор?

- А) Юзівка; В) Бахмут;
- Б) Луганськ; Г) Маріуполь.

99. Хто очолив II Зимовий похід Армії УНР?

А) С.Петлюра; Б) Н.Махно; **В) Ю.Тютюнник;** Г) В.Винниченко.

100. За текстом відомої пісні вкажіть рік, коли відбулася подія, про яку йдеться у пісні.

Ой на горі, на Маківці

Там сі били січові стрільці.

Приспів:

Хлопці, підемо, браття, за славу,

За Україну, за рідні права, державу.

Хлопці, підемо, браття, за лаву,

За Україну, за рідні права.

А) 1914 р.; **Б) 1915 р.;** В) 1916р.; Г) 1917р.

101. Розташуйте події в хронологічній послідовності:

- А) Проголошення незалежності Української народної республіки;
- Б) Підписання «Передвступного договору» між ЗУНР і Директорією у Фастові;
- В) Урочисте проголошення «Універсалу соборності»;
- Г) Вперше проведення акції «Живий ланцюг»

Відповідь: 1. А; 2. Б; 3. В; 4. Г.

102. Події, перебіг яких позначено на картосхемі, відбувалися впродовж:

- А) грудня 1917 р. – березня 1918 р.; В) квітня – червня 1920 р. №;
- Б) вересень – грудня 1919 р.; Г) жовтня – листопада 1921 р.

103. Яку назву отримав бій, що відбувся під час I зимового походу армії УНР?

- А) «Чортківська офензива»; В) «Бій під аплодисменти»;
- Б) «Листопадовий чин»; Г) «Київська катастрофа».

104. Вкажіть прізвище діяча, який очолив рейд армії УНР по тилах більшовицьких та білогвардійських військ.

- А) Дмитро Вітовський;
- Б) Михайло Омелянович-Павленко;
- В) Василь Вишиваний;
- Г) Симон Петлюра.

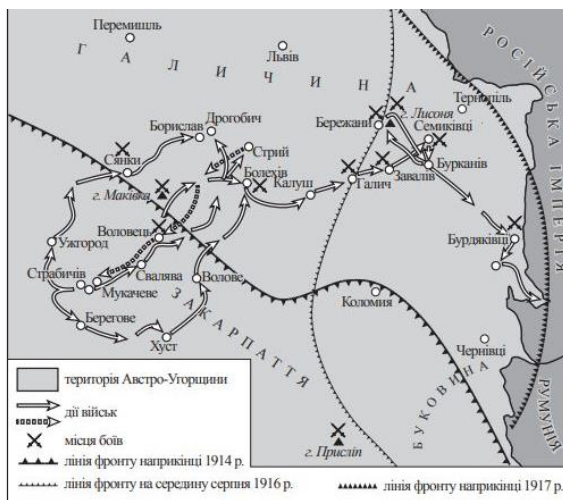

105. Хто з цих діячів був засновником молодіжних парамілітарних організацій в західноукраїнських землях напередодні Першої світової війни? (3 варіанти)?

Відповідь: А, Б, Є.

106. На картосхемі стрілками позначено:

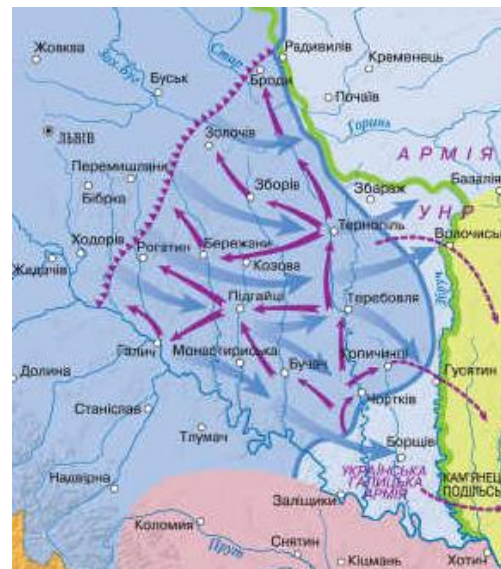
- А) «Брусиловський прорив» російських військ;
 Б) бойовий шлях Українських січових стрільців;
 В) головні напрямки дій російських військ під час Галицької битви;
 Г) наступ німецьких й австро-угорських військ під час Горлицького прориву.

107. Хто був ініціатором заснування «Українського військового клубу імені гетьмана Павла Полуботка»?

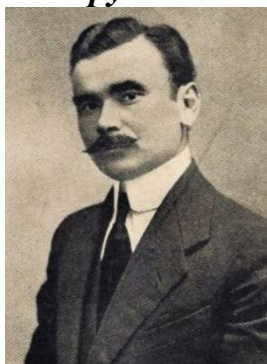
- А) М. Грушевський; В) М. Міхновський;
 Б) В. Винниченко; Г) С. Єфремов.

108. Коли відбулася подія зображена на картосхемі:

- А) літо 1918 року;
- Б) осінь 1918 року;
- В) літо 1919 року;**
- Б) осінь 1919 року.

108. Хто з представлених на фото осіб очолював підрозділи армії УНР у бою під Крутами?

А.
(Номан
Челобіджихан)

Б.
(Аверкій
Гончаренко)

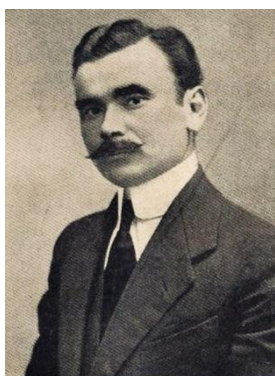

В.
(Петро
Болбачан)

Г.
(Симон
Петлюра)

109. Хто очолював українські частини під час Кримської операції 1918 р.?

А.
(Номан
Челобіджихан)

Б.
(Аверкій
Гончаренко)

В.
(Петро
Болбачан)

Г.
(Симон
Петлюра)

110. Виберіть портрет особи, якої стосується уривок з документа: «...Отсею грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України. Управа Україною буде проводитись через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтуванні примножених при сім законів при тимчасовий державний устрій України...»:

А.
(В. Винниченко)

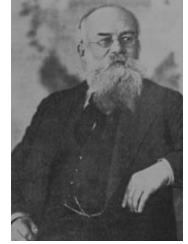
Б.
(П. Скоропадський)

В.
(С. Петлюра)

Г.
(Є. Петрушевич)

Д.
(М. Грушевський)

111. Павло Тичина присвятив трагічним подіям бою під Крутами вірш, який називався...

- А) «Вітер з України»; В). «Пам'яті тридцяти»;
Б) «Як упав же він з коня...»; Г) «За всіх скажу»

112. Хто з представлених на фото осіб був автором брошури «Самостійна Україна» та ініціатором створення 1-го українського полку імені Богдана Хмельницького:

А.
(В. Винниченко)

Б.
(П. Скоропадський)

В.
(С. Петлюра)

Г.
(М. Міхновський)

Д.
(М. Грушевський)

113. Вкажіть, про кого йдеться у тексті "У 1919-1922 роках на території України діяли повстанці, що мали 15-тисячну селянську армію. Вони утворили свою республіку, яка як частина УНР, проіснувала до 1922 року. Більшовики обманом заманили отаманів повстанців у засідку. Проте, навіть у полоні, в стінах Київської в'язниці, ватажки повстанців перебили охорону, захопили зброю і спробували звільнитись. Під час нерівного бою всі вони загинули смертю героїв."

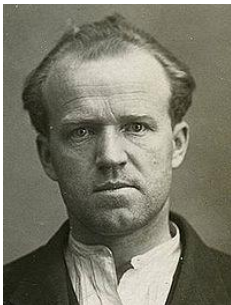

- А) Махновці;
- Б) Холодноряці;**
- В) Українські січові стрільці;
- Г) Чорні запорожці.

114. Василь Кук «Леміш» очолював УПА у період з:

- А) літо 1942 до зими 1943 року;
- В) весна 1950 до весни 1954 року;**
- Б) зима 1943 до весни 1950 року;
- Д) весна 1954 до літа 1960 року

115. Хто з представлених на фото осіб очолював війська УНР під час ПЕРШОГО зимового походу?

А.
(Ю. Тютюнник)

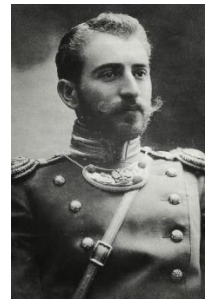
Б.
(О. Греков)

В.
(Д. Вітовський)

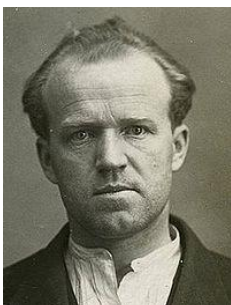

Г.
(М. Омелянович-Павленко)

Д.
(П.Болбачан)

116. Хто з представлених на фото осіб очолював війська УНР під час ДРУГОГО зимового походу?

А.
(Ю. Тютюнник)

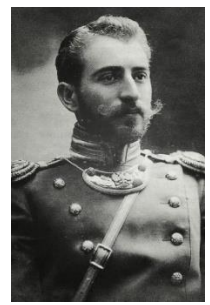
Б.
(О. Греков)

В.
(Д. Вітовський)

Г.
(М. Омелянович-Павленко)

Д.
(П.Болбачан)

117. Пісня «Ой у лузі червона калина» була гімном першого українського національного військового формування у XX столітті. А як воно називалося?

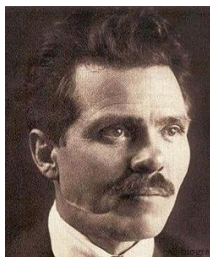

- А) Українська Галицька армія;
- Б) Українська повстанська армія;
- В) Легіон Українських січових стрільців;**
- Г) Карпатська Січ.

118. Із запропонованих портретів українських військових діячів часів Української революції 1917-1921 рр. виберіть тих, хто в різний час очолював Українську галицьку армію.

1.
(Д. Вітовський)

2.
(Н. Махно)

3.
(О. Греков)

4.
(В.Вишиваний)

5.
(М.Омельянович-Павленко)

6.
(С. Коновалець)

7.
(Ю. Тютюнник)

Відповідь:
1, 3, 5.

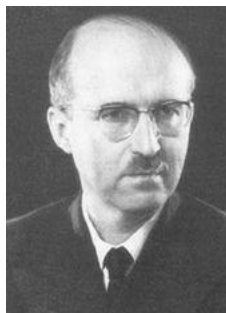
119. Із запропонованих портретів історичних діячів виберіть тих, хто НЕ приймав участь у подіях Другої світової війни.

1

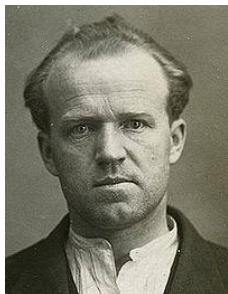
2

3

4

5

6

7

Відповідь:
2, 5, 7

120. У Леґіоні УСС запроваджували військовий однострій за національною ознакою. Одним із найприкметніших його елементів була «мазепинка». Що саме називали «мазепинкою»?

- А) Головний убір;
- Б) Штани;
- В) Куртка;
- Г) Сорочка.

121. Після загибелі Є. Коновальця керівником ОУН став:

- А) Р.Шухевич; В) С.Бендера;
- Б) Я.Стецько; Г) А. Мельник.

122. Організація українських націоналістів (ОУН) виникла в у Відні.

- А) січні 1920 р.; В) лютому 1929 р;
- Б) лютому 1920 р.; Г) січні 1929 р.

123. Поставте у хронологічній послідовності створення військових організацій:

- А) Карпатська Січ; В) Поліська Січ;
- Б) УГА; Г) Леґіон УСС.

Відпаовідь: 1. Г, 2. А, 3. В, 4. Б

124. Укажіть діячів, які входили до складу Директорії.

1. Панас Андрієвський;	5. Павло Скоропадський;
2. Ісаак Мазепа;	6. Володимир Чехівський;
3. Андрій Макаренко;	7. Федір Швець.
4. Борис Мартос;	

Відповідь: 1, 3, 7

125. Установіть відповідність між військовими операціями на території України та датами їх проведення:

1. Курська битва	А) 08. 04.1944 - 12. 05. 1944
2. Яссько-Кишинівська операція	Б) 24. 01. 1944 - 17. 02. 1944
3. Корсунь-Шевченківська операція	В) 13. 07. 1944 - 29. 08. 1944
4. Карпатсько-Ужгородська операція	Г) 05. 07. 1943 -23. 08. 1943
5. Львівсько-Сандомирська операція	Д) 09. 09. 1944 - 28. 10. 1944
	Е) 20.08.1944 - 29. 08. 1944

Відповідь: 1. Г; 2. Е; 3.Б; 4. Д; 5. В

126. Позначте рік примусової депортації кримських татар із Кримської АРСР.

А) 1943 р.;	В) 1945 р.;
Б)1944 р.;	Г) 1946 р.

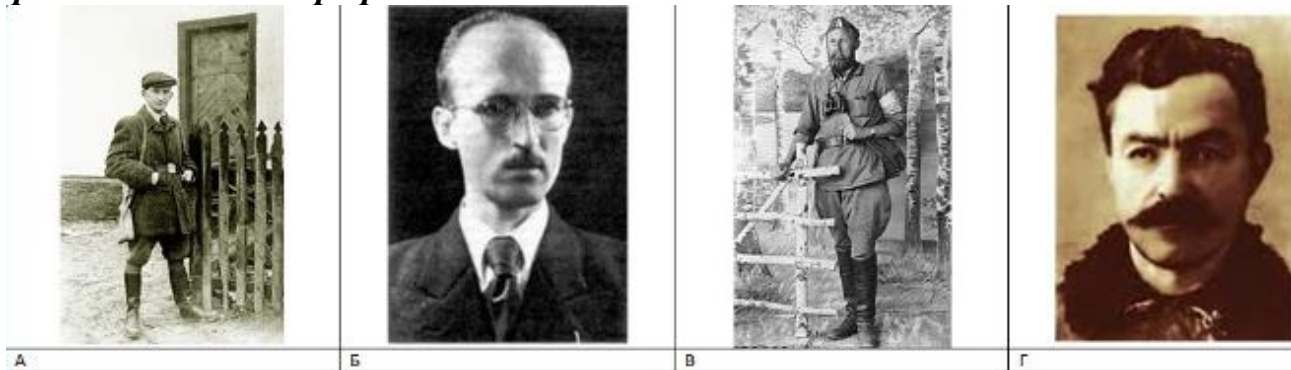
127. Установіть відповідність між портретом та прізвищем діяча

1. Олексій Берест;	4. Іван Кожедуб
2. Кузьма Дерев'янка;	5. Ахмет-Хан Султан.
3. Василь Порик;	

Відповідь: 1. В; 2. Д; 3.А; 4.Б; 5. Г

128. Установіть відповідність між портретом історичного діяча та фактами його біографії:

1. Діяч українського повстанського руху часів Другої світової війни, засновник УПА «Поліська Січ», від 16 листопада 1941 року — генерал-хорунжий;
2. Український політичний та військовий діяч, активний член ОУН. З 1941 р. — перший заступник провідника ОУН — Б. С. Бандери, 30 червня 1941 року його обрали прем'єром Українського Державного Правління;
3. Діяч Української Центральної Ради, член ОУН, з липня 1944 року голова Української Головної Визвольної Ради;
4. Український політичний і державний діяч, військовик. Командир українського військового підрозділу «Нахтігаль». Генерал-хорунжий, головнокомандувач Української повстанської армії, голова Секретаріату Української головної визвольної ради.

Відповідь: 1.В; 2.Б; 3.Г; 4.А

129. Установіть відповідність між фотографіями українських патріотів та найвідомішими їх псевдонімами.

А) Леміш;

Б) Тарас Бульба;

В) Тарас Чупринка;

Г) Да Вінчі.

Відповідь: 1. В; 2. А; 3. Г; 4. Б.

130. 72 окрема механізована бригада імені Чорних Запорозжців воює проти росіян із 2014 року. Кого називали «Чорними Запорозжцями»?

- А) Елітний полк часів Богдана Хмельницького;
- Б) Кавалеристи Армії УНР;**
- В) Один із повстанських загонів Нестора Махна;
- Г) Підрозділ УПА.

131. Яка листівка відбиває мету боротьби Української повстанської армії (УПА)?

А

Б

В

Г

132. Коли в Україні вперше затвердили головні національні символи – тризуб і синьожовтий прапор?

- А) У 1991 році під час проголошення незалежності;
- Б) В УНР під час Української революції 1917-1921 років;**
- В) У період Гетьманщини Богдана Хмельницького;
- Г) За часів князювання Данила Галицького

133. Яка пісня стала символом скорботи після Євромайдану?

- А) Ой у лузі червона калина;
- В) Гей соколи;
- Б) Пливе кача;**
- Г) Ще не вмерла України і слава, і воля.

133. Крайова провідниця жіночої сітки ОУН у 1941–1943 роках. Організаторка та керівниця Українського Червоного Хреста. У 1945–1947 роках була зв'язковою Головного Командира УПА Романа Шухевича.

Катерина
Зарицька

А

Галина
Кузьменко

Б

Ганна
Максимець

В

Олександра
Паєвська

Г

134. В урочищі Гурби на Рівненщині відбулися найбільші бої УПА. Проти близько п'яти тисяч повстанців радянська окупаційна влада кинула від 15 до 30 тисяч НКВДистів. Ця подія сталася ...

- А) 10-26 травня 1943 року;
- Б) 21 -25 квітня 1944 року;
- В) 02-08 листопада 1946 року;
- Г) 15-21 грудня 1947 року

135. Коли було оголошено про початок АТО?

- А) 22.02.2014; В) 14.04.2014;
- Б) 16.03.2014; Г) 24.05.2014

136. Вкажіть хронологічні межі оборони Донецького аеропорту:

- А) 26. 05. 2014 по 22. 01.2015; В) 27.06.2014 по 15.01.2015;
- Б) 22.02.2014 по 22. 02.2015; Г) 16.03.2014 по 22.01.2015.

137. Установіть правильну послідовність подій, представлених на фото:

А

Б

В

Г

Відповідь: Б, Г, А, В.

139. Установіть правильну хронологічну послідовність піку популярності цих предметів в Україні?

А

Б

В

Г

Відповідь: В, А, Г, Б.

140. Поява та поширення в сучасному українському суспільстві поняття «кіборги» зумовлено:

- А) Протистоянням російській агресії в Криму;
- Б) Бойовими діями на Дебальцівському плацдармі;
- В) Оборonoю на Маріупольському напрямку;
- Г) Захистом Донецького аеропорту.

141. Які з представлених українських кінофільмів НЕ були зняті у період незалежності?

1

2

3

4

5

6

7

Відповідь: 2, 3, 5

142. Виберіть фотографію українського діяча, борця за незалежність України першої половини XX ст., який загинув у 1959 р., але за вбивство якого деякі російські політики пропонували винагороду у розмірі 250000 рублів, бо вважали, що він ще живий.

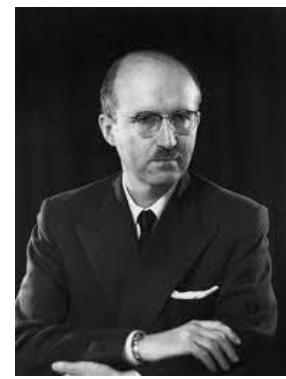
А

Б

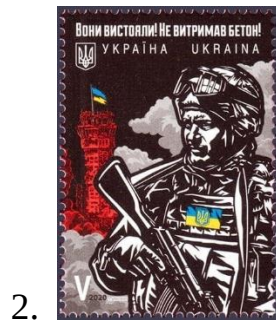

В

Г

143. Установіть відповідність між сучасною маркою та подіями, яким вона присвячена

- А) Героїчний опір українського народу окупантам і допомога звичайних мирних жителів ЗСУ;
- Б) Героїчна оборона Донецького аеропорту;
- В) Знищення ЗСУ флагманського корабля російського Чорноморського флоту крейсера «Москва»;
- Г) Відповідь українських прикордонників з острова Зміїний на вимогу скласти зброю;
- Д) Звільнення міста Херсон 11 листопада 2022 року

Відповідь: 1. Г; 2. Б; 3. В; 4. А.

144. Яка з цих подій НЕ стосується історії України?

- А) Оксамитове розлучення;
- Б) Чортківська офензива;
- В) Бій під аплодисменти;
- Г) Листопадовий чин.

145. Поставте у хронологічній послідовності терміни, якими московська, а пізніше російська влада позначала всіх борців за свободу і незалежність України

- А) Виговці;
- Б) Петлюрівці
- В) Бандерівці;
- Г) Мазепинці

Відповідь: А, Г, Б, В.

146. За допомогою якого слова українці виявляли ворога на початку повномасштабної війни?

- А) Полуниця; В) Паляниця;
Б) Суниця; Г) Колісниця

147. Яка з представлених ікон є символом Дня захисника України?

А

Б

В

Г

КРАЄЗНАВЧА ВІКТОРИНА «ІСТОРІЯ ХАРКІВЩИНИ»

1. Який, з вказаних татарських шляхів, проходив територією сучасної Харківської області?

- А) Чорний шлях;
- Б) Муравський шлях;**
- В) Покутський шлях;
- Г) Кучманський шлях.

2. Яка з битв часів Національно-визвольної війни, активізувала українську хвилю колонізації Слобідської України ?

- А) Пилявецька;
- Б) Корсунська;
- В) Берестейська;**
- Г) Батозька.

3. Вкажіть населений пункт Харківщини, який, можливо, є місцем народження І. Сірка.

- А) Мерефа;**
- Б) Валки;
- В) Балаклія;
- Г) Богодухів.

4. Який храм, найбільш шанований харківськими козаками, зберігся в Харкові з кінця XVII ст.?

- А) Успенський собор;
- Б) Пантелеймонівська церква;
- В) Благовіщенський собор;
- Г) Покровська церква.**

6. Автором якої із запропонованих картин є харків'янин Сергій Васильківський?

А

Б

В

Г

7. Установіть відповідність між архітектурною спорудою та її автором:

1. Бекетов О.М.

2. Ловцов М. І

3. Васильєв Є.О.

А)

Б)

В)

Відповідь: 1. Б; 2. В; 3. А

8. З'ясуйте, кому з діячів належать наведені факти біографії.

1. Квіткі-Основ'яненку Г.Ф.	А) Народився 7 жовтня 1854 у повітовому місті Ізюм Харківської губернії в сім'ї писаря. Перші навички в мистецтві одержав у Харківській гімназії від Дмитра Безперчого. Часто подорожував Україною і створив низку відомих пейзажів «Весна в Україні», «Влітку», «Кам'яна балка», «На околиці», «Козачій пікет».
2. Мечникову І.І.	Б) Професор Харківського технологічного інституту, збудував багато громадських і житлових споруд: будинки юридичного інституту (1892), корпуси сільськогосподарського інституту (1907—1912), банків.
3. Бекетову О.М.	В) Відкрив явище фагоцитозу, розробив фагоцитарну теорію імунітету. Розробив теорії зародкових листків, походження багатоклітинних організмів. Почесний член кількох зарубіжних академій, наукових товариств та інститутів. Лауреат Нобелівської премії.
4. Васильківському С.І.	Г) Письменник, походив з козацько-старшинського роду. Брав активну участь у культурному житті Харкова, був співвидавцем першого в Україні науково-літературного журналу «Украинский вестник» (1816—1817). Автор творів: «Салдацький патрет», «Конотопська відьма», «Сватання на Гончарівці», «Пан Халявський».

Відповідь: 1. Г; 2. В; 3. Б; 4. А

9. Які з вказаних пам'яток архітектури були збудовані у період з ХІХ ст. до Другої світової війни:

- А) Центральний корпус Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
- Б) Будинок державної промисловості (Держпром);
- В) Харківський державний академічний театр імені Т.Г. Шевченка;
- Г) «Дзеркальний струмінь»;
- Д) Покровський собор.

Відповідь: А, Б, В

10. Установіть хронологічну послідовність подій:

- А) Будівництво Будинку державної промисловості (Держпром);
- Б) Завершення будівництва дзвіниці Успенського собору;
- В) Зведення Благовіщенського собору;
- Г) Встановлення пам'ятника Т. Г. Шевченку в центральному парку Харкова.

Відповідь: 1. Б; 2. В; 3. А; 4. Г.

11. Розташуйте відомих діячів Харківщини за сферами їх діяльності:

1. Васильківський С.І.	7. Мечников І.І.	13. Тринклер М.П.
2. Квітка-Основ'яненко Г.Ф.	8. Бекетов О.М.	14. Вишня О.
3. Рєпін І. Ю.	9. Барабашов М. П.	15. Ведель А. Л.
4. Ландау Л.Д.	10. Гулак-Артемовський П.	16. Самокиш М.С.
5. Ловцов М. І.	11. Безперчий Д.І.	17. Хвильовий М.
6. Васильєв Є.О.	12. Гіршман Л.Л.	18. Дунаєвський І.О.

Відповідь:

Наука	Література	Образотворче мистецтво	Архітектура	Музика	Медицина
А)	Б)	В)	Г)	Д)	Е)
4, 7, 9	2, 10, 14, 17	1, 3, 11, 16	5, 6, 8	18, 15	12, 13,

12. Вкажіть назви та авторів творів мистецтва та пам'яток архітектури:

1
А)

2
Б)

3
В)

Відповідь: 1. 2. 3.

13. Із запропонованих прізвищ відомих Харківських лікарів вкажіть прізвище лікаря, який жив у Харкові під час Другої світової війни та допомагав пораненим радянським солдатам, не зважаючи на те, що місто було окуповано фашистами:

А) Гіршман Л.;	В) Мещанінов О.;
Б) Тринклер Н.;	Г) Данилевський В.

14. Установіть відповідність між архітектурною спорудою та її автором:

А) Ловцов М. І.;	В) Бекетов О.М.;
Б) Нємкін В.Х.;	Г) Михаловський Б.Г.

1

2

3

4

Відповідь: 1. 2. 3. 4.

15. З'ясуйте, кому з науковців належать наведені факти біографії.

1. Багалій Д.І.

А) Член-кореспондент Паризької Академії наук, Туринської, Римської, Американської академій, почесний доктор Київського, та багатьох інших університетів. Почесний член Харківського університету (1859). ЮНЕСКО у 2001 році внесла його до переліку видатних математиків світу.

2. Потебня О.О.

Б) Ректор Харківського університету (1906–1911); дійсний член (академік) Української Академії Наук, історик, архівіст, громадський діяч. Саме він започаткував систематичне та комплексне наукове вивчення історії регіону. Результати його досліджень – «Історія Слобідської України», «Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства», «История города Харькова за 250 лет его существования» (у співавторстві з Д.П. Міллером, учнем вченого).

3. Остроградський М.В.

В) Видатний український фольклорист, етнограф, літературознавець і громадський діяч З 1905 року він був завідувачем Етнографічного музею, утвореного при історико-філологічному факультеті університету, з 1920 р. – директором Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди. Автор таких наукових досліджень: «О свадебных обрядах, преимущественно русских», «К истории южнорусских свадебных обычаев», «Хлеб в обрядах и песнях», «Научное изучение колядок и щедривок», «Коломыйки», «Культурные переживания», «Писанки» та багато інших.

4. Сумцов М.Ф.	Г) Видатний український мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, громадський діяч, доктор філології, професор, член-кореспондент Петербурзької академії наук з 1875 р., Автор праць із загального мовознавства, фонетики, наголосу, граматики, семантики, етимології, діалектології, теорії словесності, фольклору, етнографії, досліджень про походження мови, взаємозв'язок мови й мислення тощо.
5. Мечников І.І.	Д) Український астроном, засновник харківської школи планетознавства (понад 15 років очолював Комісію з фізики планет Астрономічної ради АН СРСР). Заслужений діяч науки Української РСР (1941), Герой Соціалістичної Праці (1969). На честь науковця названо астероїд 2883 та кратер на Марсі. У 1987 році за видатні роботи в галузі фізики планет, зір і галактик заснована премія його імені.
6. Барабашов М.П.	Е) Відкрив явище фагоцитозу, розробив фагоцитарну теорію імунітету. Розробив теорії зародкових листків, походження багатоклітинних організмів. Почесний член кількох зарубіжних академій, наукових товариств та інститутів.

Відповідь: 1. Б; 2.Г; 3.А; 4.В; 5.Е; 6. Д

16. Установіть відповідність між портретами відомих харків'янок, їх прізвищами та сферою діяльності:

1. Каринська В.А.	2. Бугримова І.М.	3. Мала Л. Т.	4. Алчевська Х. Д.
А) Український педагог, організатор народної освіти, засновниця Харківської приватної недільної жіночої школи.	Б) Українська науковиця, лікарка-терапевт. Доктор медичних наук, професор, академік НАН України.	В) Артистка цирку, дресирувальниця левів	Г) Українська і американська дизайнерка одягу, авторка сценічних костюмів для кіно та балету, Володарка премії «Оскар» (1948) за дизайн костюмів для фільму «Жанна д'Арк».

I

II

III

IV

Відповідь: 1-Г-I, 2-В- III, 3-Б-II, 4-А- IV.

17. Коли почалася Друга світова війна:

- А) 22 червня 1941р.;
- Б) 24 жовтня 1941р.;
- В) 1 вересня 1939р.;**
- Г) 4 серпня 1941р.

18. Виберіть дату, коли Харків був захоплений фашистськими військами:

- А) 22 червня 1941р.;
- Б) 1 вересня 1939р.;
- В) 24 жовтня 1941р.;**
- Г) 4 серпня 1941р.

19. З назвою якого населеного пункту Харківщини пов'язане ім'я Петра Широніна:

- А) Таранівка;**
- Б) Соколове;
- В) Солоницівка;
- Г) Ков'яги.

20. Як називається місце масових розстрілів єврейського населення Харкова:

- А) Дробицький Яр;**
- Б) Бабин Яр;
- В) Биківнянські могили;
- Г) Сирецький концтабір.

21. Вкажіть хронологічні межі «другої» окупація м. Харкова:

- А) 16. березня 1942р. – 23. серпня 1943р.;
- Б) 22 червня 1941р. – 23 жовтня 1943р.;
- В) 24. жовтня 1941р. – 5. лютого 1943р.;
- Г) 16 березня 1943р. – 23 серпня 1943р.**

22. Біля с. Соколове тримала оборону третя рота Чехословацького батальйону під командуванням надпоручика Отакара Яроша. У бою було знищено 16 німецьких танків, близько 400 солдат. Вкажіть дату описаної події:

- А) лютий 1943р.;
- Б) березень 1943р.;**
- В) жовтень 1941р.;
- Г) серпень 1943р.

23. Із запропонованих фотографій пам'ятників Харкова позначте ті, що присвячені подіям Другої світової війни:

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Відповідь: 2, 5, 6

ВИСНОВКИ

Ми, українці, проживаємо зараз один із найсуворіших періодів становлення та розвитку незалежної України. Відбувається випробовування народу на стійкість, мужність, порядність. Саме в такі періоди загартовується сила і дух нації, викристалізуються її цінності, торується нелегкий шлях до миру і свободи. На жаль, людина не народжується з почуттям самоусвідомлення себе громадянином і патріотом власної держави. Вона повинна пройти складний шлях розвитку, набути досвіду, стати носієм ціннісних пріоритетів.

Метою гри «Сокіл» («Джура») є реалізація завдань щодо поширення військово-спортивного та національно-патріотичного виховання серед української молоді на основі козацьких традицій. Адже Україна нині потребує свідомих, вихованих молодих громадян – сильних як духовно, так і фізично. Тому програмою змагань передбачено перевірку вмінь зі стрийової, тактичної, спортивної, туристичної та інтелектуальної підготовки, основ захисту життя, знань з історії українського війська.

Гра «Сокіл» («Джура») – сучасна й патріотична. В ігровій формі загартовується почуття патріотизму, духовної та психологічної готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності держави.

Найкращою мотивацією до безкорисної суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбутнього. Саме тому гра «Сокіл» («Джура») є одним з найголовніших пріоритетів молодіжної політики в Україні. Гра є складовою частиною загального виховного процесу, являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади і громадських організацій з формування у громадян високої національно-патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Автори сподіваються, що запропоновані матеріали посібника «На допомогу виховнику гри «Сокіл» («Джура»)» будуть корисними виховникам юних джур у вирішенні питання національно-патріотичного виховання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Астахова О.В., Крупа Т.М. Ми – Харків'яни, нам є чим пишатися.- Х.:Торсінг, 2003.-176 с.
2. Багалій Д.І. Історія Слобідської України /Передмова В.В.Кравченка.-Х.:Дельта, 1993.-256 с.
3. Бойко О.М. «Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрямок виховного процесу» /Досвід роботи URL: <https://vseosvita.ua/library/nacionalno-patrioticne-vihovanna-ak-prioritetnij-napramok-vihovnogo-procesu-503320.html> (дата звернення 25.03.2024)
4. Військова топографія : підручник О. Г. Міхно, С. Г. Шмаль. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. - 384 с.
5. Військова розвідка : навчальний посібник / упорядники : Д. В. Зайцев, А. П. Наконечний, С. О. Пахарєв, І. О. Луценко ; за ред. В. Б. Добровольського. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – 335 с.
6. Військова гігієна : навч. посібник / авт. кол. М. Г. Щербань, Е. М. Хорошун, В. А. Капустник, В. В. М'ясоєдов та ін. – Харків : ХНМУ, 2022. – 218 с.
URL: https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/31203/1/%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B3%D1%96%D0%B3%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%B0_%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2022.pdf (дата звернення 25.03.2024)
7. Власов В.С., Кульчицький С.В., Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти, Літера ЛТД, 2019. – 257с.
8. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+History-of-Ukraine-11th-grade+2020/about> (дата звернення: 15.11.2023)
9. Гісем О.В. Історія України. Збірник типових тестових завдань: навч. посіб. О.В.Гісем, О.О.Мартинюк. - К.: Український центр підготовки абітурієнтів, 2013. - 208с.
10. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності /

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

11. ЗНО-Онлайн. Завдання за темами з історії України, Освіта.ua.
URL: <https://zno.osvita.ua/ukraine-history/tema.html> (дата звернення: 20.10.2019)

12. Історія Українського війська.
URL: <https://sites.google.com/site/zahist56/istoria-ukraienskogo-viyska> (дата звернення: 13.09.2023)

13. Історія міста Харкова ХХ століття /О.Н.Ярмиш, С.І. Посохов, А.І.Епштейн; Худож.- оформ. І.В.Осипов.- Х.:Фоліо; Золоті сторінки, 2004.- 686 с.

14. Коріненко П. С. Історія українського селянства: навч.-метод. посіб. / П. С. Коріненко – Тернопіль : Вид відділ ТНПУ, 2014. – 296 с.

15. Національна освітня платформа «Всеосвіта», Бібліотека методичних матеріалів URL: <https://vseosvita.ua/library/biblioteka-metodicnih-materialivgejmifikacia-osvitnogo-procesu-517288.html> (дата звернення: 15.11.2022)

16. Онлайн підготовка до ЗНО та НМТ з Історії України.
URL: <https://istzno.dp.ua/news/portrety> (дата звернення: 23.09.202)

17. Освітня платформа На Урок.
URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-uroku-istoriya-ukra-nskogo-viyska-259343.html> (дата звернення: 15.11.2023)

18. Тактична медицина : навчальний посібник / В. Д. Шищук, С. І. Редько, М. М. Ляпа. – Суми : ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2016. – 176 с.
URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83332/1/Shyshchuk_tactical_medicine.pdf;jsessionid=3F89520F9E72284455670A4ADA9F827A (дата звернення 15.02.2024)

19. Яворницький Д. І. Історія запорозького козацтва. - К: Наукова думка, 1990. -Т. 1.- 592 с.

20. Яворницький Д. І. Історія запорозького козацтва. - К: Наукова думка, 1990. - Т. 2. - 560 с.

21. Яворницький Д. І. Історія запорозького козацтва. - К: Наукова думка, 1991. - Т. 3. - 592 с.

22. Onlinetribune.info. Тестовий портал.
URL: <http://onlinetribune.info/testi-z-kursu-istoriya-ukraini/> (дата звернення: 01.12.2019)